

ΕΚΠ

Κ

2645

ΕΚΠ

κ

2645





ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΑΓΡΗ

ΠΡΩΗΝ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

2) ΙΣΤΟΡΙΑ

3) ΕΛΛΗΝΙΚΗ

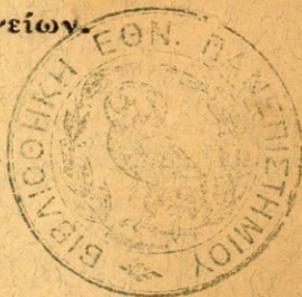
ΑΠΟ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

(ἤτοι ἀπὸ τοῦ 146 π. Χ. μέχρι τοῦ 1453 μ. Χ.).

Δια τὴν Ζ' τάξιν τοῦ Ἀρσακείου  
καὶ τῶν Παρθεναγωγείων.



Επιτ. 2645 K

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΝΟΜΙΚΗΣ»

Ὁδὸς Ὀφθαλμιατρείου 5.

—  
1899

ΕΚ Π

Κ

2645

4  
Κανόνας  
π.



~~ΙΣΤΟΡΙΑ~~  
ΕΚΠ Κ  
2645  
~~1887~~

ΙΣΤΟΡΙΑ.

# ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

(ἤτοι ἀπὸ τοῦ 146 π. Χ. μέχρι τοῦ 1453 μ. Χ.)

ΔΙΑ ΤΗΝ Ζ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ



ΑΘΗΝΗΣΙ  
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΟΜΙΚΗΣ  
1899

355/99  
B. K. M.

ΑΙΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ



ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

## ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους  
μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ  
τῶν Τούρκων (ἦτοι ἀπὸ 146 π. Χ. μέχρι τοῦ  
1453 μ. Χ.).

### §. 76. Κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ὑποταγὴν αὐτῆς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους.

Οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἡπείρου καὶ Μακεδο-  
νίας καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Λευκίου Μουμμίου  
καθυπέταξαν βαθμηδὸν καὶ τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς τε ἐνταῦθα  
καὶ ἔξω Ἑλλάδος. Ἄλλ' αἱ πόλεις τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος καὶ περ  
ὑποταγεῖσαι ἀπετέλουν ἐπὶ μακρὸν χρόνον *ὀμάδα αὐτονομῶν* καὶ ἐ-  
*λευθέρων πολιτειῶν*, αἵτινες *σύμμαχοι* καλούμεναι καὶ ἀπηλλαγμέναι  
παντὸς φόρου διετέλουν ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπιτήρησιν καὶ προστα-  
σίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου. Αὕτη δὲ βαθμηδὸν προπαρσκευάσασε  
τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἣτις συνετελέσθη ἐπὶ τοῦ πρώτου  
αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης Αὐγούστου. Οὕτω δὲ ἡ ἐνταῦθα Ἑλλάς  
μετεβλήθη εἰς *Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν*, διοικουμένην ὑπὸ ἀνθυπάτου  
ἑδρεύοντος ἐν Κορίνθῳ (τῷ 27 ἔτος π. Χ.). Ἄλλὰ καὶ πάλιν δὲν ὑπή-  
γαστο ἅπανα ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ. Πολλαὶ πόλεις καὶ  
χῶραι, οἷαι αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη, τὸ Ἄργος, ἡ Ἐλάτεια, ἡ Τά-  
ναγρα, αἱ Θεσπιαί, ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Θεσσαλία ἐξη-  
κολούθουν καὶ ἤδη νὰ θεωρῶνται *ἐλεύθεραι* καὶ *σύμμαχοι* τῆς Ῥώμης.

Συνήθως τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἀπολέσωσι τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν,  
θεωροῦνται ὡς μὴ ἔχοντα ἰδίαν πολιτικὴν ἱστορίαν· διότι ἅμα ἐκλίπη

ὁ πολιτικός αὐτῶν βίος, μαραίνεται καὶ συνεκλίπη καὶ ὁ κοινωνικός καὶ ἰδιωτικός αὐτῶν βίος. Τοιοῦτόν τι ὅμως δὲν συνέβη καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ὁ ἔθνικός αὐτοῦ βίος καὶ μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας. Καὶ ναὶ μὲν σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ῥωμαϊκῆς δεσποτείας καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπέστη μεγάλην ἀλλοίωσιν καὶ μείωσιν τῶν τε ὕλικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἀλλ' οὔτε ἀπέβαλέ ποτε τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας ἐθνικότητος, οὐδὲ συνεχωνεύθη ἐντὸς τῶν ἀχανῶν ρευμάτων τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὥστε νὰ ἐκρωμαισθῇ. Τούναντίον δὲ μάλιστα, ἐπειδὴ οἱ κατακτηταὶ ἦσαν κατώτεροι κατὰ τὸν πολιτισμὸν τῶν κατακτηθέντων, ὑπέκυψαν βαθμηδὸν εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος, ὃν αὕτη ἐξήσκει διὰ τῆς γλώσσης της καὶ τῶν ἀριστοουργημάτων τῆς καλλιτεχνίας της.

### §. 77. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἄν καὶ ὁ ἑλληνισμὸς ἠττήθη εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ὑπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων, ἂν καὶ ἔπαυσε νὰ ἀναδεικνύηται νικηφόρος ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ὅμως οὐδέποτε ὁ ῥωμαϊσμὸς κατώρθωσεν ὄχι μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' οὔτε εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὅ,τι κατώρθωσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ ἑλληνισμὸς, οὐδὲ κατίσχυσε ποτε νὰ εἰσδύσῃ μέχρι τῶν σπλάγγων τῶν λαῶν τούτων καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη καὶ τὸν χαρακτῆρά του. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ μόνη ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, καὶ αὕτη δ' ἐπὶ τέλος ἐξελληνίσθη, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἠγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ ὑπῆκοοι καὶ ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν. Πᾶσα σχεδὸν ἀξιόλογος ῥωμαϊκὴ οἰκογένεια ἐφιλοτιμῆτο νὰ προσλαμβάνῃ ὡς διδασκαλοὺς Ἕλληνας γραμματικούς, ῥήτορας καὶ φιλοσόφους. Οἱ Ῥωμαῖοι εὐγενεῖς ἕστελλον τοὺς υἱοὺς των εἰς τὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων νὰ διδαχθῶσι τὴν ῥητορικὴν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ποίησιν. Οἱ μέγιστοι Ῥωμαῖοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς εἶνε μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπιφανεῖς Ῥω-

μαῖοι, οἳ οἱ ὁ Ῥουτίλιος, ὁ φιλόσοφος καὶ ῥήτωρ Κικέρων, καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ καὶ φιλόσοφος Μάρκος Αὐρήλιος ἔγραψαν διάφορα ὑπομνήματα ἑλληνιστί. Ὅπόσον δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἰθεώρουν ἀνωτέραν τὴν ἑλληνικὴν τῆς λατινικῆς γίνεται κατάδηλον καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν καὶ ἐξ ὧν ἔγραφεν αὐτὸς ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς Πλαῦτος, ὅστις μεταφράσας εἰς τὴν λατινικὴν ποίημα ἑλληνικὸν ἀνεκέρυττεν ἐν πλήρει θεάτρῳ ὅτι ἐκ θείας γλώσσης μετέφρασεν αὐτὸ εἰς *γλῶσσαν βάρβαρον*. Ὁ δὲ περιώνυμος ποιητὴς Ὀράτιος, ὁ ἐνθερμος οὗτος θεράπων καὶ λάτρης τῶν ἑλληνικῶν Μουσῶν, προέτρεπε τοὺς νέους τῆς Ῥώμης νὰ μελετῶσι νυχθημέρον τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων. Ἀνωμολόγει δὲ ὅτι ἡ κατακτηθεῖσα Ἑλλάς διὰ τῆς γλώσσης αὐτῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κατέκτησε τοὺς ἀγρίους ἑαυτῆς κατακτητὰς καὶ εἰσήγαγε τὰς τέχνας εἰς τὸ *βάρβαρον Λάτιον*.

Τοιαύτην ἐξήσκει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ εἰς αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἀναβίωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις καὶ ἐξάπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ, μεθ' οὗ συνεδέθη καὶ συνεταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπικρατήσασα ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων, ἔχρησίμειυσεν ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τῆς Θείας Προνοίας, δι' οὗ ἐκηρύχθη εἰς τὸν κόσμον τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐλάλησαν καὶ ἔγραψαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν αὐτῇ ἐνομοθέτησαν αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

### § 78. Τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας.

Ἄλλ' ἂν καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ νικητρίκα κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν δεσποτείαν, τὰ μνημεῖα ὅμως τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, ἂν καὶ ἔσωζον μέχρι τέλους τῆς 6' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἀρχαίας λαμπρότητος, ἔπαιθον πολλὰς καταστροφὰς ὑπὸ πολλῶν Ῥωμαίων. Αὐτὸς ὁ ὧμος καὶ ἀπειρόκαλος πορθητὴς τῆς Κορίνθου Μούμιος διήρπασε τὰ πολυτιμότερα ἀριστοτεχνήματα, οὐχὶ διότι εἶχεν ἰδέαν τινὰ τῆς ἀξίας των, ἀλλ' ἵνα κοσμήσῃ τὸν θρίαμβόν του. Κατόπιν ἐξηκολούθησεν ἡ συστηματικὴ τυμβωρυχία καὶ σύλησις τῶν τάφων καὶ ἡ ἀπογύμνωσις

τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν καλλιτεχνημάτων τῶν ναῶν καὶ τῶν πόλεων. Ὁ Σύλλας κατὰ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ἐσύλησε τοὺς θησαυροὺς τῶν ναῶν τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν, καὶ κυριεύσας τὸν Πειραιᾶ ἐπυρπόλησε τὴν ὀπλοθήκην τοῦ Φίλωνος, τοὺς νεωσοίκους καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἐνδοξοῦ ἐποχῆς μεγαλουργήματα, ἀπήγαγε δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς κίονας τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἵνα κοσμήσῃ τὸν ἐν Καπιτωλίῳ ναόν. Τότε ἀφηρέθη καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ πλησίον τῶν ἐν Βοιωτίᾳ Ἀλαλκομενῶν, ἐλεφάντινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς. Ὁ αὐτοκράτωρ Αὐγουστος, ὁ λίαν ἐπιεικῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα προσενεχθεὶς, ἀφῆρσεν ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ Τεγέας, πλὴν ἄλλων, καὶ τὸ ἐλεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀλλεῖας Ἀθηνᾶς. Ἐπίσης μετεκομίσθησαν εἰς Ῥώμην καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν ἐν Φεραῖς καὶ Τριταίᾳ τῆς Ἀχαΐας ἱερῶν. Ὁ Καλιγούλας διέταξε νὰ ἀπαχθῶσιν εἰς Ῥώμην αἱ λαμπρόταται τῶν θεῶν εἰκόνες καὶ νὰ ἀποκεφαλισθῶσιν, ἵνα τεθῆ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ. Τὸ δ' ἐν Ὀλυμπίᾳ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀφαρπάσῃ ὁ Καλιγούλας, συνεπυρπολήθη μετὰ τοῦ ναοῦ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β' κατὰ τὴν ε' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα. Ὁ δὲ Νέρων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πausανίου ἀπήγαγεν ἐκ μόνων τῶν Δελφῶν 500 εἰκόνας χαλκᾶς, πλὴν τῶν πολυαριθμῶν ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα αὐτόθεν καὶ ἄλλοθεν καὶ ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀφῆρσεν. Οὐχ ἦττον κατὰ τὴν μαρτυρίαν Πλινίου τοῦ πρεσβυτέρου περὶ τὰ τέλη τῆς α' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον ἐν Ῥόδῳ τρισχίλιοι ἀνδριάντες, οὐχὶ δὲ ὀλιγώτεροι ἐν Ἀθήναις, ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ὁ δὲ Pausanias, ὁ κατὰ τὴν ε' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα, περιγράφει τόσους θησαυροὺς εἰς τὸ σωζόμενον σύγγραμμά του, ὥστε ἐληθῶς ἐκπλήσσεται ἡ φαντασία παντός, ἀναλογιζομένου ὁποῖα ἦτο τότε ἀκόμη ἡ χώρα αὕτη. Καὶ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου μετεκομίσθησαν εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν πλεῖστα καλλιτεχνημάτων ἐκ τῆς Ἀσίας, Αἰγύπτου, Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης. Τότε μετεκομίσθησαν καὶ αἱ Ἐλικωνίδες Μοῦσαι καὶ οἱ ἐν Δελφοῖς Τρίποδες καὶ ἰδίως ἡ χαλκῆ ὀφιοειδὴς τρικέφαλος στήλη, ἐφ' ἧς ἴστατο ὁ χρυσοῦς τρίπους, ἐν ἀνέθηκαν οἱ Ἕλληνας εἰς τὸν Ἀπόλλωνα μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς

μάχην<sup>1</sup>. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς γ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος συνεπληρώθη ἡ καταστροφή τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνημάτων ὑπὸ τε τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τοῦ φανατισμοῦ τῶν ἀξέστων μοναχῶν καὶ τοῦ ἀμαθοῦς χριστιανικοῦ ὄχλου!

Ὁ Θεοδοσίος ὁ μέγας ἐν ἔτει 394 κατήργησε διὰ νόμου τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Προσέτι διὰ νόμου ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου καὶ τὰς δημοσίας τελετὰς τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Ἐκτοτε ἤρξατο ἡ συστηματικὴ καὶ μανιώδης καταστροφή τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας ὑπὸ ἀμαθοῦς καὶ συρφετώδους χριστιανικοῦ ὄχλου καὶ φανατικῶν μοναχῶν, οἵτινες ἔθεον ἐπὶ τὰ ἱερά σεβάσματα τῆς ἐθνικῆς θρησκείας τῶν προπατόρων ἡμῶν μὲ ὄψεις ἀγρίας καὶ μὲ γυμνοὺς πόδας καὶ μὲ κατεσκληκότας βραχίονας φέροντες ξύλα καὶ λίθους καὶ σίδηρον καὶ χωροῦντες ὥσπερ χειμάρρους καὶ συμπαρασύροντες ὑπὸ τὸν λάβρον συρμὸν τῆς μανίας καὶ ἀγριότητος τὰ ἀπαράμιλλα ἐκείνα ἀριστουργήματα! Τότε κατηδαφίσθη καὶ ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ περίφημος ναὸς τοῦ Σεράπιδος καὶ ὁ ἐν Ἀπαμείᾳ περικαλλὴς ναὸς τοῦ Διὸς καὶ ἐξηφανίσθησαν πλεῖστα ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καλλιτεχνήματα. Ὡσανεὶ δὲ νὰ μὴ ἤρκουν αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου καὶ τῶν ἄλλων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καταστροφαί, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκαδιος διέταξε ῥητῶς διὰ νόμου νὰ καταβληθῶσιν εἰς ἔδαφος οἱ ναοὶ τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τὸ ὑλικὸν αὐτῶν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς δημόσια οἰκοδομήματα, ὁδοὺς, τείχη, κρήνας, ὑδραγωγεῖα κλπ. (396 μ. Χ.). Ἐπὶ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ἀλαρίχου κατεστράφη καὶ ὁ ἐν Ἐλευσίνῃ περίφημος ναὸς τῆς Δήμητρος. Ἐν ἔτει δὲ 426 ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Β' νέος ἐξεδόθη αὐστηρὸς νόμος, διατάσων τὴν καταστροφὴν τῶν ἐθνικῶν ναῶν, καὶ βραδύτερον ἐξεδόθη ἕτερος νόμος ἀπαγορεύων τὰς μυστικὰς θυσίας καὶ τὰς ἄλλας ἐθνικὰς ἱεροτελεστίας. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ἡ ἐ-

1. Οἱ ἱερόσουλοι Φωκεῖς εἶχον συλῆσαι τὸν χρυσοῦν τρίποδα κατὰ τὸν φωκικὸν ἢ ἱερὸν πόλεμον, μετεκομίσθη δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν μόνον ἢ χαλκῆ στήλῃ. Οὕτω δὲ διεσώζετο ἡ τρικέφαλος στήλη μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὅτε Μωάμεθ ὁ κατακτητὴς ἀπέκοψε διὰ τῆς σπάθης τὴν μίαν τῶν κεφαλῶν. Ἐν ἔτει δὲ 1700 ἀφηρέθησαν νυκτὸς καὶ αἱ δύο ἄλλαι κεφαλαί. Καὶ ἤδη ἡ ἠκρωτηριασμένη αὕτη στήλη ἴσταται ἐκεῖ, ἐπὶ δὲ τῶν πλευρῶν τοῦ πολυσπείρου ὄψεως εἶνε ἐγκεχαραγμένα τὰ δνόματα τῶν ἐν Πλαταιαῖς Ἑλλήνων μαχητῶν.

θνική θρησκεία ἐξηκολούθει ἐπὶ πολὺν χρόνον σωζομένη καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἰδίως Ἑλλάδα. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ἐπειδὴ καθ' ὅλον τὸ Βυζαντιακὸν κράτος ὑπῆρχον πολυάριθμοι ἐθνικοί, ἀνενέωσε ἅπαντας τοὺς προεκδοθέντας κατὰ τῶν ἐθνικῶν νόμους προσεπιβαλὼν εἰς τοὺς παραβάτας καὶ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Δυνάμει δὲ τῶν νόμων αὐτῶν πλείστοι ναοὶ κατηδαφίσθησαν, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

§ 79. Συμφοραὶ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν α' Μιθριδα-  
τικὸν πόλεμον (87—86 π. X.)

Ὁ τοῦ Πόντου βασιλεὺς Μιθριδάτης ὁ Σ', ὁ καὶ μέγας καλούμενος, ἐπωφελοῦμενος ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῆς Ῥώμης, τοῦ καλουμένου *συμμαχικοῦ*, ἐκυρίευσεν τὴν Καππαδοκίαν, Φρυγίαν, Βιθυνίαν καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν μικρὰν Ἀσίαν. Κατατροπώσας δὲ καὶ πάντας τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντας Ῥωμαίους στρατηγούς, ἀπέφασκε νὰ μεταβιβάσῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅθεν κατέλαβε πᾶσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πλὴν τῆς Ῥόδου, καὶ ἐξέπεμψε πολυάριθμους στρατοὺς εἰς τὴν Θράκην, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἀττικὴν, προσκαλέσας εἰς ἀποστασίαν καὶ τοὺς Ἀθηναίους καὶ Βοιωτοὺς, τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ Σπαρτιάτας. Θέλων δὲ νὰ καταστήσῃ ὀριστικὴν τὴν ῥῆξιν διέταξεν ἐξ Ἐφέσου δι' ἀπορρήτων γραμμάτων τὴν σφαγὴν πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ ἀσιατικοῦ ἐδάφους διαμενόντων Ῥωμαίων. Οὕτω δὲ κατεσφάγησαν περὶ τοὺς ὀγδοηκοντακισχιλίους. Ἄλλ' ἐν ἔαρι τοῦ ἔτους 87 π. X. ἐπελθὼν ὁ περιβόητος τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς Σύλλας ἐπολιόρησε τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὅπου εἶχε καταφύγει καὶ ὠχυρωθῆ ὁ πολυάριθμος στρατὸς τοῦ Μιθριδάτου ὑπὸ τὸν Ἀρχέλαον. Μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ὁ Σύλλας ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας καὶ ἐφόνευσεν πολλοὺς τῶν κατοίκων, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐκυρίευσεν καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπυρπόλησε πλείστα μέρη αὐτοῦ. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ὁ Σύλλας κατέκοψε τὰς δειροστοιχίας τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου πρὸς κατασκευὴν πολιορκητικῶν μηχανῶν καὶ ἀπεγύμνωσε τῶν κοσμημάτων καὶ τῶν θησαυρῶν τοὺς ναοὺς τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν. Ἐντεῦθεν ὁ Σύλλας ἐφώρμησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου εἶχε

φθάσει ἕτερος πολυάριθμος στρατός τοῦ Μιθριδάτου ὑπὸ τὸν Ταξι-  
λην, καὶ συγκροτήσας μάχην κατετρόπωσεν αὐτὸν παρὰ τὴν Χαιρώ-  
νειαν. Κατόπιν καὶ ἕτερος κατέφθασεν ἐξ Ἀσίας στρατός τοῦ Μι-  
θριδάτου, ἀλλὰ καὶ τοῦτον κατετρόπωσεν ὁ Σύλλας παρὰ τὸν Ὀρχο-  
μενὸν τῆς Βοιωτίας. Ὁ Σύλλας στερεώσας τὴν ἐν Ἑλλάδι ῥωμαϊκὴν  
κυριαρχίαν παρηκολούθησε τὸν εἰς Ἀσίαν καταφυγόντα Ἀρχέλαον  
καὶ ἐξηνάγκασε τὸν Μιθριδάτην νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μὲ ὄρους  
λίαν βραεῖς. Ἡ ἐνταῦθα Ἑλλάς ἐκ τοῦ καταστρεπτικωτάτου τούτου  
πολέμου ὑπέστη φοβερὰς καταστροφὰς καὶ ἰδίως αἱ κατὰ τὴν μικρὰν  
Ἀσίαν ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες ὑπεβλήθησαν εἰς λίαν ἐπαχθεῖς φο-  
ρολογικὰς καταπίσεις καὶ εἰς πρόστιμον διςμυρίων ταλάντων, ὥστε  
οὐδ' εἰς τὸ μέλλον ἠδυνήθησαν ν' ἀνακύψωσι καὶ ἀναλάβωσι τὴν  
προτέραν αὐτῶν ἀκμὴν.

### § 80. Νέαι συμφοραὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν πειρατῶν τῆς Κελικίας.

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὡς ἐκ τῶν πολλῶν νήσων καὶ τῶν πολλῶν  
κόλπων περὶ αὐτὰς ἦτο ἐπιτηδειότατον πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς πειρα-  
τείας. Ἀλλ' ἐφ' ὅσων ἤκμαζον αἱ ναυτικαὶ τῆς μεσογείου δυνάμεις,  
ἡ πειρατεία περιεστέλλετο. Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατεστράφη ἡ  
Καρχηδῶν καὶ ἡ Κόρινθος, ἐταπεινώθη δὲ ἡ Ρόδος καὶ ἐξησθένησαν οἱ  
βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, ἡ πειρατεία ἔλαβε μεγίστην  
ἐπίδοσιν. Ἐν εἰεὶ δὲ 144 π. Χ. οἱ πειραταὶ καταλαβόντες τὴν Κι-  
λικίαν κατέστησαν αὐτὴν κέντρον τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν. Καταρτί-  
σαντες δὲ στόλον ἐκ χιλίων περίπου πλοίων καὶ ἀνεδρύσαντες πολ-  
λαχοῦ πειρατικοὺς ναυστάθμους προέβησαν εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν  
παράλιων καὶ τῶν νήσων τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.  
Ἰδίως δ' ἐσύλησαν ἀπειράριθμα ἑλληνικὰ ἱερὰ καὶ ναοὺς καὶ ἐλεη-  
λάτησαν ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ προσέβαλον καὶ  
τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεχείρησαν τακτικὸν πόλε-  
μον κατ' αὐτῶν, ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν ἀνεπιτή-  
δαιοι καὶ ἀνίκανοι νὰ καταστείλωσι τοὺς πειρατάς, οἵτινες τελευ-  
ταῖον παρεκώλυσαν καὶ τὰς ἐκ Σικελίας καὶ Σαρδοῦς εἰς Ῥώμην  
σιτοπομπάς. Ἐνεκα τούτου ἡ σύγκλητος τῶν Ῥωμαίων ἀνέθηκεν εἰς

τὸν μέγαν Πομπήϊον τὴν στρατηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν πειρατῶν ἀνακηρύξασα αὐτὸν ἐπὶ τριετίαν *στρατηγὸν αὐτοκράτορα ἀπάσης τῆς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεως*. Ὁ Πομπήϊος ἐνεργήσας μετὰ συνέσεως καὶ δραστηριότητος ἔφερεν εἰς αἴσιον πέρας τὸν πόλεμον, πολλοὺς μὲν τῶν κακούργων τούτων φονεύσας, ἄλλους δὲ αἰχμαλωτίσας καὶ πλείστους ἐγκαταστήσας εἰς Δύμην τῆς Ἀχαΐας καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Κιλικίας (67 π. Χ.). Τότε κατελήφθη καὶ ἡ Κρήτη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἥτις ἐθεωρήθη ὡς δεύτερον κέντρον τῶν πειρατῶν.

Ὁ Πομπήϊος κατὰ τὸν πειρατικὸν τοῦτον πόλεμον προσορμισθεὶς εἰς Πειραιᾶ ἀνῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ θύσας τοῖς θεοῖς προσηγόρευσε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἤξιώθη ἐξαιρετικῶν τιμῶν. Ὁ Πομπήϊος περατώσας τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τὸν δεύτερον κατὰ Μιθριδάτου ἐπεσκέφθη αὖθις τὰς Ἀθήνας καὶ ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς. Ἐδώρησε δὲ εἰς τὴν πόλιν καὶ πεντήκοντα τάλαντα πρὸς ἐπισκευὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα καταστραφέντων δημοσίων οἰκοδομημάτων.

### § 81. Νέα δεινοπαθήματα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς νέους ἐμφυλίους πολέμους τῆς Ρώμης.

Ὅτε δ' ἐν ἔτει 49 π. Χ. ἐξερράγη ὁ μεταξὺ Πομπήϊου καὶ Καίσαρος περὶ κοσμοκρατορίας ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος εὐγνωμονοῦσαι πρὸς τὸν Πομπήϊον ἰδίᾳ διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν πειρατῶν καὶ δι' ὅσας ἄλλας αἱ Ἀθηναὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίας συνεπολέμησαν μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν τελευταίαν ἐν Φαρσαλίοις τῆς Θεσσαλίας συγκροτηθεῖσαν μάχην (τῇ 6 Ἰουνίου 48 π. Χ.). Ὁ Καῖσαρ ἀναδειχθεὶς νικητῆς προσηνέχθη λίαν ἐπιεικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους ἀπένειμε καὶ μεγάλας δωρεὰς πρὸς διακόσμησιν τῆς πόλεως ἀρκεσθεὶς νὰ εἴπῃ τὸ πικρὸν τοῦτο: «ποσάκις περισώσει ὑμᾶς ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀπολλυμένους ἢ δόξα τῶν προγόνων;» Τοὺς δὲ Θεσσαλοὺς, εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων ἐνίκησε τὴν λαμπρὰν νίκην, ἀνεκήρυξαν ἐλευθέρους. Μόνον δὲ τοὺς Μεγαρεῖς, δεῖξαντας ἐπίμονον ἀντίστασιν, ἐξωλόθρευσε σχεδὸν ἰντελῶς. Βραδύτερον ἀνωκοδόμησε καὶ τὴν Κόρινθον, ἥτις πρὸ ἑκατὸν

ἑτῶν εἶχε καταστραφῆ ἑκ θεμελιῶν ὑπὸ τοῦ Μουμμίου (44 π. Χ.).

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ρώμῃ δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος, νέος ἐξερράγη ἐμφύλιος ἀγῶν. Οἱ δολοφόνοι τοῦ Καίσαρος, Βρούτος καὶ Κάσσιος, κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ποικιλοτρόπως ἐτίμησαν αὐτούς καὶ ἀνήρτησαν τὰς χαλκᾶς αὐτῶν εἰκόνας παρὰ τὰς τοῦ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος. Ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος καταδιώξαντες τοὺς δολοφόνους ἐνίκησαν αὐτούς ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας καὶ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους τὸ ὅλον ρωμαϊκὸν κράτος (42 π. Χ.). Ἡ Ἑλλὰς ἔλαχεν ὑπὸ τὸν κλῆρον τοῦ Ἀντωνίου, ὅστις ὄχι μόνον δὲν ἐτιμώρησε τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ πλείστας ἀπένειμε δωρεὰς καὶ ἐπὶ πλείστον χρόνον διατρίψας ἐν Ἀθήναις ἐπέχαιρεν ἀκούων ἑαυτὸν ἐπονομαζόμενον *φιλέλληνα* καὶ *φιλαθήναιον*. Ὅτε δὲ βραδύτερον νέος ἐξερράγη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξύ Ὀκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου, οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων συνεμάχουν πάλιν κατὰ σύμπτωσιν μετὰ τοῦ ἐν Ἀκτίῳ τῆς Ἡπείρου ἠττηθέντος Ἀντωνίου (31 π. Χ.). Ὁ δὲ Ὀκταβιανὸς τοὺς μὲν κατ' αὐτοῦ πολεμήσαντας Ἑλληνας δὲν ἐτιμώρησε χαριζόμενος εἰς τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, τοὺς δὲ μετ' αὐτοῦ συμμαχήσαντας Λακεδαιμονίους πολυειδῶς ἐτίμησε καὶ περιποιήθη. Παρὰ τὸ Ἀκτιον ἀνίδρυσε νέαν λαμπρὰν πόλιν, τὴν ὁποίαν ἐπωνόμασε *Νικόπολιν*, συνώκισε δὲ καὶ τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, ἡ ὁποία ἦτο ἡδὴ σχεδὸν ἔρημος. Πάτραι δὲ καὶ Νικόπολις, Κόρινθος καὶ Ἀθῆναι, ἀπέβησαν αἱ πολυπληθέστεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' αὐταὶ ἀπετέλουν ἐξαίρεσιν, ἦσαν τρόπον τινὰ ὡς ὁάσεις ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρημωθείσης Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας θλιβερωτάτην εἰκόνα κατέλιπεν ὁ γεωγράφος Στράβων. Ἀπερίγραπτα δὲ εἶνε τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα ὑπέστη ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ὑποδουλώσεώς της. Ὅλη ἡ πρὸς βορρᾶν Ἑλλὰς, Ἡπειρος, Ἰλλυρία, Μακεδονία, Αἰτωλία, Ἀκαρνανία καὶ Λοκρὶς, εἶχε μείνει σχεδὸν ἔρημος κκοίκων. Ἐκ δὲ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ πόλεων ἀξία μνεῖς εἶνε ἡ Λάρισσα, ἐκ δὲ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ ἡ Τάναγρα καὶ αἱ Θεσπιαί, αἱ δὲ Θῆβαι οὐδὲ κώμης εἰσὶν ἀξιαί. Ἡ δὲ Λακωνία ἠρίθμει μόνον τριάκοντα κώμας, ἐν ᾧ πρότερον ἠρίθμει ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν πολυανθρώπους πόλεις. Αἱ πλείσται δὲ πόλεις τῆς Ἀρκαδίας καταστράφησαν καὶ μόλις ἐφαίνοντο ἴχνη τινὰ αὐτῶν καὶ σημεῖα.

§ 82 Γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.  
Διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. Κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ἤρχισε νὰ διδάσκῃ δημοσίᾳ τὸν λαόν. Ἴνα δὲ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς θείας ἀπολυτρώσεως καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἐξέλεξε τοὺς δώδεκα μαθητάς του, ἤτοι τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους, οἵτινες κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς διαφωτισθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἤρχισαν νὰ κηρύττωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Ἐδίδασκον δὲ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἣ ὑποία διὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ εἶχε διαδοθῆ εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἦτο σχεδὸν εἰς πάντας καταληπτή. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, αἱ ἐπιστολαὶ καὶ αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἐγράφησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Οὕτω δὲ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία κατὰ πρῶτον διὰ τῶν Ἀποστόλων, ἔπειτα δὲ διὰ τῶν διαδόχων αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου, οἱ ὅποιοι ἐπωνομάσθησαν Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐξηπλώθη εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Οἱ πρῶτοι πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἦσαν Ἕλληνες. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἰς τὴν διαδοσίν της ἀπῆντησε πλεῖστα προσκόμματα καὶ μάλιστα κατεδιώθη ἀπηνῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες κατεδιώκοντο διὰ μυρίων βασάνων μέχρι θανάτου. Οἱ οὕτως ὑφιστάμενοι τὰ μαρτύρια καὶ τὸν θάνατον ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐπωνομάσθησαν μάρτυρες. Δέκα δὲ μεγάλους διωγμοὺς ἤγειραν οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τοὺς μεγάλους δ' αὐτοὺς διωγμοὺς ὑπέστησαν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ἀναριθμητοὶ χριστιανοί, ἰδίως κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ταχύτερον διεδόθη ὁ χριστιανισμός. Πρῶτος δὲ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ, ὅστις ὑπεστήριξε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ὑπῆρξεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

§ 83. Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τοὺς μετὰ τὸν Αὐγούστου  
αὐτοκράτορας μέχρι τῆς εἰσβολῆς τῶν Γόθων  
(14—250 μ. Χ.).

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα ἔπαθεν

ὀλιγώτερα δεινὰ ἢ πρότερον, διότι καὶ οἱ ἐμφύλιοι τῆς Ρώμης πόλεμοι ἔπαυσαν καὶ οἱ περισσώτεροι τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐπέδειξαν ἰδιαίτην εὐνοίαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν χώραν τοσοῦτων ἐνδόξων ἀνάμνησεων. Ὁ τὸν Αὐγουστον διαδεχθεὶς Τιβέριος προσήνεχθη πρὸς τὴν Ἑλλάδα μετὰ φιλάνθρωπίας, ἀπήλλαξε δὲ καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν τῆς καταθλιπτικῆς φορολογίας τῶν ἀνυπάτων καταστήσας αὐτάς ἐπαρχίας καισαρικῆς ἀπὸ ἐπαρχίας συγκλητικῆς. Τὸ δ' Αἴγιον, παθὸν ἐν σεισμῷ, ἀπήλλαξεν ἐπὶ τριετίαν πάσης φορολογίας. Ἄλλ' οἱ μετὰ τὸν Τιβέριον τρεῖς διαδοχικῶς χρηματίσαντες αὐτοκράτορες, Καλιγούλας, Κλαύδιος καὶ Νέρων, ἐπλήρωσαν τὸ κράτος ἀνοσιῶν κακουργημάτων. Ὁ δὲ Νέρων ὑπῆρξεν ὁ μᾶλλον αἰμοβόρος καὶ ἄγριος τύραννος. Ἐφόνευσεν τὴν μητέρα του, τὴν σύζυγόν του, τὸν διδάσκαλόν του Σενέκαν καὶ πλείστους ἄλλους Ρωμαίους πολίτας. Ἐπ' αὐτοῦ ἐπυρπολήθη καὶ ἡ Ρώμη καὶ ἐξηγέρθη ὁ πρῶτος σφοδρὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς, ἐπειδὴ ἡ πυρπόλησις ἀπεδόθη εἰς τοὺς ἐν Ρώμῃ χριστιανούς. Μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως ἀνήγειρεν ὁ Νέρων καὶ μεγαλοπρεπέστατον παλάτιον, τὸ ὁποῖον ἕνεκα τῶν πλουσιωτάτων καὶ χρυσῶν κοσμημάτων του ἐπεκλήθη χρυσοῦς οἶκος. Πρὸς ἐπικόσμησιν αὐτοῦ ἐπέβαλε βαρυτάτην φορολογίαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἡ δὲ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλάς ἀπεγυμνώθησαν τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνημάτων των. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Νέρων ἐπευφημίσθη ἐν Ρώμῃ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἰταλίας ὡς ἔξοχος αἰοδὸς καὶ ρήτωρ, ὡς ἀθλητὴς καὶ ὑποκριτὴς, κατῆλθε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διηγωνίσθη εἰς ὅλους τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας, πανταχοῦ δὲ καὶ ἠττώμενος ἀνεκηρύσσετο νικητὴς. Κατὰ τὴν θεατρικὴν του δὲ ταύτην περιήγησιν εἰς Ἑλλάδα ἀνηγορεύθη θεϊότατος αἰοδὸς καὶ κιθαρωδὸς ἄριστος καὶ τρισολυμπιονίκης καὶ ἔλαβεν ἐβδομήκοντα πέντε στεφάνους. Πρὶν δ' ἀπέλθῃ ἐξ Ἑλλάδος ὁ Νέρων προσκαλέσας συναθροισιν ἐν Κορίνθῳ ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐλευθερίαν. Οὕτω δὲ οἱ Ἕλληνες κατὰ τύπους ἐγένοντο ἐλεύθεροι καὶ ἰσόνομοι πρὸς τοὺς Ρωμαίους μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Βεσπασσιανοῦ, ὅστις ἀφῆρσε τὴν δωρηθεῖσαν ἐλευθερίαν. Ἄλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος χορηγηθεῖσα αὕτη ἐλευθερία ἀπίθη τραγικὴ μᾶλλον ἢ γελόια. Διότι ἐκτὸς τῶν ἀκατο-

νομάστων αίσχρουργιῶν, εἰς ἃς ἐξώκειλε τὸ ἀνθρωπόμορφον αὐτὸ τέρας, ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναριθμήτους ἐφό-  
νευσαν ἄνδρας, γυναῖκας καὶ παῖδας, ἵνα σφετερισθῇ τὰς περιουσίας  
αὐτῶν. Οἱ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες, Τίτος, Δομιτιανός, Νέρβας καὶ  
μάλιστα ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβής καὶ ὁ Μάρ-  
κος Αὐρήλιος, ἐπέδειξαν μεγάλην συμπαθειαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα.  
Ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν κυβέρνησιν ἀνακουφίζεται καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ  
δὲ καὶ κατὰ τύπους διατήρησις τῶν ἀρχαίων θεσμῶν καὶ τῶν ἔθ-  
νικῶν συνελεύσεων ἐθέρμαινε καὶ ἀνέπτυσσε τὸ ἔθνικόν φρόνημα. Ὁ  
Ἀδριανός ὑπῆρξε φίλος καὶ εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος, ἠγάπησε δὲ  
ἰδιαίτερώς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ἐπανειλημμένως ἐπεσκέφθη καὶ  
ἐπὶ πολὺ διέτριψεν ἐν αὐταῖς καὶ ὡς πολίτης Ἀθηναῖος ἐμνήθη καὶ  
τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Εὐηργέτησε δὲ ποικιλοτρόπως τὰς Ἀθή-  
νας, κατεσκεύασε μέγα ὑδραγωγεῖον, σωζόμενον μέχρι τῆς σήμερον,  
ἀνήγειρε πολλοὺς ναοὺς καὶ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἐκτίσεν ἰδίαν πόλιν.  
Καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐκτίσεν ναοὺς ὁ Ἀδριανός καὶ  
εὐηργέτησεν αὐτάς. Ἐν Μεγάροις καὶ ἐν Ἀθαῖς τῆς Φωκίδος ἐκτίσεν  
ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐν Μαντινείᾳ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐχά-  
ραξε στρατιωτικὴν ὁδὸν κατὰ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ κατε-  
σκεύασεν ἐν αὐτῇ λουτρά καὶ ἔφερεν ὕδωρ ἄφθονον δι' ὑδραγωγείου  
ἐκ τῆς Στυμφαλίας. Πρὸς τὰ ἔργα αὐτὰ ἀνθημιλλῶντο καὶ τὰ δα-  
πάναις Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ κατασκευασθέντα ἔργα, οἷον ἐν Ἀθή-  
ναις στάδιον καὶ ψδεῖον, ἐν Κορίνθῳ θέατρον, ἐν Θερμοπύλαις λου-  
τρά καὶ πλεῖστα ἄλλα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ὑπὸ τὴν  
ἀγαθὴν δὲ διοίκησιν Ἀντωνίου τοῦ εὐσεβοῦς καὶ Μάρκου Αὐρηλίου,  
οἵτινες θεωροῦνται οἱ ἄριστοι πάντων τῶν ἡγεμόνων, καὶ αἱ Ἀθηναῖ  
καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς ποικιλοτρόπως εὐηργετήθησαν. Μετὰ δὲ τὸν  
θάνατον τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (180 μ. Χ.) ἐπηκολούθησεν ἐπὶ ἑκα-  
τὸν περίπου ἔτη θλιβερὰ διὰ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐποχὴ, καὶ ἐκτὸς  
ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, σειρὰ ἀθλίων αὐτοκρατόρων, τοὺς ὁποίους ἀνε-  
θίβαζον καὶ κατεθίβαζον διὰ τῆς βίας ἀπὸ τοῦ θρόνου οἱ πραιτω-  
ριανοὶ καὶ οἱ ρωμαῖκοὶ λεγεῶνες Βάρβαροι δὲ λαοὶ κατεπλημύρηνσαν  
τὴν Εὐρώπην λεηλατοῦντες καὶ διαρπαζόντες. Τότε συνεπληρώθη  
καὶ ἡ ὕλική τῆς Ἑλλάδος καταστροφῇ.

§ 84. Ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γότθων μέχρι τοῦ  
μεγάλου Κωνσταντίνου (280—306 π. Χ.).

Πρὸς τὰ βόρεια μέρη τῆς Εὐρώπης κατόικουν διάφορα βάρβαρα ἔθνη, Γότθοι, Ἀλαμαννοί, Μαρκομάνοι, Σαρμάται καὶ ἄλλοι. Τούτων οἱ Γότθοι κατέλαβον πάσας τὰς χώρας, τὰς ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Περί τὰ μέσα δὲ τῆς τρίτης μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος εἰσέβαλον εἰς τὴν Μοισίαν καὶ Θράκην. Τούτους προσπαθῶν νὰ ἀποκρούσῃ πέραν τοῦ Δουνάβειος ποταμοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Δέκιος ἔπεσε γενναίως μαχόμενος προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Γάλλου, ὅστις διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ρώμην ἐξαγοράσας παρὰ τῶν Γότθων τὴν εἰρήνην διὰ χρημάτων. Ἐν τούτοις οἱ Γότθοι ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπιδρομὰς των καὶ δεινῶς ἐλεηλάτησαν καὶ ἐδήωσαν τὰς χώρας τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰσβαλόντες καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' αἴφνης ἐν Ἑλλάδι ἀνέλαμψεν ὁ σπινθήρ τῆς ἀρχαίας φιλοπατρίας καὶ μεγαλοφροσύνης καὶ οἱ βάρβαροι ἐκδιώκονται ἐκ τῆς Ἀττικῆς μὲν ὑπὸ τοῦ ἱστοριογράφου Δεξιππου, ἐκ δὲ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ἀπανταχόθεν ἐξεγεθέντων Ἑλλήνων, ἀπὸ δὲ τῆς Εὐρώπης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Γαλληνοῦ (267). Μία δὲ μοῖρα τούτων ὀρμήσασα ἐπὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἐκτὸς ἄλλων καταστροφῶν, ἐπυρπόλησε τότε καὶ τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ὅστις πολλάκις πρότερον καταστραφεὶς καὶ πολλάκις λαμπρότερος ἐκ τῆς τέφρας ἀνακύψας ἐμελλεν ἤδη νὰ ἀφανισθῇ διὰ παντός. Ὁ ναὸς ἐστηρίζετο ἐπὶ 120 κιόνων Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ὧν ἕκαστος εἶχεν 60 ποδῶν ὕψος. Συναπώλοντο δὲ καὶ πλεῖστα ἀριστοτεχνήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα τοῦ Πραξιτέλους. Ἀλλὰ μετὰ τριετίαν νέαν ἐπεχείρησαν οἱ Γότθοι ἐπιδρομὴν καὶ κατεπλημύρῃσαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ δὲ ἐνδοξος αὐτοκράτωρ Φλάβιος Κλαύδιος ἐκδιώξας ἐκ τῆς Ἰταλίας τοὺς Ἀλαμαννοὺς ἐτράπη κατὰ τῶν Γότθων καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς παρὰ τὴν Ναισσον τῆς Μοισίας (τανῦν Νίσσαν) κατακόψας περὶ τὰς 300,000, διὸ καὶ ἐπεκλήθη Γοιθικός. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Αὐρηλιανὸς παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς

πρὸς οἰκήσιν τὴν Δακίαν, τοὺς δὲ πρῶην κατοίκους μετόπισεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἰστρου, τὸν ὁποῖον κατέστησε σύνορον τοῦ κράτους (271).

Ἐν ἔτει δὲ 285 μ. Χ. ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανός. Ὁ Διοκλητιανός κατανοήσας ὅτι μόνος δὲν ἐπῆρκει εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας ἕνεκα τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, διήρесе τὸ ὅλον κράτος εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν καὶ προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν γενναῖον αὐτοῦ στρατηγὸν Μαξιμιανόν. Καὶ ὁ μὲν Διοκλητιανός ὄρισας ὡς ἔδραν ἑαυτοῦ τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ὁ δὲ Μαξιμιανός ἐδρεύων ἐν Μεδιολάνοις ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν. Μετὰ πενταετίαν ἑκάτερος προσέλαβε καὶ ἕτερον συνάρχοντα, κληθέντα *καίσαρα*, ὁ μὲν Διοκλητιανός τὸν Γαλέριον, ὁ δὲ Μαξιμιανός τὸν ἐκ Δαρδανίας Κωνστάντιον τὸν Χλωρόν. Ἄλλ' ὁ Διοκλητιανός καὶ ὁ Γαλέριος ὑπῆρξαν σφοδροὶ διώκται τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐτέρωθεν δὲ ὁ Κωνστάντιος ἐδείχθη εὖνους καὶ προστάτης αὐτοῦ. Ὁ σφοδρότερος καὶ μᾶλλον αἰματηρὸς τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων διωγμῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν ὑπῆρξεν οὗτος ὁ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Γαλερίου. Ὁ ἀγαθὸς Διοκλητιανός ἀπετροπιάζετο πᾶσαν κατὰ τῶν χριστιανῶν βιαιοπραγίαν, ἀλλ' ὁ αἰμοβόρος καὶ δεισιδαίμων γαμβρὸς αὐτοῦ Γαλέριος ἐπεισεν αὐτὸν νὰ ἐκδώσῃ διάταγμα, προγράφων τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα (303). Ἄλλ' οἱ χριστιανοὶ ἦσαν πολυάριθμοι καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαλειφθῶσιν εὐκόλως. Ὅθεν ἐδέησε νὰ ἐκδοθῶσι τρία νέα ἀλλεπάλληλα θεσπίσματα, δι' ὧν ἐπεβάλλοντο ἐπιβαρύτεραι ποιναί, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀφαιρέσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων προέβησαν εἰς τὴν ἐξορίαν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐξορίας εἰς τὸν θάνατον καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὰ φοβερώτερα βασανιστήρια. Χιλιάδες χριστιανῶν πάσης ἡλικίας καὶ γένους ἐθανατώθησαν διὰ παντοειδῶν βασάνων. Ἄλλ' ἐν τῇ μέσῳ τῶν φρικωδῶν βασάνων οἱ χριστιανοὶ ἀνέδειξαν καρτερίαν ἀδάμαστον ὑπὲρ τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἐστήριζαν καὶ ἐπεσφράγισαν διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ τῶν θανάτου. Πρῶτος δ' ὅστις ἀνεγνώρισε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ὡς θρησκείαν θεμιτὴν καὶ ὑπεστήριξεν αὐτὴν ὑπῆρξεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

# ΙΣΤΟΡΙΑ

## ΤΟΥ

### ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

#### § 88. Κωνσταντῖνος ὁ μέγας. Ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπικληθεὶς μέγας, ἦτο υἱὸς Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ, καὶ τῆς ἀγίας Ἑλένης, γεννηθεὶς τῷ 274 μ. Χ. ἐν Ναϊσση τῆς Μοισίας, (τῇ νῦν Νίσσα). Ἐν ἔτει 296 προεχειρίσθη χιλιάρχος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Ἐν ἔτει δὲ 305 οἱ δύο Αὐγούστοι, ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Μαξιμιανός, εἴτε ἐκόντες εἴτε ἄκοντες, παρητήθησαν τῆς ἀρχῆς καὶ εἰς τὸ ὑπατον αὐτῶν ἀξίωμα προήχθησαν οἱ δύο καίσαρες, ὁ Γαλέριος καὶ ὁ Κωνσταντῖος. Προέκειτο δὲ ἤδη νὰ ἀναγορευθῶσι δύο νέοι καίσαρες, ἀλλ' ὁ Γαλέριος ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Κωνσταντίου ἀνηγόρευσε ὡς καίσαρας τὸν Φλάβιον Σεβῆρον καὶ τὸν υἱὸν τῆς ἀδελφῆς του Μαξιμῖνον. Ὁ Κωνσταντῖνος κρύψας τὴν ἀγανάκτησίν του ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Γαλερίου νὰ ἀπέλθῃ εἰς Βρεταννίαν πρὸς τὸν πατέρα του Κωνσταντίον, ὅστις ἐκυβέρνηα ὡς αὐτοκράτωρ τὰς δυτικωτέρας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπαρχίας. Ὁ Κωνσταντῖος μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν, ὁ δὲ στρατὸς ἀμέσως ἀνηγόρευσε Αὐγούστον τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντῖνου (306 μ. Χ.). Ὁ Γαλέριος δὲν ἠθέλησε ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς Αὐγούστον τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἀνηγόρευσε ἀντ' αὐτοῦ ὡς τοιοῦτον τὸν Σεβῆρον, πρῶτον δὲ Καίσαρα τὸν Μαξιμῖνον. Ὁ Κωνσταντῖνος μετριοπαθῶς φερόμενος δὲν ἀντετάχθη εἰς τὴν διάταξιν ταύτην καὶ ἠρέεσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δευτέρου Καίσαρος. Ἄλλ' ἕτεραι περιστάσεις προεκάλεσαν τὴν ῥῆξιν μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ἡ Ῥώμη στασιάζουσα ἀναγορεύει Αὐγούστον τὸν Μαξέντιον, υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ, ὅστις κατὰ προτροπὴν τοῦ υἱοῦ ἀναλαμβάνει αὐθις τὸ ἀποτεθὲν τοῦ Αὐγούστου ἀξίωμα. Ὁ κατ' αὐτῶν πεμφθεὶς Σεβῆρος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατιωτῶν παραδίδεται καὶ φονεύεται. Ὁ δὲ Μαξιμιανὸς φοβούμενος τὸν Γαλέριον ἐπιζήτηε τὴν συμμαχίαν τοῦ Κωνσταντῖνου καὶ δίδει αὐτῷ σύζυγον τὴν θυγατέρα του Φαῦσταν. Μετ'

ὀλίγον δὲ διχονοήσας καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Μαξέντιου καταφεύγει πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ἀλλ' ἐπιβουλευθεὶς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀρχὴν φονεύεται ὑπ' αὐτοῦ (310). Μετ' ὀλίγον ἀποθνήσκει καὶ ὁ Γαλέριος ὑπὸ δεινῆς νόσου κατατρυχόμενος, τὸ δὲ κράτος αὐτοῦ διενεμήθη ὁ Μαξιμῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, ὃν ὁ Γαλέριος εἶχεν ἀναγορεύσει Αὐγουστον ἀπὸ τοῦ ἔτους 307. Ἄλλ' ὁ Μαξέντιος ἐπιθυμῶν τὴν κατάκτησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν ἀνήγγειλεν, ὅτι μελετᾷ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ προλάβῃ αὐτὸν ἔσπευσε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Φθάσας ὁμως εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Ἄλπεων περιέστη εἰς ἀμμηχανίαν δεινὴν, διότι καὶ ὁ στρατός του ἦτο ὀλιγαριθμότερος καὶ διότι ἐδίσταζε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ πολιορκήσῃ τὸ Καπιτώλιον, οἱ δὲ οἰωνοὶ ἦσαν ἀπαίσιτοι. Ὁθεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν δεινὴν ταύτην ἀμμηχανίαν εὐρεθεὶς ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐσέβeto καὶ ὁ πατὴρ του. Ἐν ᾧ δὲ προσήχετο εἶδε περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐν τῷ οὐρανῷ φωτεινὸν σημεῖον εἰς σχῆμα σταυροῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «*ἐν τούτῳ νίκα*». Καὶ αὐτὸς καὶ ἅπας ὁ στρατός ἐξεπλάγη ἐπὶ τῷ θεάματι καὶ διηπόρει. Τὴν δὲ νύκτα εἶδε καθ' ὕπνον τοῦτον Χριστὸν μετὰ τοῦ φανέντος εἰς τὸν οὐρανὸν σημείου καὶ ἔλαβε παραγγελίαν νὰ ποιήσῃ ἀπομίμημα τοῦ σημείου ἐκείνου καὶ νὰ τὸ μεταχειρίζηται τοῦ λοιποῦ ὡς προφυλακτικὸν σύμβολον εἰς τὰς πολεμικὰς συγκρούσεις. Ὁθεν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν πρῶιαν κατεσκευάσε τὴν πρώτην χριστιανικὴν σημαίαν, τὴν ὁποίαν ἐπωνόμασε *λάβαρον*. Κατεσκευάσθη δ' αὕτη ὡς ἐξῆς. Ὑψηλὸν καὶ περίχρυσον δόρυ εἶχε κέρασ ἐγκάρσιον πεποιημένον ἐν εἴδει σταυροῦ. Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ δόρατος ἐστηρίζετο στέφανος χρυσοῦς καὶ λιθοκόλλητος, ἐντὸς δὲ τοῦ κύκλου τοῦ στεφάνου ὑπῆρχον συμπεπλεγμένα τὰ δύο στοιχεῖα Χ καὶ Ρ ἐκδηλοῦντα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν δύο πρώτων ἑλληνικῶν αὐτοῦ χαρακτήρων. Ἀπὸ τοῦ πλαγίου κέρατος ἐκρέματο τετράγωνος ὀθόνη πορφυρᾶ, χρυσοῦφαντος, διὰ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένη. Ἡ σημαία αὕτη διετηρεῖτο εἰς τὰ βασίλεια μέχρι τῆς θ' ἑκατονταετηριδος. Προπορευομένης δὲ τῆς νέας ταύτης σημαίας, ὑπερέβη ὁ Κωνσταντῖνος τὰς Ἄλπεις καὶ ὤρμησε θαρροῦντως κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Νικήσας δ' αὐτὸν παρὰ τὸ σημερινὸν Τουρίνον καὶ τὴν Οὐηρῶνα κατετρόπωσε τελευταῖον πρὸ τῆς Ρώμης ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ, ἐν ἣ ἔπεσε καὶ ὁ Μαξέντιος, τὴν δ' ἐπιούσαν εἰσήλασε θριαμβευτικῶς ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν Ρώμην (312). Τελέσας δὲ τὸν θρίαμβον αὐτοῦ ὁ Κωνσταντῖνος οὔτε εἰς τοὺς θεοὺς ἔθυσεν οὔτε ἀνέβη εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἔστησε δὲ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τὸν ἴδιον ἀνδριάντα κρατοῦντα εἰς τὴν χεῖρα δόρυ ἐν σχήματι σταυροῦ. Ἐντεῦθεν ἀπελθὼν εἰς Μεδιόλανον ἐξέδωκεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Λικινίου τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν

διάταγμα, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ὑπηκόους νὰ ἀκολουθῶσιν ἐλευθέρως τὸ δόγμα, τὸ ὁποῖον ἤθελον ἐκλέξῃ. Προσέτι δὲ διέταξε νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τοὺς χριστιανούς αἱ ἀπ' αὐτῶν ἀφαιρεθεῖσαι ἐκκλησῖαι καὶ τὰ κτήματα τῶν ἐκκλησιῶν. Τὰ ἀποφασισθέντα ἀπεδέχθη κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ ὁ τρίτος αὐτοκράτωρ Μαξιμῖνος.

Ἄλλ' οὗτος αἴφνης διελθὼν τὴν Βιθυνίαν πολιορκεῖ καὶ κυριεύει τὸ Βυζάντιον. Ἐπέρχεται ὅμως κατ' αὐτοῦ ὁ Λικίνιος, καὶ συναφθεῖσης μάχης κρισίμου παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἠττᾶται κατὰ κράτος ὁ Μαξιμῖνος καὶ ἀπελπισθεὶς γίνεταί αὐτόχειρ καταφυγὼν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν (313). Οὕτω δ' ὁ Λικίνιος ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ τάχιστα ἐπῆλθεν ἡ σύγκρουσις καὶ μετὰ τῶν δύο ὑπολειφθέντων αὐτοκρατόρων, καὶ ὁ Λικίνιος δις ἠττηθεὶς ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν ἀντίπαλον τὴν Ἰλλυρίαν, Μακεδονίαν, Δαρδανίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ μέρος τῆς Μοισίας (314). Ἐκτοτε ἐπὶ δεκαετίαν περίπου ἐπεκράτησε τελεία εἰρήνη καθ' ὅλον τὸ ἀχανές ῥωμαϊκὸν κράτος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος διερρῦθμισεν ἅπασαν τὴν πολιτικὴν καὶ ποινικὴν νομοθεσίαν κατὰ τὰς νέας τοῦ εὐαγγελίου ἀρχάς. Ἐπετράπη δὲ καὶ εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ τελῶσι πανδημῶς τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν. Ἐνῶ δὲ ἡ νέα πίστις ἐκρατύνετο ὁσημέραι καὶ ἐξηπλοῦτο εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἐν Ἀσίᾳ, ὅπου ἤρχεν ὁ Λικίνιος, ὑφίστατο νέους καταδιωγμούς. Οὕτω δ' ὁ Λικίνιος προσελκύσας τὴν εὐνοίαν τῶν ἐθνικῶν καὶ νομίσας ἑαυτὸν ἐξησφαλισμένον ἠτοιμάσθη νὰ ἐπέλθῃ ἀναφανδὸν κατὰ τοῦ Κωνσταντῖνου (323). Οἱ δύο ἀντίπαλοι συνῆθροισαν πολυαριθμούς κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος συνεχέντρωσε τὰς μὲν πεζικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ὑφ' ἑαυτὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ, τὰς δὲ ναυτικὰς ἐν Πειραιεῖ ὑπὸ τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν τοῦ Κρίσπον. Ὁ δὲ Λικίνιος τὰς μὲν πεζικὰς ἐν Ἀδριανουπόλει, τὰς δὲ ναυτικὰς ἐν Ἑλλησπόντῳ. Πρῶτος ὁ Κωνσταντῖνος ἐφορμήσας κατετρόπωσε τὸν Λικίνιον καὶ κατεδίωξε μέχρι Βυζαντίου, ὅπου ὠχυρώθη ὁ Λικίνιος. Ὁ δὲ Κρίσπος ἀπάρας ἐκ Πειραιῶς κατετρόπωσε τὸν στόλον τοῦ Λικινίου καὶ διασχίσας τὸν Ἑλλησποντον ἐπεφάνη νικηφόρος πρὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐπήνεγκεν οὕτω τὴν ὅλην κρίσιν τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Λικίνιος ἀμέσως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος λύσας τὴν πολιορκίαν διαβαίνει τὸν πορθμὸν καὶ παρακολουθεῖ τὸν ἀντίπαλον. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης παρὰ τὴν Χρυσόπολιν ἠττᾶται κατὰ κράτος ὁ Λικίνιος καὶ καταφεύγει εἰς Νικομήδειαν (10 Ἰουλίου 323). Καὶ συγχωρεῖται μὲν ἤδη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντῖνου τῇ μεσιτείᾳ τῆς συζύγου τοῦ Λικινίου καὶ ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντῖνου Κωνσταντίας, ἀλλὰ πρὶν ἢ παρέλθῃ τὸ ἔτος ἀπαγχονίζεται τῇ διαταγῇ τοῦ Κων-

σταντίνου ιδιωτεύων ἐν Θεσσαλονίκη. Οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέβη μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ ὅλου ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐκτοτε ὁ Κωνσταντῖνος ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ἐνθερμος προστάτης τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ διὰ δύο νέων ἐκδοθέντων διαταγμάτων ἐπροστάτευσεν τὰ δίκαια τῶν χριστιανῶν ἀπέναντι τῶν ἐθνικῶν. Ἄλλ' ἡ ἐθνικὴ θρησκεία δὲν ἔμελλε νὰ παραδώσῃ ἀμαχητὶ τὰ ὄπλα εἰς τὸ νέον θρησκευμα καὶ ὑπεραμυνωμένη ἐξήγειρε διὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου φοβερὰν θύελλαν, ἣτις ἠπέιλησε νὰ ἀνατρέψῃ ἐκ βάθρων τὸ χριστιανικὸν οἰκοδόμημα. Ὁ Ἄρειος, ἀνὴρ λόγιος, ἦτο πρεσβύτερος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας. Οὗτος διδάσκων ἐπ' ἐκκλησίας ἠμφισβήτην τὴν ἰσότητά τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Διέσχυριζέτο λοιπὸν ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἦτοι τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἦτο μὲν τὸ πρωτότοκον τῶν ὄντων, ἀλλ' ἐπλάσθη ἐν χρόνῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ὅλα τὰ κτίσματα, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἀπ' αἰῶνος, ἄρα δὲν συνυπῆρχε μετὰ τοῦ Πατρὸς. Ἡ διδασκαλία αὕτη, ὡς εἰκός, διετάραξε τὰ πνεύματα τῶν χριστιανῶν. Εἰς μάτην ὁ ἐνάρετος καὶ πρᾶος Ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος παρήνεσε τὸν Ἄρειον νὰ παύσῃ τὴν τσιαύτην διδασκαλίαν, ἣτις διετάραττε τὰ πνεύματα. Ὁ Ἄρειος ἐπιμονώτερον ἐξηκολούθησεν τὴν διδασκαλίαν του καὶ προσεῖλκυσε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Λικινίου ἐφθασεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Νικομήδειαν. Μετ' ἀγανακτήσεως ἤκουσε τὴν νέαν ταύτην τῶν χριστιανῶν διένεξιν καὶ εἰς μάτην προσεπάθησε νὰ συνδιαλλάξῃ τοὺς ἀντιπρονοῦντας καὶ καταπαύσῃ τὴν ἐριδα. Ὅθεν ἐν τῇ μεγαλοφυΐᾳ αὐτοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ συγκαλέσῃ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἵνα λύσῃ ὀριστικῶς τὴν μεγάλην ταύτην διαφορὰν καὶ ἐπαναγάγῃ τὴν ἐν τῷ κράτει διασαλευθεῖσαν εἰρήνην. Εἰς τὴν Α' ταύτην συγκροτηθεῖσαν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον συνῆλθον περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἔτους 325 ἐν ὄλῳ 318 ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι. Ἡ Σύνοδος αὕτη, τῆς ὁποίας προῆδρευσεν αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος, παρεδόχθη τὴν ἀρχὴν τοῦ ὁμοουσίου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀνεθεμάτισε τοὺς ἀντιδοξοῦντας καὶ ἐξώρισε τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς εὐαριθμούς ὀπαδοὺς του. Ἡ Α' αὕτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνέθετο τὸ *Σύμβολον* τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως ἀπὸ τοῦ α'. μέχρι τοῦ η'. ἄρθρου, συνεπλήρωσε δὲ αὐτὸ μέχρι τοῦ ιβ'. ἡ Β' ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν ἔτει 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Ἐκτοτε δ' ἐπὶ δεκαεξαιῶνας τηρεῖ αὐτὸ ἀναλλοίωτον ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία.

Ἡ Ῥώμη ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ εἶχε παύσῃ νὰ εἶνε ἡ τακτικὴ τοῦ κράτους πρωτεύουσα, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος δὲν διέκειτο εὐμενῶς πρὸς αὐτήν, διότι καὶ ἡ ἀριστοκρατικὴ μερὶς διέμενε πιστὴ εἰς τὴν

ειδωλολατρείαν καὶ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ὑπέστη ἐν αὐτῇ πολλὰς οἰκογενειακὰς θλίψεις, παρασυρθεὶς εἰς τὸν φόνον τοῦ τε υἱοῦ τοῦ Κρίσπου καὶ τῆς συζύγου τοῦ Φαύστης. Ἐνεκα δὲ τούτων καὶ διότι ὁ Κωνσταντῖνος ἔβλεπεν ὅτι ἡ ἀσφάλεια τῆς Ῥώμης ἠπειλεῖτο πάντοτε ὑπὸ τῶν Γερμανικῶν φύλων, μετέθηκε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους εἰς τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον ἐπεκλήθη **Νέα Ῥώμη** καὶ βραδύτερον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ **Κωνσταντινούπολις**. Ἡ νέα πρωτεύουσα ἐκαλλωπίσθη καὶ διὰ λαμπρῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων καὶ διὰ καλλιτεχνικῶν ἔργων, μετακομισθέντων ἐξ Ἑλλάδος, Ἀσίας καὶ Ῥώμης. Τὸ δὲ ὅλον κράτος διήρσεν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τέσσαρα μεγάλα **τμήματα** ἢ ὑπαρχίας (praefecturae), τὴν Ἀνατολήν, τὸ Ἰλλυρικόν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλατίαν.

Περὶ τὰ τέλη τῆς μοναρχίας αὐτοῦ διένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱούς του, Κωνσταντῖνον, Κωνσταντῖνον καὶ Κώνσταντα, καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς του, Δαλμάτιον καὶ Ἀννιβαλιανόν. Μικρὸν δὲ πρὸ τοῦ θανάτου ἀσθενήσας καὶ αἰσθανόμενος ἐγγίζον τοῦ βίου τὸ τέρμα ἐδέχθη τὸ ἅγιον βάπτισμα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Νικομηδείας Εὐσεβίου. Ἐτελεύτησε δὲ τῇ 21 Μαΐου 337, καθ' ἣν ἡμέραν ἔκτοτε ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ. Καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία συγκατέλεξε μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ἀπεκάλεσεν **Ἰσαπόστολον**, ἡ δὲ ἱστορία ἀπεκάλεσεν αὐτὸν **Μέγαν**.

## § 86. Οἱ υἱοὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου

(337—361 μ. Χ.).

Οἱ υἱοὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἅμα ἀνέλαβον τὴν ἀρχὴν, προέβησαν εἰς τὸν φόνον πάντων τῶν συγγενῶν, πλὴν τῶν δύο αὐτῶν ἐξαδέλφων, Γάλλου καὶ Ἰουλιανοῦ, ὧν ὁ μὲν ἦγε τὸ δωδέκατον, ὁ δὲ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἐπειτα ὁ Κώνστας ἐγειράς πόλεμον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου φονεύει αὐτὸν (340), οὗτος δὲ φονεύεται κατόπιν ὑπὸ τοῦ Μαγνηντίου, ὅστις ἐσφετερίσθη καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ (350). Ὁ Κωνσταντῖος ἀναδείξας ἤδη καίσαρα τὸν ἐξαδέλφον αὐτοῦ Γάλλον καὶ ἐπιτρέψας αὐτῷ τὴν ἐξακολουθίαν τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, αὐτὸς ἐστράτευσε κατὰ τὸν Μαγνηντίου καὶ νικήσας ἐν Παννονίᾳ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν

νήση. Οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντῖος ἀπέβη μονάρχης τοῦ ὅλου βωμαϊκοῦ κράτους καταστήσας ἔδραν ἑαυτοῦ τὸ Μεδιόλανον (353—361). Ἄλλὰ φύσει ὦν δειλὸς καὶ φιλύποπτος, τὸν μὲν Γάλλον ἀνακαλέσας ἀπεκεφάλισεν αὐτόν, τὸν δὲ Ἰουλιανὸν ἐξώρισεν εἰς Ἀθήνας (354).

Μετὰ ἐξάμηνον δ' ἐν Ἀθήναις διατριβὴν ὁ Ἰουλιανὸς προχειρισθεὶς κῆσαρ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Γαλατίαν ὡς διοικητὴς αὐτῆς, ἧτις ὑφίστατο τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Φράγκων, Σαξόνων καὶ Ἀλαμαννῶν. Τὸ ἔργον ἦτο λίαν δυσχερὲς, ἀλλὰ τεσσάρων μηνῶν μελέτη ἤρκεσεν εἰς τὸν Ἰουλιανὸν νὰ ἀναδείξῃ αὐτόν καὶ στρατιώτην γενναῖον καὶ στρατηγὸν ἐπιδέξιον. Πεντάκις ὁ Ἰουλιανὸς διέβη τὸν Ῥήνον καὶ πολλακίς κατατροπώσας τοὺς Ἀλαμαννοὺς ἐξώγησε καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν καὶ ἔπεμψε δέσμιον εἰς Κωνσταντινούπολιν (357). Ἡ Γαλατία ἐντὸς τριετίας ἀπηλλάγη πάσης ἐπιδρομῆς καὶ ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ διοίκησιν ἀπῆλαυε τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. Ἄλλ' αἴφνης ὁ Ἰουλιανὸς λαμβάνει διαταγὴν νὰ ἀποστείλῃ μέρος τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ οὗτος μὲν προθύμως ὑπήκουσεν, ἀλλ' οἱ λεγεῶνες ἀνευφήμησαν αὐτόν αὐγούστον. Ὁ Ἰουλιανὸς ἠναγκάσθη νὰ ἀποδεχθῇ τὸ ἀξίωμα καὶ ἐπιζήτησε διὰ παντός τρόπου τὴν συνδιαλλαγὴν πρὸς τὸν Κωνσταντῖον, ἀποτυχῶν δὲ ἐφώρμησεν ἐπὶ τὸ Ἰλλυρικόν. Ἄλλ' ὁ ἐπισυμβᾶς θάνατος τοῦ Κωνσταντίου προέλαβε τὸν ἐμπύλιον πόλεμον καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεγνωρίσθη αὐτοκράτωρ καὶ εἰσελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔτυχε πανηγυρικῆς ὑποδοχῆς (11 Δεκεμβρίου 361).

### § 77. Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης (361—363 μ. Χ.).

Ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Ἰουλιανὸς ἀπέβλεπεν ἐπισήμως τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ ἀπεπειράθη νὰ ἀνορθώσῃ τὴν εἰδωλολατρειάν καὶ καταστήσῃ αὐτὴν καὶ μόνην θρησκείαν τοῦ κράτους, διὸ καὶ **παραβάτης** καὶ **ἀποστάτης** ἔκτοτε ἐπεκλήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἱστορίας. Οὐδένα ὅμως ἐπῆνεγκε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν, ἀλλ' ἀπεμάκρυνεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ὑπουργημάτων τῆς στρατιᾶς καὶ ὑπεχρέωσε νὰ ἀποδώσωσι τὰς ἀρχαίας τῶν ἀποκατήσεις, ὡς ἀπ' αὐτῶν εἶχον ἀφαιρέσῃ. Ἐκ τῆς δια-

ταγῆς ταύτης προέκυψαν πολλαχοῦ συγκρούσεις καὶ δεινὸς ἤθελεν ἐπέλθῃ ἐμφύλιος πόλεμος, ἂν ἐπέζη ὁ Ἰουλιανός, διότι μετὰ διετῆ περίπου μοναρχίαν ἐτελεύτησεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης πολεμῶν κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Σαπῶρ (363). Ὁ Ἰουλιανὸς ἐφλέγετο ἤδη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἀπαλλάξῃ τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας ἀπὸ τοῦ κράτους τῶν Περσῶν. Ὅθεν περατώσας τὰς πολεμικὰς παρασκευὰς ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ἄγων περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν. Διαβάς δὲ τὸν Τίγγριν ποταμὸν προσέβαλε νυκτὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ ἐπήνεγκεν ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Ἀπορρίψας δὲ τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις προήλασεν ἐπὶ τὴν Κτησιφῶντα καταδιώκων τὸν φυγομαχοῦντα Σαπῶρ. Ἀλλὰ κατατροχόμενος κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ καύσωνος καὶ τῶν ἐντόμων καὶ στερούμενος τῶν ἐπιτηδείων, ἐπειδὴ οἱ πολέμιοι εἶχον ἐρημώσῃ τὴν χώραν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐκ τούτων ἐνθαρρυνθεὶς ὁ Σαπῶρ ἀποστέλλει μεγάλας ἱλας ἰππικοῦ πρὸς καταδιώξιν καὶ ἐνοχλεῖ αὐτὸν δι' ἀπαύστων ἐπιθέσεων καὶ ἐνεδρῶν. Ἐν μιᾷ δὲ τούτων ὁ Ἰουλιανὸς ἐφορμήσας ἄνευ θώρακος πίπτει καιρίως ὑπὸ ἔγχους πληγῆς εἰς τὰ στέρνα, ἀκοντισθέντος ὑπὸ Πέρσου ἰππέως. Καὶ ἠττήθησαν μὲν οἱ Πέρσαι καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ, ἀλλ' οἱ νικηταὶ ἀπώλεσαν τὸ πᾶν, διότι ὁ Ἰουλιανὸς μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν, οὐδεὶς δὲ ἀνεφάνη ἄξιος αὐτοῦ διάδοχος.

### § 88. Οἱ μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν αὐτοκράτορες.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν Ἰοβιανόν, ὅστις συνωμολόγησεν ἐπονειδίστους συνθήκας παραχωρήσας τὴν Ἀρμενίαν καὶ πάσας τὰς πέραν τοῦ Τίγγιδος χώρας καὶ μέρος τῆς Μεσοποταμίας. Οὐχ ἦττον ὁ Ἰοβιανὸς ἀνεδείχθη ἄριστος ἡγεμῶν, διότι κηρύξας τὴν ἀνεξιθρησκείαν ἐπανήγαγε τὴν εἰρήνην εἰς τὰ τεταραγμένα πνεύματα τῶν ὑπηκόων του. Τοῦτον ἀποθανόντα καθ' ὁδὸν διεδέχθη Οὐαλεντιανὸς ὁ Α'. (364—375), παραλαβὼν συνάρχοντα καὶ τὸν ἀδελφόν του Οὐάλεντα (364—378). Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, ἔχων ὡς ἔδραν τὸ Μεδιόλανον, ὁ δὲ Οὐάλης τὴν διοίκησιν τῶν Ἀνατολικῶν, ὅρισας ἔδραν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ὁ μὲν Οὐαλεντιανὸς κα-

τεπολέμησε τοὺς Ἀλαμαννοὺς. Ὁ δὲ Οὐάλης διήλθε τὸν ἅπαντα χρόνον πολεμῶν πρὸς τοὺς Γότθους καὶ τοὺς Πέρσας· συνάψας δὲ τελευταῖον μάχην φονικωτάτην πρὸς τοὺς Γότθους παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἠττήθη κατὰ κράτος καὶ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ἐν τῇ μάχῃ (378). Καὶ τὸν μὲν Οὐαλεντιανὸν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γρατιανὸς (375—387), ὅστις παρέλαβεν ὡς συνάρχοντα καὶ τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφόν, Οὐαλεντινιανὸν τὸν β', εἰς ὃν παρεχώρησε τὴν διοίκησιν τῆς Ἰταλίας, Ἰλλυρίας καὶ Ἀφρικῆς (375—392), μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάλεντος ὁ συνετὸς Γρατιανὸς παρεχώρησε τὴν διοίκησιν τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ τῆς Ἰλλυρίας εἰς τὸν Θεοδοσίον τὸν Α' (379—395), ὁ ὅποιος μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο ἐν τῇ οὐσει αὐτοκρατόρων ἀπέβη μονάρχης τοῦ ὅλου Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπῆλθεν ἡ ὀριστικὴ τοῦ κράτους διαίρεσις εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν.

## § 89. Θεοδοσίος ὁ Μέγας (379—395).

### Εἰσβολὴ τῶν Οὐννων καὶ Γότθων.

Οἱ Οὐννοι, πιθανῶς μογγολικῆς καταγωγῆς, ἀπὸ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Ἀσίας ἀφορμηθέντες, κατέλαβον τὰς μεσημβρινὰς τῆς Ῥωσσίας καὶ Πολωνίας χώρας, ἐκβαλόντες τοὺς μεταξὺ Βόλγα καὶ Ταναΐδος οἰκοῦντας Ἀλανοὺς (374), οἱ δὲ πρὸς ἀνατολὰς οἰκοῦντες Ὀστρογότθοι ἢ ἀνατολικοὶ Γότθοι ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Οὐννους. Οἱ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰστρου οἰκοῦντες, οἱ καλούμενοι Οὐισιγότθοι, καταπτοηθέντες μετώκησαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστρου ἐν Μοισίᾳ κατὰ παρεχώρησιν τοῦ Οὐάλεντος. Ἄλλ' οὗτοι μετ' ὀλίγον ἐπαναστατήσαντες εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην καὶ κατατροπώσαντες παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν τὸν Ῥωμαϊκὸν στρατὸν προέβησαν δηοῦντες τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ἄλλ' ὁ Μέγας Θεοδοσίος ἀντιπρὸς τὴν ἐπιβουλήν αὐτοῦ, ἐτήρησε θέσιν ἀμυντικὴν, παρενοχλῶν τοὺς πολεμίους διὰ μικρῶν συμπλοκῶν καὶ ἀποφεύγων συστηματικῶς πᾶσαν κρίσιμον μάχην. Οὕτω δ' ἐπὶ τέλους ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ἐξηνάγκασε τοὺς βαρβάρους νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ διάγωσι τοῦ λοιποῦ ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι (foederati), λαβόντες πρὸς μόνιμον ἐγκατάστασιν τὴν Θράκην ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρ-

χίαν τῆς Ῥώμης (379). Ἄλλ' οἱ Γότθοι ἐπανεστάτησαν καὶ πάλιν καὶ καταβληθέντες διεσπάρησαν εἰς τὴν Δακίαν καὶ Μοισίαν, ὅπως ζῶσιν ἐν αὐταῖς ὡς γεωργοὶ καὶ παρέχουσιν εἰς τὸ κράτος ἐν ἀνάγκῃ τὴν συνδρομὴν των (381).

Συγχρόνως δὲ ἐν τῇ Δύσει ὁ στρατιωτικὸς Μάξιμος στασιάζας φονεῖ τὸν Γρατιανὸν καὶ καταλαμβάνει αὐτὸς τὸν θρόνον. Ἄλλ' ἐν ἔτει 388 ὁ μέγας Θεοδόσιος καταπολεμήσας τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου φονεῖ αὐτὸν καὶ παραχωρεῖ τὸν θρόνον τοῦ δυτικοῦ κράτους εἰς τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Γρατιανοῦ, Οὐαλεντινιανὸν τὸν Β'. Μετὰ τετραετίαν ὅμως ὁ διοικητὴς τῆς Γαλατίας Ἀρβογάστης, δολοφονήσας τὸν Οὐαλεντινιανὸν, ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ τὸν στρατηγὸν τῶν Φράγκων Εὐγένιον. Ἄλλ' ὁ Θεοδόσιος νικήσας καὶ ζωγρήσας αὐτὸν ἐφόνευσεν (394). Οὕτω δὲ ὁ μέγας Θεοδόσιος ἀποβάς τὸ δεύτερον ἤδη κύριος τῆς Δύσεως, ἤνωσεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ ἅπαν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπέζησεν ἐπὶ μακρόν, ὅπως ἀπολαύσῃ τοὺς καρπούς τῶν ἀγώνων του, διότι παθὼν ἐξ ὕδρωπος ἐτελεύτησε (17 Ἰανουαρ. 395). Μικρὸν δὲ πρὸ τοῦ θανάτου διένειμε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς, Ἀρκάδιον καὶ Ὀνώριον.

Ὁ μέγας Θεοδόσιος ἀνεδείχθη ὁ μᾶλλον ὑπέρμαχος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε αὐτοκρατόρων. Ἐξέδωκε δὲ διάφορα διατάγματα κατὰ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου πάσας τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν τελετάς. Κατήργησε δὲ διὰ νόμου καὶ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Οὕτω δὲ ἐξέλιπεν ἡ Πανελληνιοῦς ἐκείνη ἑορτὴ, ἡ συναγεύρουσα ἀπανταχόθεν τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐξάπτουσα τὸ ἐθνικὸν φρόνημα. Ὁ Θεοδόσιος καθ' ὄλου μὲν εἶπεῖν ἦτο ἀνὴρ πρᾶος καὶ ἀγαθός, ἀλλ' εἰς ὑπερβολὴν ὀξύθυμος. Διὸ καὶ ὅτε οἱ Θεσσαλονικεῖς ἐστασίασαν καὶ ἐφόνευσαν τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως καὶ πολλοὺς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς φρουρᾶς τῶν Γόθων, ὁ Θεοδόσιος ἀπηνῶς ἐτιμώρησε τὴν πόλιν καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἡ φρουρὰ περικυκλώσασα τὸ ἵπποδρόμιον κατέσφαξεν ἑπτακισχιλίους ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ γένους. Ἡ σφαγὴ αὕτη διήγειρε καθ' ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν, ὁ δὲ ἐπίσκοπος τῶν Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος ἠλεγξε πικρῶς τὸν Θεοδόσιον ἐπὶ τούτῳ, τῷ ἀπηγόρευσε τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποστῇ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον.

## § 90. Βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί. Κατάλυσις τοῦ δυτικῆς Ῥωμαϊκοῦ Κράτους (398—476).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου ὁ τῶν Οὐσιγόθων ἡγεμὼν Ἀλάριχος, διαρρήξας τὰς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους συνθήκας, ἐφόρμησεν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν τῆς Θράκης, Μακεδονίας, Ἰλλυρίας καὶ Θεσσαλίας. Διαβὰς δὲ καὶ τὰς Θερμοπύλας, τὰς ὁποίας ἀφῆκεν ἀφυλάκτους ὁ πρὸς φύλαξιν αὐτῶν τεταγμένος Γερόντιος, ἐξεχύθη εἰς τὴν ἐντεῦθεν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν πολυαριθμῶν μοναχῶν. Ἄπασα δὲ ἡ βόρειος Ἑλλάς ἐδῆώθη καὶ μόνη ἡ ὄχυρά πόλις τῶν Θηβῶν διέφυγε τὴν ἄλωσιν καὶ αἱ Ἀθῆναι, διότι τὸ ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς καὶ τὸ τοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως ἐνέβαλον τὸν σεβασμὸν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ βαρβάρου πορθητοῦ. Ἐντεῦθεν τὰ βαρβαρικά στίφη διὰ τῆς Μεγαρικῆς καὶ τοῦ ἀνυπερασπίστου Ἴσθμοῦ εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέλαβον τὰς πόλεις καὶ ἐδῆωσαν τὴν ὑπαιθρον χώραν. Ἄλλ' αἰφνης ἐπιφανεῖς ὁ γενναῖος Στελίχων, ὁ τοῦ δυτικοῦ κράτους στρατηγός, καὶ κατατροπώσας αὐτοὺς περὶ τὴν Φολόην, ἐξηνάγκασε τοὺς λοιποὺς νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου ὁ Ἀλάριχος συνθηκολογήσας προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου γενικὸς ἀρχηγός τοῦ Ἰλλυρικοῦ (396). Ἐντεῦθεν διαπεραιωθεὶς οὗτος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια ὑπὸ τοῦ Στελίχωνος μετὰ φονικωτάτην μάχην παρὰ τὴν Πολλεντίαν (403). Αἰφνης δ' ἕτερα ἀπειράριθμα βαρβαρικά στίφη Ἀλανῶν, Σουήθων καὶ Βανδῶν, ὑπὸ τὸν Ῥαδάγαισον εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ δὲ Στελίχων ἀνεδείχθη καὶ πάλιν σωτὴρ τῆς κινδυνευούσης Ῥώμης, διότι καταλαβὼν τὰ κατὰ τὰς Φαισούλας παρὰ τὴν Φλωρεντίαν στενὰ ἐπήνεγκε δεινὴν πανωλεθρίαν εἰς τοὺς βαρβάρους (405). Ἄλλ' ὁ ἄθλιος Ὀνώριος πεισθεὶς εἰς τὰς διαβολὰς τῶν περὶ ἑαυτὸν αὐλικῶν δολοφονεῖ τὸν ἀνδρεῖον Στελίχωνα (408). Ἐκ τούτου ἀναθαρρήσας ὁ Ἀλάριχος εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, πολιορκεῖ τὴν Ῥώμην καὶ ἐξαναγκάζει τὴν σύγκλητον νὰ ἀναγορεύσῃ αὐτοκράτορα ἀντὶ τοῦ Ὀνωρίου τὸν Ἄτταλον (409). Μετὰ τινὰς μῆνας καθαιρεῖ αὐθις αὐτὸν καὶ ἐκπολιορκεῖ τὴν Ῥώμην (410). Ἐντεῦθεν ἐπελθὼν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς κάτω Ἰταλίας ἐτελεύτησεν (410).

Ἐντεῦθεν ἐπελθὼν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς κάτω Ἰταλίας, ἐτελεύτησε (410), ὃ δὲ γαμβρὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος Ἀταῦλφος νυμφευθεὶς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀνωρίου Πλακιδίαν ἐξεκένωσε τὴν Ἰταλίαν. Τοῦτον δολοφονηθέντα διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Βαλλίας, ὅστις νυμφευθεὶς τὴν Πλακιδίαν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὀνωρίου εἰς ἀμοιβὴν τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ἐπὶ τριετίαν νικηφόρων αὐτοῦ πολέμων κατὰ τῶν Βανδῶλων, Ἀλανῶν καὶ Σουήθων, τὴν Γαλατικὴν Ἀκυτανίαν καὶ συνέστησε τὸ Οὐϊσιγοθικὸν κράτος, ἔχον πρωτεύουσαν τὴν Τολῶσαν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ῥώμης (418). Μετὰ δὲ τὸν ἐν Ραβέννῃ θάνατον τοῦ Ὀνωρίου οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐλικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίου καὶ Πλακιδίας ἐξαέτη Οὐαλεντινιανὸν τὸν Γ' ὑπὸ τὴν ἐπιτροπέειαν τῆς μητρὸς (425). Ἄλλ' ὁ τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ Βανδῶλων ἡγεμὼν Γιζέριχος ἐπωφεληθεὶς τὴν μεταξὺ τῶν δύο στρατηγῶν, Ἀετίου καὶ Βονιφατίου, ἀντιζηλίαν, καταλαμβάνει τὴν Καρχηδόνα καὶ ἀνιδρύει τὸ ἐν τῇ Ἀφρικῇ Βανδαλικὸν βασίλειον (439).

Ἦδη τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων ἐκ τῆς φοβερωτάτης ἐπιδρομῆς τῶν Οὐννων, τοὺς ὁποίους ἤγεν ὁ διαβόητος ἐπὶ ὠμότητι ἡγεμὼν αὐτῶν Ἀττίλας, ὃ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνηκέστων κακῶν, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησεν εἰς τὸ κράτος, ἐπικληθεὶς **θεῖα μάστιξ**. Οὗτος ἐξοπλίσας πολυάριθμα στίφη προέβη εἰς φοβερὰν λεηλασίαν καὶ δῆωσιν τῆς Μοισίας, Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἐκπορθήσας ὑπὲρ τὰς 70 μικρὰς καὶ μεγάλας πόλεις. Μόλις δὲ ὁ Θεοδόσιος ἀνέστειλε τὴν περαιτέρω καταστροφὴν, παραχωρήσας αὐτῷ εὐρυτάτας χώρας παρὰ τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ Ἰστρου καὶ ἀδρὰν ἰτησίαν χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν (443). Ἄλλ' ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν γενναῖος Μαρκιανὸς ἐξηνάγκασε τὸν ἀγέρωχον πορθητὴν νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸ δυτικὸν κράτος, ἐνθα ἤλπιζεν οὗτος νὰ συνεχίσῃ εὐχερέστερον τὸ κατακτητικὸν αὐτοῦ στάδιον (450). Οὕτω δὲ ὁ Ἀττίλας συμπαραλαβὼν πολυάριθμον στρατιὰν Οὐννων, Ὀστρογόθων καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν λαῶν, ὤρμησεν ἐπὶ τὰ νότια τῆς Γερμανίας, πορθῶν τὴν χώραν μετ' ἀκαθέκτου ὀρμῆς· ὑπεραυξήσας δὲ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διὰ νέων σσιφῶν, ἀνελθόντων ἐν ἔλοις ὑπὲρ τὰς 500,000, διέβη τὸν Ῥῆνον, εἰσήλασεν εἰς τὰ βόρεια τῆς Γαλατίας καὶ προέβη δηρῶν μέχρι τῆς Αὐρηλίας. Ἄλλ' ὁ περιφανὴς στρατηγὸς Ἀέτιος

ηγούμενος πολυκρίθμου στρατιᾶς Ούσιγόθων, Βουργούνδων, Ἀλανῶν καὶ Φράγκων, διέκοψε τὴν προέλασιν αὐτοῦ καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν σημερινὴν Καμπανίαν. Περί δὲ τὰ Καταλαυνικὰ πεδία συνεκρότησαν οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ μάχην φονικωτάτην, ἐν ἧ ἀνεδειχθῆ νικητὴς ὁ Ἀέτιος, τὸ δὲ πεδίων τῆς μάχης ἐκάλυψαν 165,000 νεκρῶν, ἐν οἷς ἔπεσε καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ούσιγόθων Θεοδώριχος (451). Ὁ Ἀττίλας διεσώθη εἰς τὴν Παννονίαν καὶ μετὰ διετῆ τῆς χώρας ἐρήμωσιν κατέστρεψε τὸν βίον ἐν αὐτῇ (453). Οἱ δὲ τρεῖς υἱοὶ του ἔπεσον εἰς διαφόρους μάχας καὶ τὰ πολυάριθμα τῶν Οὐννων στίφη, ἠττηθέντα ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν Ὀστρογόθων, Σουήθων καὶ Γεπθίων, διεσπάρησαν καὶ κατ' ὀλίγον ἐξέλιπον συγχωνευθέντα μετ' ἄλλων λαῶν.

Μετὰ δὲ τὴν τῶν Οὐννων καταστροφὴν οἱ μὲν Ὀστρογόθοι κατέλαβον τὴν Παννονίαν, οἱ Γήπαιδες τὴν Δακίαν, οἱ Λογγοβάρδοι καὶ Ἑρουλοὶ τὰς πέραν τοῦ Ἰστρου χώρας, οἱ Ἀλαμαννοὶ καὶ οἱ κατὰ πρῶτον ἀναφαινόμενοι Βαυαροὶ τὰς μεταξὺ τοῦ Ἰστρου καὶ τῶν Ἰταλικῶν Ἀλπεων χώρας, καὶ οἱ Σάξωνες τὴν Βρεττανίαν. Τὸ δὲ τοσοῦτον δεινῶς ἀκρωτηριασθὲν Δυτικὸν κράτος δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ τέλους νὰ διαφύγῃ τὴν μοιραίαν καταστροφὴν, ἧς τὸ σύνθημα δίδει αὐτὸς ὁ Οὐαλεντινιανός, φονεύσας ἰδιοχείρως τὸν μέγαν στρατηγὸν καὶ σωτῆρα τοῦ κράτους Ἀέτιον (455). Ἀλλὰ καὶ ὁ Οὐαλεντινιανός φονεύεται μετὰ τρεῖς μῆνας, ἐπιβουλευθεὶς τὴν οἰκογενειακὴν **τιμὴν** τοῦ Μάξιμου. Ὁ δὲ Μάξιμος ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ἐξαναγκάζει τὴν χήραν τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ, Εὐδοξίαν, νὰ συζευχθῆ αὐτόν. Ἄλλ' αὕτη ἀντεκδικουμένη τὸν θάνατον τοῦ πρώτου ἀνδρός, προσκαλεῖ, ὡς λέγεται, ἐξ Ἀφρικῆς κρυφίως πρὸς τιμωρίαν τοῦ φονέως τοὺς Βανδῆλους, οἵτινες ἀκατάσχετοι ὑπὸ τὸν Γιζέριχον εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Ῥώμην. Καὶ ὁ μὲν Μάξιμος ζητήσας νὰ σωθῆ διὰ τῆς φυγῆς φονεύεται ὑπὸ τῶν στασιασάντων Ῥωμαίων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Βανδῶν εἰσελαύνει εἰς τὴν Ῥώμην καὶ παραδίδει τὴν πόλιν εἰς τὴν λεηλασίαν, διαρκέσασαν ἐπὶ 14 ἡμέρας, μετ' ἧς ἀποπλεύσας συνεπάγει, πλὴν τῶν κειμηλίων καὶ καλλιτεχνημάτων (1), καὶ πλῆθος

(1) Μὴ ἀρκούμενοι δὲ οἱ βάρβαροι εἰς τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως προέβησαν καὶ εἰς τὴν σύλησιν τῶν ἱερῶν. Ἐξ ἀπειροκαλίας δὲ κατέστρεψαν καὶ πλεῖστα καλλιτεχνήματα. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν ἡ λέξις βανδαλισμὸς ἐπὶ

αίχμαλώτων (455). Αυτόκράτωρ δὲ ἀναγορεύεται ἤδη ἀντὶ τοῦ Μαξιμίμου ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Ἄβαστος. Ἄλλ' ὁ ἤδη ἀναδειχθεὶς ἀρχιστράτηγος τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους Ῥικίμερος ἀπέβη πανίσχυρος καὶ ἐπὶ δεκαεξ ὄλα ἔτη ἀναβιβάζει καὶ καταβιβάζει αὐτοκράτορας, ἐξαναγκάζει δὲ καὶ τὸν Ἄβαστον νὰ παραιτηθῆ τοῦ θρόνου, ὅστις ἐπὶ τινὰς μῆνας ἔμεινε χηρεῶν. Ἀποθανόντος δὲ αὐτοῦ, ὁ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους αὐτοκράτωρ, Λέων ὁ Μακέλλης, τὸν μὲν Ῥικίμερον ἀνέδειξε πατρίκιον, αὐτοκράτορα δὲ τῆς Δύσεως τὸν Ῥωμαῖον Μαῖωριανὸν (457). Οὗτος ἀνεδείχθη καὶ στρατηγὸς ἐξαίρετος καὶ ἀρχῶν συνετὸς, ἀλλ' ἐφρονεῖτο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, στασιοσάντων καθ' ὑποκίνησιν τοῦ Ρικιμέρου, ὅστις ἀναγορεύει αὐτοκράτορα τὸν Λίβιον Σεβῆρον (461-465). Ἀποθανόντος δὲ καὶ αὐτοῦ, ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ἀναγορεύει μετὰ διετίαν αὐτοκράτορα τοῦ δυτικοῦ κράτους τὸν Ἀνθέμιον (467). Ἄλλ' ἀντεπεξέρχεται κατ' αὐτοῦ ἐκ Μεδιολάνων ὁ Ρικίμερος μετὰ τῶν Γερμανῶν του καὶ κυριεύσας τὴν Ῥώμην ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ὀλύβριον (472). Ἀποθανόντος δὲ ἐκ λοιμοῦ τοῦ τε Ῥικιμέρου καὶ τοῦ Ὀλυβρίου, ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ ὁ Ἰούλιος Νέπως (473). Τοῦτον δὲ πάλιν καθαιρεῖ ὁ Ῥούγιος πατρίκιος Ὀρέστης καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Δύσεως ἀναβιβάζει τὸν δεκαπενταετῆ υἱὸν του Ῥωμόλον Αὐγουστύλον. Ἦδη τὰ ἀποτελοῦντα τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Ῥώμης διάφορα Γερμανικὰ φύλα ἀπήτησαν τὴν παραχώρησιν τοῦ τριτημορίου τῆς Ἰταλικῆς χώρας καὶ τῶν λοιπῶν δικαιωμάτων, ἅτινα ἐκέκτηντο ἤδη ὡς σύμμαχοι τοῦ κράτους καὶ ἄλλοι, οἷον οἱ Οὐισιγότθοι καὶ οἱ Βουργοῦνδοι. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀπαιτήσεις αὐτῶν ἀπεκρούσθησαν, ἐκπορθοῦσι τὴν Παυίαν, φονεύουσι τὸν Ὀρέστην, ἐξορίζουσι τὸν Ῥωμόλον εἰς ἀγροκήπιόν τι τῆς Καμπανίας καὶ ἀναγορεύουσι βασιλεῖα τῆς Ἰταλίας τὸν Ῥούγιον Ὀδόακρον (476). Οὕτω δὲ κατελύθη ὀριστικῶς τὸ δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος, ἡ δὲ κοσμοκράτειρα Ῥώμη ἢ ὑπὸ Ῥωμόλου ἰδρυθεῖσα ἐπὶ Ῥωμόλου κατέπεσεν ἄνευ ἐλπίδος ἀναστάσεως μετὰ κυριαρχίαν 1230 ἐτῶν.

πάσης βαρβάρου καὶ ἀμούσου πράξεως καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς ἐξ ἀπειροκαλίας καταστροφῆς τῶν χειμηλίων τῆς καλλιτεχνίας.

ΜΕΡΟΣ Β΄.  
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΟΥ  
ΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΔΙΧΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ  
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΟΝΑΧΩΝ  
(395 — 717)

§ 91. Τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου  
Θεοδοσίου μέχρις Ἰουστινιανοῦ  
τοῦ Α΄ (395—527).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἐπῆλθεν ἡ ὀριστικὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους διαίρεσις εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν. Καὶ τοῦ μὲν ἀνατολικοῦ κράτους αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη ὁ δεκαοκταέτης τοῦ Θεοδοσίου υἱὸς Ἀρκάδιος, τοῦ δὲ δυτικοῦ ὁ ἐνδεκαέτης Ὀνώριος. Καὶ τοῦτον μὲν ἤγε καὶ ἔφερεν ὁ Βανδῆλος Στελίχων, ἐκείνον δὲ ὁ Γαλάτης Ρουφῖνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρκαδίου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀνατολῆς ὁ ἐπταέτης υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Θεοδόσιος ὁ Β΄ ἢ Μικρὸς καλούμενος κατ' ἀντίθεσιν τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου (408—450). Ἐπ' αὐτοῦ συνέβησαν αἱ νέαι βαρβαρικά ἐπιδρομαί, ἐξ ὧν τὸ κράτος ὑπέστη ἀνυπολογίστους δηώσεις καὶ καταστροφάς. Ὡς ἐπίτροπος τοῦ Θεοδοσίου διωρίσθη ὁ ἐπαρχος Ἀνθέμιος, ἀνὴρ διαπρέπων ἐπὶ συνέσει καὶ ἀρετῇ. Πρώτη φροντίς

αὐτοῦ ὑπῆρξε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐπιδρομόντας βαρβάρους καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν. Διὸ καὶ ὠχύρωσε διὰ νέου τείχους τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς πόλεις τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ διέταξεν ἐν τῷ Ἰστρῷ τὴν ναυπήγησιν στόλου ἐκ 250 πλοίων. Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ καθηρέθη τῆς ἀρχῆς καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνέλαβε τὴν ὄλην τοῦ κράτους διοίκησιν ἢ ἐκκαίδεκαέτις ἀδελφῆ τοῦ βασιλέως Πουλχερία, **Αὐγοδοτα** ἐπικληθεῖσα (414), ἣτις συγχρόνως ἀνέλαβε καὶ τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ νεοῦ βασιλοπαιδός, ὃν ἐμόρφωσε κατὰ τὸ τότε ἐπικρατοῦν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ ἀνέδειξεν αὐτὸν πιστότατον τέκνον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐθίσασα αὐτὸν εἰς τὴν κανονικὴν νηστείαν καὶ τὴν ἱερὰν ψαλμωδίαν καὶ εἰς τὴν ἐξαίρετον καλλιγραφίαν τῶν ἱερῶν βιβλίων. Περιεστοιχισμένος δὲ ὁ Θεοδοσίος ὑπὸ εὐνούχων καὶ ἄλλων αὐλοκολάκων, ἀπεγυμνώθη παντὸς ὑψηλοῦ καὶ γενναίου φρονήματος.

Ἐν τούτοις ἡ πολυθρύλητος θυγάτηρ τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Ἀθηναίς, ἢ μετὰ τὸ βάπτισμα κληθεῖσα Εὐδοκία, συζευχθεῖσα τὸν νεαρὸν Θεοδοσίον (420) κατίσχυσε τῶν περὶ τὴν αὐλὴν μέχρι τινὸς καὶ διὰ τῶν θελγῆτρων τοῦ κάλλους, τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς συνέσεως, ἐδέσποσε τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας τοῦ βασιλέως. Τῇ πρωτοβουλίᾳ αὐτῆς καθιδρύθη ἐν Κων]πόλει ἀνώτατον **ἐκπαιδευτήριον**, ἧτοι μέγα **πανδιδακτήριον**, εἰς τὸ ὁποῖον εἰδιδάσκον τριάκοντα ἐγκριτοὶ καθηγηταὶ τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γραμματικὴν καὶ φιλολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸ δίκαιον. Οὕτω δὲ βαθμηδὸν ὑπερίσχυεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τῆς λατινικῆς καὶ δι' αὐτῆς μετεδίδοντο καὶ εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν ἑλληνικώτερα φρονήματα. Ὁ δὲ Θεοδοσίος διὰ νόμου ρητοῦ, ἐν ἔτει 429 ἐκδοθέντος, ἐπέτρεψε γενικῶς τὸ **ἑλληνιστὶ διαλέγεσθαι**. Ἄλλ' ἡ ἀρξάμενη αὕτη ἑλληνικωτάτη μόρφωσις διεκόπη ἀποτομῶς, διότι οἱ περὶ τὴν Πουλχερίαν κατώρθωσαν διὰ τῆς συκοφαντίας νὰ ψυχράνωσι τὴν θερμὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ Θεοδοσίου πρὸς τὴν μουσοτρόφον βασιλίссαν, ἣτις ἐξόριστος διετέλεσε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου ἐν Ἱεροσολύμοις, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε (465).

Ἐπὶ Θεοδοσίου ἀνεγενώθησαν καὶ αἱ κατὰ τῶν ἐθνικῶν διατάξεις, αἱ ἐκδοθεῖσαι καὶ ἐπὶ Ἀρκαδίου καὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Διὰ νόμων δὲ καὶ ρητῶν διατάξεων ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς ἡ παραδοχὴ

τῶν ἐθνικῶν εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις καὶ κατηργούντο αἱ ἐθνικαὶ ἱεροτελεστῖαι, οἱ δὲ ἐθνικοὶ ναοὶ ἢ κατεστρέφοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας. Ἐντεῖθεν ἕνεκα τῆς ἀμαθείας τοῦ ὄχλου καὶ τοῦ φανατισμοῦ κατεστράφησαν πλεῖστοι ἐθνικοὶ ναοὶ καὶ καλλιτεχνήματα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου ἡ Πουλχερία ἔλαβεν ὡς σύζυγον καὶ συνάρχοντα τὸν ἐκ Θράκης συνετὸν καὶ γενναῖον Μαρκιανόν. (450—457). Οὗτος ἅμα ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν περιέστειλετὰς ἀπλήστους ἀπαιτήσεις τοῦ βασιλέως τῶν Οὐννων Ἀττίλα καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ἐξώρισε τῆς αὐλῆς τοὺς εὐνοῦχους καὶ περιώρισε τὰς καταχρήσεις τῶν δημοσίων λειτουργῶν. Ἠνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀποθανῶν ἀφήκεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον πλέον ἢ πέντε ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Τὸν Μαρκιανὸν τελευταῖαντα διεδέχθη ὁ ἐκ Θράκης χιλιάρχος Λέων ὁ Α' (457—474). Ὁ Λέων καταρτίσας φρουρὰν ἐξ Ἰσαύρων ἐξεδίωξε τοὺς Γότθους ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, φονεύσας πολλοὺς τούτων, τεκταινομένους συνωμοσίαν. Διωργάνωσε τὸν στρατὸν ἐξ ἰθαγενῶν καὶ ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Βανδῆλων τῆς Ἀφρικῆς. Ἄλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη ἀπέτυχε, διότι ἡ ἡγεμονία ἀνετίθη εἰς τὸν ἀνίκανον γυναικάδελφόν του Βασιλίσκον.

Τὸν Λέοντα ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς αὐτοῦ Ζήνων (474—491), καὶ τοῦτον ἀποθανόντα ὁ Ἀναστάσιος ὁ Α' συζευθεὶς τὴν χήραν αὐτοῦ Ἀριάδην (491—518). Οὗτος καταστείλας τὰς ἕνεκα τῆς ἑαυτοῦ ἑτεροδοξίας διενεργηθείσας στάσεις, ἀπέκρουσε τρεῖς τοὺς εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ εἰσβαλόντας Βουλγάρους, ὠχύρωσε τὰς διὰ συνθήκης ὑπὸ τῶν Περσῶν παραχωρηθείσας χώρας ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ἀνήγειρε κολοσσιαῖον τεῖχος ἐκ σταδίων 420, διηκὸν ἀπὸ Εὐξείνου Πόντου μέχρι Προποντίδος. Ὑπέβαλψε διὰ χρηματικῶν βοθημάτων τὴν ἀνέγερσιν πολλῶν φρουρίων καὶ πόλεων, ἰβελτίωσε τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης καὶ κατήργησε τὸν καλούμενον **φόρον τοῦ χρυσαργύρου**.

Τοῦτον διεδέχθη καταλαβὼν διὰ πανουργίας τὸν θρόνον ὁ ἐκ Θράκης στρατηγὸς Ἰουστίνος ὁ Α' καὶ τοῦτον ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰουστινιανὸς ὁ Α'.

## § 92. 'Ιουστινιανὸς ὁ Α' (527—565).

Ὁ 'Ιουστινιανὸς ὁ Α', ἀρίστην λαβὼν παρὰ τοῦ θεοῦ του ἐκπαίδευσιν καὶ φύσει φιλότιμος πρὸς μεγαλουργίαν, ἔσχε τὴν ἀρετὴν νὰ ἐκλέγη τοὺς ἱκανοὺς καὶ τὸ μέγιστον εὐτύχημα νὰ ἀνευρίσκη ἐν τῷ κράτει πολλοὺς τοὺς τοιοῦτους, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁμως αἰείποτε ἐδείχθη φιλόποπτος καὶ ἀγνώμων. 'Ιδιότροπος εἰς τοὺς στοχασμοὺς καὶ ἀκαμπτος εἰς τὰς παραδοξότερας τῶν ἀποφάσεων, ἠδυνήθη βασιλεύσας ἐπὶ 38 ἔτη (527—565), νὰ συντάξῃ τοὺς ἀρίστους τῶν νόμων, νὰ ἀνεγείρῃ ἔργα λαμπρὰ καὶ ὠφέλιμα καὶ δι' ἀρίστων στρατηγῶν νὰ ἐπικοσμήσῃ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διὰ τῶν λαμπροτάτων κατορθωμάτων.

'Εκλέξας δ' ἐξ ἰδιοτρόπου βουλήσεως σύζυγον τὴν Θεοδώραν, δευτερότοκον θυγατέρα τοῦ θηριοκόμου Ἀκακίου, ἣτις γεννηθεῖσα, ὡς ἄνθος, ἐν τῷ ἐσχάτῳ τέλματι τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ διαβίωσασα τὴν νεαρὰν ἡλικίαν ἐν τῷ βορβόρῳ τοῦ αἵσχους καὶ τῆς ἀτιμίας, ἀνυψώθη ἐκ παραδόξου εὐνοίας τῆς τύχης εἰς τὸν λαμπρότερον τῆς οἰκουμένης θρόνον. Τὸ δ' ἐτι παραδοξότερον διετήρησε καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ ἐκείνῃ καταπτώσει καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν διάνοιαν καὶ διετέλεσεν ἡ ἀρίστη τοῦ βασιλέως σύμβουλος.

Μετὰ διετῆ βασιλείαν ἐκλέξας δέκα ἐκ τῶν ἀρίστων νομοδιδασκάλων, τῶν ὁποίων προΐστατο ὁ πολυμαθέστατος Τριβωνιανός, ἀνήθηκεν εἰς αὐτοὺς τὴν συλλογὴν τῶν σπουδαιότερων νόμων, καταργουμένων τῶν περιττῶν. Ἡ πρώτη αὕτη συλλογὴ, ἐκ 12 βιβλίων ἀποτελουμένη, ἐπωνομάσθη **κῶδιξ** καὶ μετὰ δευτέραν ἀναθεώρησιν δημοσιευθεῖσα (534) ἔλαβε κῦρος νόμου. Ἐτέρα συλλογὴ περιέχουσα τὰς ἐρμηνείας τῶν δοκίμων νομοδιδασκάλων ἐπεκλήθη **Πανδέκτης**. Ἐτέρα δὲ ἐπιτομὴ (ἢ ἐγχειρίδιον) τοῦ δικαίου ἐπεκλήθη **εἰσηγήσεις**. Καὶ τέλος συνεπληρώθη τὸ ὅλον νομοθετικὸν ἔργον διὰ τῶν **Νεαρῶν**. Τὸ σύνολον τῶν νόμων τούτων ἐπεκλήθη βραδύτερον **corpus Juris** καὶ εἰσήχθη εἰς ὅλας τὰς πολιτείας τοῦ μέσου αἰῶνος.

Μετὰ πενταετῆ βασιλείαν ἐξερράγη φοβερὰ κατὰ τοῦ 'Ιουστινιανοῦ στάσις, ἐπικληθεῖσα ἐκ τῆς συνθηματικῆς λέξεως τῶν στασιαστῶν «**νέκκα**» στάσις τοῦ **Νέκκα**. Αἱ δύο φατρίαί, διακρινόμεναι εἰς

**Πρασίνοους** καὶ **Οὐενέτους** ἢ **Γαλαζίους** ἐκ τοῦ χρώματος τῆς ἐνδυμασίας τῶν, ἐμαίνοντο κατ' ἀλλήλων καὶ πολλάκις ἐξώκειλαν εἰς αἱματηράς συγκρούσεις. Ἐπὶ τέλους, θελήσαντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ νὰ περιστείλῃ τὸ κακόν, ἐξερράγη ἐμφύλιος στάσις, καθ' ἣν οἱ στασιασταὶ ἐνωθέντες ἐξεμάνησαν κατὰ τοῦ βασιλείως. Ἀνεκέρυξαν δευτέρον βασιλέα τὸν Ὑπάτιον, ἔθυσαν πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐτράπησαν περὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν διαρπαγὴν. Ἡ πόλις ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἀπέβη τὸ θέατρον φρικώδους σκηνης, ὃ δὲ Ἰουστινιανός, κεκλεισμένος ἐν τοῖς ἀνακτόροις, περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν καὶ ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν διὰ τῆς φυγῆς. Ἄλλ' ἡ Θεοδώρα ἐπιμόνως ἀντέστη, ὃ δὲ Βελισάριος ἐπιπεσὼν αἴφνης μετὰ τρισχιλίων λογάδων ἀνδρῶν κατέστειλε τὴν στάσιν φονεύσας περὶ τοὺς τριακονταχισχιλίους (532).

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ εἰς Ἀφρικὴν ἐκστρατείαν τοῦ Βασιλίσκου οἱ ἐκεῖ χριστιανοὶ ὑφιστάμενοι τὰ πάνδευνα ὑπὸ τῶν Βανδῆλων δὲν ἔπαυσαν ἐπικαλούμενοι τὴν ἀρωγὴν τῆς ἐν Κων|πόλει κυβερνήσεως. Ὅθεν ἐν ἔτει 533 ἀπεστάλη ὁ Βελισάριος. Οὗτος ἀποβιβασθεὶς ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς ἐβάδιζεν ἀκωλύτως, παραπλέοντος καὶ τοῦ στόλου, πρὸς κατάληψιν τῆς Καρχηδόνας. Ὁ δὲ Γιλήμερος, ὁ τῶν Βανδῆλων ἡγεμὼν, πληροφορηθεὶς τὸν κίνδυνον προαποστέλλει τὸν μὲν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀμμάταν μετὰ τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς, ἵνα καταλάβῃ τὰς παρόδους, τὸν δὲ ἀνεψιὸν Γιβαμουῖνον μετὰ τῆς ἰππικῆς δυνάμεως, ἵνα ἐπιτεθῆ ἐξ ἀριστερῶν, αὐτὸς δὲ ἐπέρχεται ἐκ τῶν νότων μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς. Ἄλλ' ὁ Βελισάριος προλαβὼν κατετρόπωσε τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον καὶ εἰσῆλασε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Καρχηδόνα. Μετὰ τρεῖς δὲ μῆνας κατέκτησε καὶ πᾶσαν τὴν Ἀφρικὴν, ἀφοῦ κατετρόπωσεν οὐ μακρὰν τῆς Καρχηδόνας ἐν Τρικαμάρῳ καὶ αὐτὸν τὸν Γιλήμερον, ὅστις κατόπιν συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἤχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκόσμησε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ.

Ἡ Ἰταλία πᾶσα εἶχε περιέλθῃ ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ὀστρογόθων Θεοδωρίχου. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου διψήκησε τὸ κράτος ἢ ἐπὶ πολυμαθεῖα καὶ κάλλει διαπρέπουσα θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀμαλασύνθα. Ἄλλ' ὁ ἐξάδελφος αὐτῆς Θεοδᾶτος προσκληθεὶς ὡς συνάρχων δολοφονεῖ αὐτήν. Ἐκ τούτου λαβὼν εὐλογον ἀφορμὴν ὁ

Ἰουστινιανὸς πέμπει τὸν Βελισάριον πρὸς τιμωρίαν τοῦ φονέως καὶ ἄρπαγος τοῦ θρόνου. Ὁ Βελισάριος ἀποβίβασθεις εἰς Σικελίαν καθυπέταξεν ἅπασαν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν (536). Ἐντεῦθεν διαπεραιωθείς εἰς Ἀφρικὴν καὶ καταβαλὼν τὴν ἐκεῖ ἐξεγερθεῖσαν στάσιν, ἐπανέρχεται πρὸς κατὰκτησιν τῆς Ἰταλίας. Καταλαμβάνει τὸ Ῥήγιον ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως καὶ τὴν Νεάπολιν μετὰ εἰκοσάήμερον πολιορκίαν, μεθ' ἧς καταλαμβάνει ἀμαχητὶ τὴν Ῥώμην, τῶν πολεμίων ἀποσυρθέντων εἰς τὴν ὄχυρωτάτην Ράβενναν. Ἄλλ' αἰφνης ὁ νέος ἀναγορευθεὶς τῶν Γότθων ἡγεμὼν **Θυότιγες** ἀθροίσας νέας δυνάμεις ἐπολιορκήσας τὴν Ῥώμην καὶ περιήγαγε τὸν Βελισάριον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμυχανίαν. Μετὰ ἐνιαύσιον δὲ πολιορκίαν ἀπολέσας τὰ δύο τρίτα τῆς δυνάμεως, σπεύδει πρὸς σωτηρίαν τῆς στενῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πολιορκουμένης Ραβέννης. Ἐπελθὼν δὲ κατόπιν καὶ ὁ Βελισάριος ἐκπολιορκεῖ καὶ ταύτην μετὰ γενναίαν τῶν ἀμυνομένων ἀντίστασιν καὶ ἐπανακάμπτει εἰς Κ)λιν κομίζων ἄπειρα λάφυρα καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους ὡς καὶ αὐτὸν τὸν Οὐτίγιν δέσμιον μετὰ τῶν οἰκείων καὶ τῶν θησαυρῶν (539 μ. Χ.).

Ἐν τῷ μεταξύ ὁμοῦς ὁ Βελισάριος ἐκστρατεύει εἰς Ἀσίαν κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ δὲ Γότθοι ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ ἐπιχειροῦσι δεσπότην τῆς χώρας λεηλασίαν ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἡγεμόνα Τωτίλαν. Ἀνέκτησαν τὴν Ῥώμην, τὴν Σικελίαν, τὴν Σαρδῶ καὶ Κύρνον, καὶ διὰ 300 μακρῶν πλοίων τὴν Κέρκυραν καὶ τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου καὶ Ἑλλάδος. Ὄθεν ἀντὶ τοῦ εἰς Ἀσίαν ἀποσταλέντος Βελισαρίου ἀπεστάλη εἰς Ἰταλίαν ὁ Ναρσῆς. Οὗτος ἐπελθὼν μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ καὶ κατατροπώσας ἐκ παρατάξεως ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ τοὺς πολεμίους, ἐν ᾗ πληρωθεὶς ἀπέθανε καὶ αὐτὸς ὁ Τωτίλας, ἐκυρίευσεν τὴν Ῥώμην καὶ νικήσας τοὺς ἐπιδρομόνδας Φράγκους καὶ Ἀλαμαννοὺς ἀνέκτησε πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν καὶ διέμεινεν ἐπὶ δεκαπενταετίαν κυβερνῶν αὐτὴν ὡς αὐτοκρατορικὸς ἔπαρχος.

Ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Χοσρόης ὁ Α' λύσας ἐν τῷ μεταξύ τὰς συνθήκας προέβη λεηλατῶν καὶ καταστρέφων διὰ Συρίας καὶ Παλαιστίνης μέχρι Σελευκείας. Μετὰ μακροῦς δὲ καὶ ἀμφιρότους ἀγῶνας κυρίως περὶ τὴν Ἀρμενίαν καὶ Λαζικὴν ἐξηνάγκασεν αὐτὸν ὁ Βελισάριος εἰς συνομολόγησιν πεντηκονταετῶν σπονδῶν, καθ' ἃς οὗτος

μὲν παρηγεῖτο ὀριστικῶς πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῶν χωρῶν αὐτῶν, ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρῶνῃ ἐτησίως 20000 χρυσῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ κράτος ἔπαθε πολλὰς συμφορὰς καὶ ἐκ τῶν διαφόρων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, οἷον Βουλγάρων, Ἀντῶν, Σλαύων καὶ Οὐννων, τῶν ὁποίων ὁ ἡγεμὼν Ζαβεργᾶν διαβάς τὸν ἀποκρυσταλλωθέντα Ἰστρον προέβη λεηλατῶν καὶ ἠπέιλησε νὰ καταλάβῃ καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ἔσωσεν ὁ τότε ἰδιωτεύων καὶ παρηγκωνισμένος Βελισάριος. Ἀλλὰ περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου ὁ Βελισάριος διὰ μυσαρᾶς ἐξυφανθείσης συκοφαντίας ἀποστερηθεὶς τῶν τιμῶν ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὡς ὁ ἔσχατος τῶν κακούργων. Ἀλλὰ ταχέως ὁμως ἐξελεγχθείσης τῆς συκοφαντίας, ἐξήχθη τῶν φυλακῶν καὶ μετ' ὀλίγον ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς θλίψεως (565).

Ὁ Ἰουστινιανὸς θέλων νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀνφοδόμησε πολλῶν πόλεων τὰ πεπτωκότα ἐκ τῶν σεισμῶν φρούρια καὶ ἀνήγειρε πολλαχθῶς ὀχυρώματα. Πρὸς δὲ τούτοις ἀνήγειρε καὶ μνημεῖα λαμπρὰ πρὸς διακόσμησιν τῶν πόλεων. Τὸ πάντων ὁ ἐξοχώτατος τούτων εἶνε ὁ μέγιστος καὶ περικαλλίστατος ναός, ὁ ἀφιερωθεὶς εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ Σοφίαν<sup>(1)</sup>. Πρὸς περαίωσιν τοῦ οἰκοδομήματος εἰργάζοντο καθ' ἑκάστην ἐπὶ ἑξ ἔτη (532—537) δεκαχισχίλιοι ἄνδρες ὑπὸ δύο περιφανεῖς ἀρχιτέκτονας, Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ Ἰσιδώρον τὸν Μιλήσιον. Ἐδαπανήθησαν δὲ κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμοὺς περὶ τὰ 360 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Μετεκομίσθησαν τὰ πολυτιμότερα καὶ λαμπρότερα μάρμαρα τῆς οἰκουμένης καὶ ἀφρέθησαν πολλὰ ἐκ τῶν ἀρχαίων ἔθνικων ναῶν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπηγόρευσε διὰ νόμου ῥητοῦ πᾶσαν δημοσίαν θέσιν εἰς τοὺς ἑτεροδόξουντας, καὶ ἐντεύθεν ὡς ἐκ τῆς καθυστερήσεως τῶν διδάκτρων προῆλθε καὶ ἡ ἄμεσος ἢ ἔμμεσος κατάργησις τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν. Ἀνεέωσε δὲ καὶ ἅπαντας τοὺς κατ' αὐτῶν προεκδοθέντας νόμους, προσεπιβαλὼν εἰς τοὺς παραβάτας καὶ τὴν ποι-

(1) Τὸν ναὸν τοῦτον ἀνίδρυσε κατὰ πρῶτον ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, ἀνφοδόμησεν εὐρύτερον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κώνστας, ἀνέκτησε, πυρποληθέντα μετὰ τὴν ἑξορίαν τοῦ Χρυσοστόμου, Θεοδόσιος ὁ Β' καὶ ἤδη αὖθις πυρποληθέντα κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «νίκαια» ἀνήγειρεν ὁ Ἰουστινιανός.

νήν τοῦ θανάτου. Τὰ κτήματα τῶν ναῶν τῶν ἑτεροδοξούντων καὶ τῶν ἔθνικῶν ἀφηροῦντο καὶ παρεχωροῦντο εἰς τοὺς ναοὺς τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας, καὶ πολλῶν ἰδιωτῶν αἱ περιουσίαι ἐδημεύθησαν, Ἐντεῦθεν πολλοὶ τούτων ὑπέκοντες εἰς τὴν βίαν ἢ ὠμολόγουν εἰλικρινῶς τὸν χριστιανισμὸν ἢ ὑποκρινόμενοι πρὸς στιγμήν κατέφευγον κατόπιν πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς καὶ ἐπανήρχοντο αἶροντες ὄπλα κατὰ τῆς ἰδίας πατρίδος. Πολλαχοῦ δ' αἱ καταθλίψεις αὐταὶ προῦκάλουν στάσεις καὶ αἱματηρὰς συγκρούσεις(1).

### § 93. Τὰ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ (565—610).

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' (565—578) οἱ Λογγοβάρδοι κατέλαβον τὴν ἄνω Ἰταλίαν, κληθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν Λογγοβαρδίαν ἢ Λομβαρδίαν, καὶ ἐπεζέτειναν τὰς κατακτήσεις αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς μέσης Ἰταλίας.

Οἱ δὲ Πέρσαι λύσαντες τὰς συνθήκας πρόεβησαν εἰς δεινὴν τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας λεηλασίαν. Ἄλλ' ὁ ἀπὸ τοῦ 574 προσληφθεὶς συνάρχων, ἀπὸ δὲ τοῦ 578—582 μοναρχήσας Τιθέριος ἐξεδικήθη λαμπρῶς αὐτοὺς διὰ τῶν στρατηγῶν Ἰουστινιανοῦ καὶ Μαυρικίου, ὧν ὁ μὲν κατατροπώσας ἐν Καισαρείᾳ τὸν Χοσρόην ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς καὶ διέβη μόνος τὸν Εὐφράτην ἐπὶ ἐλέφαντος, ὁ δὲ Μαυρίκιος δι' ἐπανειλημμένων νικῶν ἀνέκτησε πολλὰς ἑλληνίδας πόλεις καὶ ἤγαγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα.

Ὁ δὲ Μαυρίκιος καὶ ὡς στρατηγὸς διέπρεψεν ἐν τοῖς πολέμοις καὶ κατόπιν, αὐτοκράτωρ γενόμενος, ἀπῆλασε πέραν τοῦ Ἰστρου τοὺς Σλαῦους καὶ Αὐαράς καὶ ἐταπείνωσε τοὺς Πέρσας. Ὁ δὲ Χοσρόης, ὁ τοῦ ἐχθρονισθέντος Ὀρμίσδα Δ' υἱός, ἀνακτήσας τὸν θρόνον διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Μαυρικίου, παρεχώρησε τὴν Μαρτυρόπολιν, Δάραν καὶ Περσαρμενίαν, καὶ ἔλαβε σύζυγον Ἑλληνίδα

(1) Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἰσῆχθη κατὰ α' εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἡ μεταξουργία, τῶν ὠπρίων τῶν βομβύκων (=μεταξοσκωλήκων) μεταχομισθέντων ἐξ Ἰνδιῶν ἐντὸς ῥάβδων ἐκ καλάμου ὑπὸ δύο μοναχῶν.

Θέλων δὲ ὁ Μαυρίκιος νὰ ἀναφλέξη καὶ τὸ ὅσημέραι μαραινόμενον αἰσθημα τῆς φιλοπατρίας, ἀπηγόρευσε διὰ νόμου νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὴν **ἱερωσύνην** καὶ τὸν **μοναχικὸν βίον** οἱ περιβαλλόμενοι δημόσια λειτουργήματα καὶ οἱ στρατιῶται, πρὶν ἢ τοῦλάχιστον συμπληρώσωσι τὸν χρόνον τῆς ὑπηρεσίας. Ἄλλ' ἡ συνετὴ αὕτη διάταξις κατεπολεμήθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ μεγάλου, δι' ἄσχυρισθέντος, ὅτι «ὁ βασιλεὺς δὲν ὀφείλει νὰ ἀποτρέπη ἀπὸ τῆς διακονίας τοῦ Θεοῦ, οὗς ὁ θεὸς ἠθέλησε νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ διακονίαν». Θελήσας δὲ νὰ περιστείλῃ διὰ νέων μεταρρυθμίσεων καὶ τὰς ἐν τῷ στρατῷ καταχρήσεις, καθηρέθη τῆς ἀρχῆς. Ὁ δὲ Φωκᾶς ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ, ἐφόνευσε τὸν Μαυρίκιον μεθ' ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ ἐξετραχηλίσθη καὶ εἰς ἄλλας σφαγὰς τῶ ἐπίσημοτέρων στρατηγῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν. Μετὰ ὀκταετῆ δὲ ἀθλίαν διοίκησιν καθηρέθη καὶ αὐτὸς καὶ ἐθανατώθη οἰκτρῶς. Ἐπ' αὐτοῦ ἀπεσπᾶσθησαν ὀριστικῶς ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ἀφρική καὶ ἡ Ἰταλία. Οἱ δὲ Πέρσαι καθυποτάξαντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἀρμενίαν καὶ Καππαδοκίαν, προέβησαν λειψατοῦντες μέχρι τῆς Χαλκηδόνος. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἡρακλείου συμπληρώσαντες τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ἐπεφάνησαν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κ)λεως (614).

### § 94. Ἡράκλειος (610—641)

Ὁ Ἡράκλειος ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ εὗρε τὸ κράτος εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν, ὡς ἐκ τῶν πολλῶν δὲ δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας συνήνητσε, περιῆλθεν ἐξ ἀρχῆς εἰς τοιαύτην ἀπελπισίαν, ὥστε ἀπεφάσισε πρὸς στιγμὴν νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσαν εἰς Καρχηδόνα, ἀλλ' ἀπετρέπη ὑπὸ τῶν προτροπῶν τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἱερατικῶν τοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐθεώρει τοὺς Πέρσας μᾶλλον ἐπιφόβους, ἀπεφάσισε νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τοὺς Αὐάραι καὶ προσικειωθῇ τοὺς Σλαύους, παραχωρῶν εἰς αὐτοὺς τὰς ἐντὸς τοῦ Ἰστρου χώρας, ἤτοι τὴν ἄνω Μοισίαν, Δακίαν, Δαρδανίαν, Κροατίαν καὶ Δαλματίαν. Ὅπως δ' ἀναφλέξη καὶ τὸν ὑπὲρ φιλοπατρίας μαραινθέντα ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ, περιέβαλε τὸν ἀγῶνα διὰ θρησκευτικῆς τινας χροιάς, παραστήσας εἰς τὸν λαόν, ὅτι κινδυνεύει αὐτὴ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἂν μὴ ἐξεγερθῇ καὶ

ὑπερασπισθῆ αὐτὴν καὶ διὰ τῶν ὅπλων. Ὅθεν ἐν ἔτει 622 διεπέ-  
ρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ καταλαβὼν τὰς στενάς παρόδους τοῦ ὄρους  
Ταύρου ἐξηνάγκασε τοὺς πολεμίους νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς  
Κωνσταντινουπόλεως.

Κατατροπῶσας δὲ αὐτοὺς ἐκεῖ ἐπελθόντας, προήλασεν εἰς τὰ ἐν-  
δότερα τῆς Ἀσίας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσαν Γάζαν. Ἄλλ' ὁ  
Χοσρόης ἀνακκλέσας πάντα τὰ ἐν Εὐρώπῃ τάγματα καὶ συγχροτήσας  
τρεῖς πολυαριθμοὺς στρατιάς, ἐξηνάγκασεν εἰς ὑποχώρησιν τὸν Ἡρά-  
κλειον, ὅστις μετ' ἀμφιρόπους μάχας κατετρόπωσεν αὐτὸς τοὺς πο-  
λεμίους παρὰ τὸν Σάρον ποταμὸν. Ἄλλ' ὁ Χοσρόης, συνθηκολογή-  
σας πρὸς τὸν Χαχάνον τῶν Αὐάρων ἐπὶ κατακτήσει καὶ διανομῇ τοῦ  
Βυζαντινοῦ κράτους ἐξέπεμψεν 110,000 ἀνδρῶν καὶ ἐπολιόρησεν  
στενῶς ἀπὸ τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ ἐν  
Κωνσταντινουπόλει ἀπέκρουσαν τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους τῶν πο-  
λεμίων καὶ τέλος ποιήσαντες ἕξοδον μετὰ παννυχίδα δέησιν πρὸς τὴν  
ὑπέρομαχον τῆς πόλεως Θεοτόκον, κατετρόπωσαν αὐτοὺς καὶ ἐξη-  
νάγκασαν νὰ ἀναζεύξωσιν ὡς τάχιστα (1).

Συγχρόνως περίπου καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἡρακλείου Θεόδωρος κατε-  
τρόπωσε τὴν δευτέραν τῶν πολεμίων στρατίαν. Οὕτως ἀναθαρρήσας  
ὁ Ἡράκλειος, ἐξώρμησεν ἄμα τῷ ἔαρι τοῦ 627 πρὸς τὰ ἐνδότερα τοῦ  
περσικοῦ κράτους συμμαχήσας καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Χαζάρων,  
παρ' οὗ ἔλαβεν ἐπικουρίαν 40 χιλ. ἰππέων. Προελάσας δὲ πέραν τοῦ  
Ἀράξου ἐληλάτησε τὰς περὶ τὸν Τίγρητα χώρας καὶ ἐκυρίευσεν πολ-  
λὰς πόλεις. Οὕτω δὲ προήλασε δὴν καὶ λεηλατῶν καὶ διαβάς τὸν  
Ζάβατον ποταμὸν (τανῦν Ζάβ, πάλαι δὲ Λυκὸν ὀνομαζόμενον) συνῆ-  
ψεν ἐκ παρατάξεως παρὰ τὴν ἀρχαίαν Νινεὺς τὴν κρισιμωτάτην τῶν  
μαχῶν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ Χοσρόου Ραζάτην (12 Δεκεμ-  
βρίου 627), καθ' ἣν ἀκατάσχετος ἐρρίφθη ἐφιππος ἐν τῷ μέσῳ τῶν  
ἐχθρικῶν φαλάγγων, φονεύσας ἰδίᾳ χειρὶ σὺν ἄλλοις καὶ τρεῖς τῶν  
στρατηγῶν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸν τὸν Ραζάτην. Ἡ μάχη ἀρξαμένη ἀπὸ

(1) Εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν σώτειραν Παναγίαν ἔκτο-  
τε καθιερώθη ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἁκαθίστου Ὑμνου, ἣτις μέχρι τῆς σή-  
μερον τελεῖται κατὰ πᾶσαν Παρασκευὴν τῆς Ε' ἑβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσα-  
ρακοστῆς, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθη βραδύτερον καὶ ἡ μνήμη τῶν δύο πολιορ-  
κιῶν ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

πρωίας διήρκεσε φονική και πεισματώδης μέχρι τῆς 11ης τῆς νυκτός. Οἱ βυζαντινοὶ πλὴν τῶν πολυαριθμῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν πλουσιωτάτων λαφύρων ἐκυρίευσαν καὶ 28 σημαίας καὶ κατέκοψαν τὸ πλεῖστον τοῦ περσικοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην ὁ Ἡράκλειος προήλασε λεηλατῶν ἐπὶ τὴν Κτησιφῶντα, τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἀμυθήτους θησαυροὺς εὗρεν ἐν τῇ πόλει Δασταγέρῳ, ἔδρα τοῦ Χοσρόου, καὶ 300 Βυζαντινὰς σημαίας. Ἐκεῖθεν προελάσας διὰ συντόνου καὶ λίαν ἐπιπόνου πορείας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος, κατέφθασεν εἰς Γάζαν, ὅπου ἔλαβε τὴν εὐχάριστον ἀγγελίαν, ὅτι ὁ ἐν τῇ φυλακῇ διατελῶν υἱὸς τοῦ Χοσρόου Σιρόης ἀποδράς ἐφόνευσε τὸν πατέρα καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχήν. Ἐπεμψε δὲ καὶ πρέσβεις περὶ εἰρήνης, ἧτις καὶ συνωμολογήθη ἐπὶ τοῖς ἐξῆς ὅροις, ὅτι τὸ μὲν Βυζαντινὸν κράτος ἀνακτᾷ τὰ παλαιὰ αὐτοῦ ὅρια, ἅπερ καθώριζεν ὁ Ἀράξης πρὸς βορρᾶν καὶ ὁ Εὐφράτης πρὸς μεσημβρίαν, ἀποδίδονται ἑκατέρωθεν οἱ αἰχμάλωτοι καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων λαφυραγωγηθεὶς τίμιος καὶ ζωοποιὸς σταυρός, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὁ Ἡράκλειος μετὰ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πανηγυρισθέντα θρίαμβον (7 7)βρίου 628) ἐκόμισεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ θέσεως (τῇ 14 7)βρίου 629). Πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ καθιερώθη ἡ ἑορτὴ τῆς **τοῦ σταυροῦ ἀνυψώσεως**.

Ἄλλὰ δὲν ἐπέπρωτο ἀτυχῶς, οὔτε ὁ Ἡράκλειος, οὔτε τὸ ἔθνος, νὰ δρέψῃ τοὺς καρποὺς τηλικούτων ἐνδόξων κατορθωμάτων, διότι ἐπελήθοντες οἱ Ἀραβες ἀνέτρεψαν ἅπαντα.

Οἱ Ἀραβες ἀνήκοντες εἰς τὸν Σημιτικὸν κλάδον τῆς Καυκασίας φυλῆς θεωροῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν γενάρχην ἑαυτῶν τὸν Ἰσμαήλ, τὸν ἐκ τῆς Ἀγαρ υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ. Μέχρι τῆς 5' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ζῶντες κατὰ **πατριαρχικὰς φυλάς** διήγον **βέιον νομαδικόν**, ὅτε ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τῆς νέας θρησκείας τοῦ Μωάμεθ ἀπέβησαν φιλοπόλεμοι καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων του ἐξώρμησαν ἀκατάσχετοι πρὸς τὴν τοῦ κόσμου κατάρκτησιν.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη ἐν Μέκκᾳ τῆς Ἀραβίας (571—632). Πειροικισμένος ὑπὸ σπανίων σωματικῶν καὶ πνευματικῶν πλεονεκτημάτων καὶ ἔχων φαντασίαν ζωηράν, καρδίαν θερμὴν καὶ πνεῦμα μεγαλουργόν, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ γείνη νέας θρησκείας ἰδρυτής. Ἡ

θρησκεία αὐτοῦ εἶνε συμπίλημα τῶν δογμάτων τῆς Μωσαϊκῆς θρησκείας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως. Δημοσίᾳ δ' ἤρξατο τοῦ κηρύγματος ἐν ἔτει 610 καὶ, ἐγερθείσης κατ' αὐτοῦ σφοδρὰς καταδιώξεως, μόλις διεσώθη διὰ τῆς φυγῆς εἰς Μεδίναν (622), ὅτε ἄρχεται καὶ τὸ παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ἔτος τῆς **Ἐγείρας** (=φυγῆς). Τὸ **Κοράνιον** (=ἀνθολογία) περιέχον τό τε δογματικὸν καὶ ἠθικὸν μέρος τῆς διδασκαλίης τοῦ Μωάμεθ, γεγραμμένον δ' εἰς γλώσσαν ἀνθηράν, πλήρες ποιητικῶν εἰκόνων καὶ καλλονῶν, κατεκλήλει τὴν ἀκοὴν καὶ κατέθελε τὰς καρδίας τῶν φύσει εὐφραντάστων Ἀράβων. Δι' ὅλων αὐτῶν καὶ τῶν θελητῶν τῆς εὐγλωττίας ἐμπνέων ὁ Μωάμεθ τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν πίστιν προσεῖλκυσε πλείστους ὄπαδούς. Τὸ θρήσκειον τοῦ Μωάμεθ καλεῖται **Ἰσλάμ** (=ἀφοσίωσις), οἱ δὲ ὄπαδοὶ αὐτοῦ **Μουσουλμάνοι** (= τῷ Θεῷ ἀφωσιωμένοι). Τὰ κυριώτερα τῶν δογμάτων αὐτοῦ εἶνε ἡ **πίστις εἰς ἓνα Θεὸν** καὶ **εἰς ἓνα αὐτοῦ προφήτην**, ὅστις εἶνε αὐτὸς ὁ Μωάμεθ, καὶ **εἰς τὴν μετὰ θάνατον ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ ἀνταπόδοσιν**, καθ' ἣν οἱ μὲν πιστοὶ θέλουσιν ἀμειφθῆ, οἱ δὲ ἄπιστοι θέλουσι τιμωρηθῆ. Ὁ Μωῦσῆς καὶ ὁ Χριστὸς εἶνε δύο μεγάλοι προφῆται, ἀλλ' ὁ Μωάμεθ εἶνε ὁ μέγιστος καὶ τελευταῖος τῶν προφητῶν, εἶνε ὁ **Παράκλητος** τῆς Γραφῆς, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐξαπέστειλε νὰ ἐπαναγάγῃ Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς εἰς τὴν ὁδὸν, ἀφ' ἧς ἐξιτάρπησαν. **Ἡ διάδοσις τῆς πίστεως καὶ ὁ κατὰ τῶν ἀπίστων πόλεμος** εἶνε τὸ κυριώτατον καθήκον παντὸς πιστοῦ. Ἡ κλείς, ἡ ἀνοίγουσα τὰς πύλας τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ οὐρανοῦ, εἶνε τὸ ξίφος, γέρας δὲ παντὸς πολεμιστοῦ εἶνε ἐν μὲν τῇ παρούσῃ ζωῇ τὰ ἀγαθὰ τῶν ἠττημένων, ἐν δὲ τῇ μελλούσῃ ὁ παράδεισος, πλήρης πάσης ὑλικῆς ἀπολαύσεως. Ἡ πρὸς τὸ **πεπρωμένον** ἢ τὴν **εἰμαρμένην** πίστις ἐνέπνευσεν εἰς πάντας τοὺς ὄπαδούς τὴν τυφλὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν, δι' ὧν ἀπέβησαν ἀήττητοι. Καὶ ζῶντος μὲν τοῦ Μωάμεθ ὑπετάγη πᾶσα ἡ Ἀραβία, ἐπὶ δὲ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐπηκολούθησεν ἡ τῆς Ἀσίας κατάκτησις. Καὶ τὸ μὲν Περσικὸν κράτος κατελύθη ὀριστικῶς ἐντὸς 18 περίπου ἑκαυτῶν μετὰ τὴν ἐντελῆ κατατρόπωσιν τοῦ τελευταίου Σασσανίδου Ἰεζδεγέρδου (651). Οἱ δὲ ἀγῶνες μεταξὺ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Ἰσλαμισμοῦ ἐξηκολούθησαν ἀδιάλειπτοι σχεδὸν ἐπὶ 800

καὶ πλέον ἔτη. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπώλεσε τὴν Συρίαν (633—640) καὶ τὴν Αἴγυπτον (640—642).

Ἐν ἔτει 633 ὁ στρατηγὸς τοῦ Καλίφου Ἀβουβεκὴρ Ἀμροῦ, νικῆσας τὸν διοικητὴν τῆς Καισάρειας Σέργιον, ἐκυριεύσει τὴν ἐν Παλαιστίνῃ Γάζαν. Συγχρόνως ὑποτάσσεται ἡ Βόστρα. Ὁ δὲ στρατηγὸς Καλέδ, ὁ ἐπικληθεὶς **ῥομφαία τοῦ Θεοῦ**, πολιορκεῖ τὴν Δαμασκόν, ἣτις μετὰ ἐξάμηνον πολιορκίαν παρεδόθη διὰ συνθήκης (634). Ὁ δὲ Ἡράκλειος, μαρνανθεὶς ἤδη τὰς σωματικὰς δυνάμεις καὶ κατατροχόμενος ὑπὸ ὕδρωπος καὶ ἄλλων ἀσθενειῶν, ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν πρὸ πενταετίας εἰς Ἱεροσόλυμα κομισθέντα σταυρόν. Οἱ δὲ Ἄραβες δηρῶντες καὶ ληλατοῦντες προέβησαν ἀκωλύτως μέχρις Ἑμέσης (635—636), ἔνθα συναντήσαντες γενναίαν τῶν κατοίκων ἄμυναν, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐτρέπησαν πρὸς συνάντησιν τοῦ μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ ἐπελαύοντος Ἀρμενίου Μανουήλ. Μάχη φονικὴ καὶ πεισματώδης, συναφθεῖσα παρὰ τὸν ποταμὸν Ἱερομιάκα, ἔκρινε τὴν τύχην τῆς ὅλης Συρίας. Τρεῖς τὸ ἑλληνικὸν ἵππικὸν καὶ οἱ Ἀρμένιοι τοξόται ἀνεχαίτισαν τὴν ἀκατάσχετον τῶν πολεμίων ὄρμην καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, ἀλλ' οἱ πολέμιοι ἀνανεώσαντες τὴν μάχην κατετρόπωσαν αὐτούς.

Μετὰ τετράμηνον πολιορκίαν παρεδόθησαν διὰ συνθήκης τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐκυριεύθη ἡ Βέρροια καὶ ἐξεπολιορκήθη ἡ ὄχυρὰ καὶ περιφανὴς Ἀντιόχεια (638). Μετ' αὐτὴν ἔπεσεν ἡ Τρίπολις καὶ ἡ Τύρος καὶ ἡ Καισάρεια καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς Συρίας πόλεις. Συμπληρώσας δ' ἐντὸς ἑνιαυτοῦ καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσοποταμίας ὁ καλίφης Ὀμάρ, ἐξέπεμπεν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Ἀμροῦ, ὅστις προελάσας νικηφόρος προσέκρουσε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ὄχυρωτάτης Ἀλεξανδρείας. Μετὰ δεκατετράμηνον δὲ γενναίαν τῶν πολιορκουμένων ἄμυναν, ἀφοῦ οἱ πολιορκηταὶ ἀπώλεσαν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ὑπὲρ τὰς 20000 ἀνδρῶν, ἐξεπολιόρκησαν τὴν πόλιν (641) καὶ ἐντὸς ἑνιαυτοῦ ἐγένοντο κύριοι καὶ τῆς ὅλης Αἰγύπτου.

### § 95. Ἡ ὑπὸ τῶν Ἀράβων πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπὶ Κώνσταντος τοῦ Β' οἱ Ἄραβες ἕνεκα ἐμφυλίων ἐρίδων μικρὰ

διεπράξαντο. Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου **Δ'** τοῦ **Πωγωνάτου** ὑπερσχύσας ὁ διοικητὴς τῆς Συρίας Μωαυῖᾶ καὶ καλίφης ἀναγορευθεὶς, κατήρτισε κραταιότατον στόλον καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῆς Κ)λεως, ἀναθέσας τὴν διοίκησιν αὐτοῦ εἰς δύο ἀρνησιθρήσκους χριστιανούς, Μουάμεδ καὶ Κάϊσον. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, ἀρχομένη κατὰ πᾶν ἔτος ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς καὶ καταλήγουσα τὸν Σεπτέμβριον, ὅτε οἱ πολιορκηταὶ ἀπαίροντες διεχέιμαζον ἐν Κυζίκῳ (672—678) εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς Κ)λεως συνετέλεσε τὰ μάλιστα καὶ ἡ γενναιοφροσύνη τοῦ βασιλέως καὶ τὸ καλούμενον **ὕγρον ἢ ἑλληνικὸν πῦρ**, ὅπερ ἐφευρε μὲν Πρόκλος ὁ Ἀθηναῖος, ἐτελειοποίησε δὲ ὁ ἐκ τῆς ἐν Συρίᾳ Ἡλιουπόλεως Καλλίνικος. Ἀφοῦ δὲ οἱ Ἄραβες ὑπέστησαν μεγάλην φθορὰν ἀνθρώπων καὶ πλοίων, ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον ὁ μὲν στόλος αὐτῶν κατεστράφη ὀλοσχερῶς ὑπὸ δεινῆς τρικυμίας περὶ τὸ Σύλαιον, ἡ δὲ πεζὴ στρατιὰ ἐκ 30 χιλιάδων ἀνδρῶν κατεκόπη πᾶσα περὶ τὰ Κίδυρα (1).

### § 96. Οἱ μέχρι Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου αὐτοκράτορες (685—717).

Κωνσταντίνον τὸν Πωγωνάτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἐκκαίδεκάετης υἱὸς αὐτοῦ Ἰουστινιανὸς ὁ Β', (685) διαπρέπων ἐπ' ἀνδρία καὶ δραστηριότητι, ἀλλ' ἡ μὲν ἀνδρία αὐτοῦ παρεξέτραπῃ εἰς ἀγριότητα, ἡ δὲ δραστηριότης ἐξέκλινεν εἰς θηριωδίαν ἀσύνητον μέχρι παραφροσύνης. Ἐνῶ δ' ὑπεριφανῆς αὐτοῦ στρατηγὸς Λεόντιος προέβηνικηφόρος διὰ τῆς Ἀρμενίας, Ἰθηνίας, Ἀλβανίας καὶ Μηδίας μέχρις Ὑρκανίας, καὶ ἐκεῖθεν λεηλατῶν καὶ δῆων ἐτράπη ἐπὶ τὴν Συρίαν, ὁ ἀσύνητος βασιλεὺς ἀνατρέπει τοὺς θριάμβους αὐτοῦ καὶ συνομολογεῖ πρὸς τὸν καλίφην Ἀβδ-αλ μελικ συνθήκας λίαν ἐπιβλαβεῖς, τὰς ὁποίας

(1) Ἐν ἔτει 677 ἐγκατέστησεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ τοὺς μαχίμους Μαρδαΐτας, ἵνα ἐκεῖθεν ἐπενέγκῃ ἀντιπερισπασμὸν τινα. Καὶ ἀληθῶς οἱ φιλοπόλεμοι οὗτοι ἄνδρες ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον τῆς Παλαιστίνης καὶ ἠπέιλησαν τὴν ἀνάκτησιν τῆς ὅλης Συρίας. Ἐνεκα τούτου ὁ Μωαυῖᾶ ἠναγκάσθη νὰ πέμψῃ πρέσβεις εἰς Κ)λιν καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην. Τότε ἐγκατεστάθησαν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστρου εἰς τὴν ἔκτοτε ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Βουλγαρίαν ὡς φόρου ὑποτελεῖς (680).

πάλιν λύει, διότι ἐπὶ τοῦ νέου κοπέντος νομίσματος ἐφέρετο ἐπιγραφή  
 «**Θεὸς ὁ Κύριος**» καὶ κατ' αὐτὴν προσεβάλλετο ἡ περὶ τῆς ἁγίας  
 Τριάδος δόξα τῶν χριστιανῶν! Ἄλλ' ὁ λαός, τὸν ὁποῖον ποικιλοτρό-  
 πως κατέβληψεν ὁ Ἰουστινιανός ὁ Β', στασιάζας καὶ συλλαβὼν αὐ-  
 τὸν καὶ **ῥινοκοπήσας**, ἐξώρισεν εἰς Χερσῶνα (τανῦν Σεβαστοῦπο-  
 λιν), ἀναγορεύσας ἀντ' αὐτοῦ βασιλέα τὸν στρατηγὸν Λεόντιον (695).  
 Μετὰ τριετῆ δὲ βασιλείαν καθαιρεθέντος καὶ ῥινοκοπηθέντος καὶ τοῦ  
 Λεοντίου, ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ ὁ Ἀψίμαρος μετονομασθεὶς Τι-  
 βέριος. Τὴν βρασιλείαν, αὐτοῦ ἐλάμπρυναν τὰ περιφανῆ κατορθώματα  
 τοῦ ἀδελφοῦ του Ἡρακλείου, ὅστις ἐμβάλων εἰς Συρίαν προήλασε  
 νικηφόρος μέχρι Σαμοσάτων (700). Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο ἐκ Κιλι-  
 κίας νὰ ἐμβάλῃ εἰς Ἀρμενίαν, ἐπελθὼν ἀπροσδοκῆτως ὁ ἐν Χερσῶνι  
 διατρίβων ἐξόριστος Ἰουστινιανός καταλαμβάνει διὰ προδοσίας τὴν  
 Κ)λιν καὶ ἐκτραχηλίζεται εἰς ἀγριωτάτας σφαγὰς (706). Οἱ δὲ Ἄραβες  
 ὑπὸ τὸν νέον ἑαυτῶν καλὴν Οὐαλὲδ ποικιλοτρόπως κατέβληψαν τὸν  
 χριστιανικὸν κόσμον καὶ ἐπεξέτειναν τὰς ἑαυτῶν κατακτήσεις πρὸς  
 δυσμὰς μὲν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι  
 τῶν συνόρων τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους. Καὶ τότε κατὰ πρῶτον εἰσβα-  
 λόντες καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατατροπώσαντες ἐν μάχῃ φοινικω-  
 κάτῃ τοὺς Οὐϊσιγόθους, κατέλαβον πᾶσαν τὴν χερσόνησον καὶ ἠ-  
 πείλησαν ἐντεῦθεν ἀπὸ τῶν Πυρρηναίων τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρώ-  
 πης (711). Ὁ δὲ Ἰουστινιανός ἐξοπλίσας πολυάριθμον στόλον καὶ ἐπι-  
 βιβάσας ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν ὑπὸ ἡγεμόνα Στέφανον τὸν Ἀσμι-  
 κτον ἐξαποστέλλει οὐχὶ κατ' Ἀράβων, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Χερσῶνα πρὸς  
 σφαγὴν ἀπάντων τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τῶν περίξ πόλεων (710).  
 Καὶ ἐπειδὴ ὁ Στέφανος δὲν ἐξετέλεσε κατὰ γράμμα τὴν διαταγὴν,  
 ἀλλ' ἐφείσθη τῶν νηπίων, διατάχθη νὰ ἐπαναπλεύσῃ μετ' αὐτῶν εἰς  
 Κ)λιν. Κατὰ τὸν πλοῦν ὅμως ἅπας ὁ στόλος κατεποντίσθη μετὰ  
 73,000 ψυχῶν. Νέος δὲ παρασκευασθεὶς στόλος ἐξέπλευσεν ἐπὶ τὴν  
 Χερσῶνα μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ ἀφήσῃ λίθον ἐπὶ λίθου μηδὲ νὰ φεισθῆ  
 ψυχῆς ζώσης! Ἄλλ' οἱ Χερσωνῖται, προπαρασκευασθέντες ἐν τῷ με-  
 ταξῷ, ἀπέκρουσαν νικηφόρως τὴν ἐπίθεσιν καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκρά-  
 τορα τὸν Φιλιππικόν. Ὁ Φιλιππικός ἐπελθὼν καταλαμβάνει τὴν Κ)λιν  
 καὶ φονεῖει τὸν μετὰ στρατοῦ ἐπιδραμόντα ἐκ Σινώπης Ἰουστι-  
 νιανόν (711).

Τὸν λόγιον καὶ πρῶτον Φιλιππικόν, δολοφονηθέντα, διεδέχθη ὁ Ἀναστάσιος Β' (713-716), ὅστις εἰργάσθη μετὰ δραστηριότητος καὶ συνέσεως νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐπαπειλούντων αὐτὸ δεινῶν καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν Ἀράβων. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ στρατὸς στασιάζας καθήρесе καὶ τὸν Ἀναστάσιον καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀνηγόρευσε ἄσημόν τινα Θεοδοσίον, καὶ καταλαβὼν τὴν Κ)λιν διὰ προδοσίας ἐκτρέπεται περὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν διαρπαγὴν, ὃ δ' ἐν Νικαίᾳ διατρέβων Ἀναστάσιος, μαθὼν τὰ γενόμενα, παραιτεῖται τῆς ἀρχῆς. Οἱ δὲ Ἀραβες, συμπληρώσαντες τὰς κολοσσιαίας αὐτῶν ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις, ἐξώρμησαν ἐπὶ τὴν Κ)λιν (716). Πρώτην ἀντίστασιν εὔρον ἐν Φρυγίᾳ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Λέοντος, ματαίως ἀποπειραθέντες νὰ ἐκπορθήσωσι τὸ Ἀμόριον, μεθ' ὃ εἰσέβαλον εἰς Καππαδοκίαν καὶ προελάσαντες μέχρι Βιθυνίας ἐξεχείμασαν περὶ τὴν ἀλωθεῖσαν Πέργαμον. Ὁ δὲ Λέων μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν οὕτω τοῦ Ἀμορίου ἐπέδραμεν ἐπὶ τὴν πρωτεύουσαν μὴ ἀναγνωρίσας τὸν ἐν αὐτῇ νεωτερισμόν. Καὶ συναντήσας κατὰ πρῶτον περὶ τὴν Νικομήδειαν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοδοσίου, κατετρόπωσεν αὐτόν, εἶτα δὲ εἰσελθὼν εἰς Κ)λιν ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ἐν τῷ ναῶ τῆς ἁγίας Σοφίας (25 Μαρτίου 717).

## ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

### ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

(717 — 867).

#### § 97. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρὸς καὶ ἡ δευτέρα ὑπὸ τῶν Ἀράβων πολιορκία τῆς Κ)λεως.

Κατ' Αὐγουστον τοῦ 717 στρατὸς πολυάριθμος καὶ στόλος ἐκ 1800 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν ἐπολιόρκησαν ἀπὸ τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν Κ)λιν. Ὁ Λέων προπαρασκευάσας ἐν τῷ μεταξὺ πάντα τὰ πρὸς ἄμυναν, ἀνέλαβε τὴν γενικὴν διεύθυνσιν, ἰδρύσας τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ὁπόθεν ἠδύνατο νὰ ἐπισκοπῇ πάσας τὰς

κινήσεις τῶν πολεμίων. Ἴδὼν δὲ τὸν στόλον αὐτῶν ἀπαίροντα εἰς Χαλκηδόνα καὶ Βόσπορον διὰ τὸ ἀλίμενον τῶν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς Θράκης παραλίων κατεδίωξε διὰ πυρπολικῶν καὶ τὰ μὲν πλείστα τῶν βαρυτέρων σκαφῶν κατέκαυσε, τὰ δὲ ἄλλα κατέδυσεν αὐτανδρα. Ἔνεκα τούτου οἱ πολέμιοι καταληφθέντες ὑπὸ φόβου περιωρίσθησαν εἰς τὰς ἀπὸ ξηρᾶς ἐπιθέσεις. Ἄλλὰ καὶ ἐντεῦθεν οὐ μόνον πᾶσαι αἱ ἔφοδοι αὐτῶν ἀπεκρούσθησαν, ἀλλὰ καὶ ὑπέστησαν δεινὴν φθορὰν ἐκ τοῦ ἐνσκήψαντος ὀριμυτάτου χειμῶνος. Τὸ δὲ ἐπιὸν ἔτος ὁ διαδεξάμενος τὸν Σουλεϊμάν καλίφης Ὀμάρ ἐξέπεμψε δύο νέους κραταιοὺς στόλους. Ἄλλ' οἱ πλείστοι ναυβάται, ὄντες Αἰγύπτιοι χριστιανοί, ἠυτομόλησαν ἅμα ἀφικόμενοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τὰ δὲ κενὰ ναυατῶν μείναντα πλοῖα ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλὰ καὶ ἡ πολυάριθμος πεζικὴ στρατιὰ, πλείστην φθορὰν ὑποστάσα ἐκ τε τοῦ πολέμου, τοῦ ψύχους, τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς στερήσεως τῶν ἐπιτηδείων, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθῃ διὰ θαλάσσης (718). Ἄπας δὲ σχεδὸν ὁ στόλος, καταληφθεὶς ὑπὸ δεινῆς τρικυμίας, ἐναυάγησεν αὐτανδρος. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἔκβασις τῆς δευτέρας ταύτης πολιορκίας τῆς Κ)λεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, καθ' ἣν ἀπωλέσθησαν περὶ τὰ 2500 πλοῖα καὶ περὶ τὰς πεντακοσίας περίπου χιλιάδας ἀνθρώπων.

### § 98. Θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ μεταρρυθμίσις.

Ἡ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασις τοῦ Λέοντος Γ' ἀποτελεῖ νέαν περίοδον τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, ἣτις καλεῖται **περίοδος τῶν εἰκονομάχων βασιλέων ἢ τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως**. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν διεξάγεται ὁ θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῆς **μεταρρυθμίσεως**, τῶν καλουμένων **εἰκονομάχων**, καὶ τῶν κατ' αὐτῆς ἀντιμεταρρυθμιστῶν, οἵτινες κατισχύσαντες καθιέρωσαν τὴν **τεμνητικὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν**. Ἐξωτερικῶς δὲ διεξάγεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐδοκίμως ὁ κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ Βουλγάρων πόλεμος. Ὅτε δ' ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου Λέων ὁ Γ', εὗρε τὸ κράτος ἐσωτερικῶς μὲν εἰς ἐλθεινὴν κατάστασιν, ἐξωτερικῶς δὲ δεινῶς ἠκρωτηριασμένον, διότι εἶχεν ἀπο-

θάλη πρὸς βορρᾶν μὲν τὴν ἄνω καὶ κάτω Μοισίαν, τὴν ἐντὸς τοῦ Ἰστροῦ Δακίαν, τὴν Δαρδανίαν, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν, τὴν Κροατίαν, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν ἄνω Ἀλβανίαν, πρὸς δυσμὰς δὲ τὴν ἄνω Ἰπκλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἅπασαν τὴν Ἀφρικὴν, τὴν παρὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χώραν ἀπὸ τῶν Ἑρακλείων στηλῶν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Ἀρσινόης (Σουεζ), καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω πάλιν κατεῖχε πᾶσαν σχεδὸν τὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, πλὴν τῆς Κύπρου, ἅπασας τὰς μεταξὺ Αἴμου καὶ Ταινάρου χώρας καὶ τὴν μέσην καὶ κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. Ἐν ταῖς χώραις ταύταις ὑπῆρχον πλεῖσται πόλεις πολυάνθρωποι καὶ εὐδαίμονες, καὶ ἤκμαζεν εἰς αὐτάς ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον. Ὅλων δὲ τούτων ἐξεῖχεν ἡ τοῦ κράτους πρωτεύουσα, ἔχουσα ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας κατοίκων καὶ ἀποβάσα τὸ μέγιστον κέντρον τοῦ ἐμπορίου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

Ἄλλ' ἡ ὑλικὴ καὶ μόνη δύναμις δὲν ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐθνῶν, προσαπαιτοῦνται καὶ ἠθικαὶ τινες δυνάμεις, ὧν ἄνευ τὰ ἔθνη δὲν δύνανται νὰ σωθῶσι καὶ μεγαλοουργήσωσι. Πρὸ πάντων δ' ἔλειπον ἀπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἡ **οἰκογενειακὴ ἀνατροφὴ** καὶ ἡ **πολιτικὴ ἐκπαίδευσις**, ἀφ' ὧν παράγονται, ὡς καρποί, τὸ **φιλελεύθερον πνεῦμα** καὶ τὸ **γενναῖον φρόνημα**, δι' ὧν μάλιστα ἐμεγαλουργήσεν ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμός. Μετὰ δὲ τὴν παρακμὴν καὶ ὑποδούλωσιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ἔθνους νέαν ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὸ ζωὴν ὁ **χριστιανισμός**. Ἀλλὰ καὶ ἡ θρησκεία αὕτη, ἡ καθιερώσασα τὴν ἀρχὴν τῆς **ἐλευθερίας** καὶ τῆς **ισότητος**, τῆς **ἐργατικότητος** καὶ τῆς **ἀγάπης**, ἐκιδθληύθη καὶ παρηρμηνεύθη ἐν πολλοῖς. Ἄντι δὲ τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας ἐπεκράτησε τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς δεισιδαιμονίας τὸ σκότος, καὶ ἡ ἀργία καὶ ἡ ἀπραγμοσύνη ὑπελήφθησαν ὡς σωστικαὶ ἀλήθειαι. Ἐντεῦθεν πολλοί, ὡς ὑπὸ ἐνθέου ζήλου κινούμενοι, ἐγκατέλειπον τὸν κόσμον καὶ ἐτρέποντο πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον, ὅστις βαθμηδὸν ἀπὸ **ἀσκητικοῦ** παρεξέτραπή εἰς **βίον ἀργίας** καὶ **τροφῆς**. Αἱ ἔρμησι ὑπερεπληρώθησαν μοναστηρίων, εἰς τὰ ὅποια συνέρρεον μυριάδες νέων, καταλείπόντων τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὰς τέχνας καὶ τὴν

στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Αἱ λαῦραι καὶ αἱ μοναὶ ἀπέβησαν κατ' ὀλίγον πλουσιώταται ἐκ τῆς ἀφιερώσεως κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας καὶ μετεβλήθησαν ἀπὸ εὐαγῶν οἰκῶν εἰς καταγῶγια ἀκολασίας καὶ διαφθορᾶς. Τὰ κτήματα ἔμενον ἀφορολόγητα, πολλὰ δὲ καὶ ἀκαλλιέργητα. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ παρεισέδυσαν πλεῖσται ὀλέθριαι διατάξεις, εἰς δὲ τὰς ἀγίας εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων ἀπεδόθη δύναμις θαυματουργικὴ καὶ ἀντὶ ἀπλοῦ **σεβασμοῦ καὶ τιμῆς** ἀπενέμετο ἢ εἰς τὸν Θεόν καὶ μόνον ὀφειλομένη **προσκύνησις καὶ λατρεία**.

Τὰς καταχρήσεις ταύτας θέλων νὰ περιστείλῃ ὁ Λέων, προέβη ἐσκεμμένως καὶ συνετῶς μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν πολεμίων εἰς τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως. Οἱ κυριώτεροι ὄροι τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ταύτης μεταρρυθμίσεως δύνανται νὰ συγκεφαλαιωθῶσιν ἐν τοῖς ἐξῆς: 1ον) εἰς τὴν γενικὴν τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσιν καὶ εἰς τὴν **ἐκλαϊκευσιν** αὐτῆς, ἀφαιρουμένης ταύτης ἀπὸ τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν, οἱ ὅποιοι περιωρίζοντο εἰς ξηρούς τινας θρησκευτικούς τύπους: 2ον) εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας καὶ εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς δουλείας: 3ον) εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀνεξίθρησκείας καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀξιώματος τῆς γυναικὸς εἰς βῆθμὸν ἴσον πρὸς τὸ τοῦ ἀνδρός: 4ον) εἰς τὴν περιστολὴν τῆς τάσεως ὀλοκλήρου κόσμου πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον, εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν μοναστηρίων καὶ εἰς τὴν φορολογίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ μοναστηριακῶν κτημάτων: 5ον) εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς χρήσεως τῶν ἀγίων λειψάνων καὶ εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ἀγίων εἰκόνων, πλὴν τοῦ σταυροῦ: 6ον) εἰς τὴν κατάργησιν τῶν εὐνούχων καὶ τοῦ ἐσχάτως εἰσαχθέντος βαρβαρικοῦ ἐθίμου τῶν σωματικῶν ἀκρωτηριασμῶν: 7ον) εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πάπα ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν: 8ον) εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων καὶ 9ον) τέλος εἰς τὴν ἐν γένει μεταβολὴν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος τῆς διοικήσεως κατὰ τὰς ὑγιεστέρας ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης.

Ἐπεὶ τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως ἐκηρῦθησαν πάντες οἱ λόγιοι, ὁ ἀνώτερος κλῆρος καὶ ὁ στρατός, κατ' αὐτῶν δὲ ἅπας ὁ ἀμαθὴς ὄχλος, αἱ γυναῖκες, ὁ κατώτερος κλῆρος καὶ πάντες οἱ μοναχοί. Τοσοῦτον δὲ ἐξετραχύνθησαν κατ' ἀλλήλων αἱ δύο μερίδες,

ὥστε ἡ μὲν ἀπεκάλει τοὺς τῆς ἐτέρας μερίδος ὀπαδοὺς **εἰκονολά-  
τρας, ξυλλολάτρας, εἰδωλλολάτρας,** ἡ δὲ τοὺς τῆς ἐτέρας  
**εἰκονομάχους, εἰκονοθραύστας, εἰκονοκαύστας.** Ἐν  
ἔτει δὲ 726 συγκαλέσας ὁ Λέων τὴν Σύγκλητον καὶ τοὺς ἐπιφανε-  
στέρους τῶν κληρικῶν ὑπέβαλεν ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν **διάταγμα,** δι'  
οὗ ἀπεδοκιμάζετο ἡ τῶν εἰκόνων προσκύνησις, ὅπερ ἐγένετο ἡμοφώνως  
ἀποδεκτόν. Ἐν τούτοις ὁ Λέων καὶ πάλιν δὲν ἀφήρесе τὰς εἰκόνας  
ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ διέταξε νὰ τεθῶσιν εἰς ὑψηλότερον χῶρον,  
ἵνα μὴ βεβηλῶνται διὰ τῶν ἀσπασμῶν ἢ προσβάλληται τὸ θεῖον, εἰς  
τὸ ὅποιον καὶ μόνον προσήκει ἡ λατρεία. Καὶ ἐνταῦθα μὲν τὰ πνεύματα  
οὐδὲν ἔταράχθησαν, ἀλλ' ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης Γρηγόριος ὁ Β'  
ἐκ πνεύματος ἀντιπολιτευτικοῦ ὑπεκίνησε ταραχὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τῇ  
συνδρομῇ τῶν Λομβαρδῶν ἐνίκησε τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα  
καὶ κατέλυσε πάσας τὰς αὐτοκρατορικὰς ἀρχάς. Ὑπεκίνησε δὲ καὶ  
στάσιν ἐν τῇ ἐνταῦθα κυρίως Ἑλλάδι, ἣτις παρασκευάσασα στρατὸν  
καὶ στόλον καὶ ἀναγορεύσασα βασιλέα Κοσμάν τινα, ἐπῆλθε πρὸς  
κατάληψιν τῆς Κ)λεως. Ἐτέρωθεν δὲ οἱ Ἄραβες κυριεύσαντες τὴν  
Καισάρειαν ἤλαυον ἐπὶ τὴν Νικαίαν. Ἄλλ' ὁ Λέων τοὺς μὲν στα-  
σιαστὰς κατέβαλεν, ἀπὸ δὲ τοῦ πάπα ἀφήρесе πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν  
δικαιοδοσίαν, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἐπὶ τῆς Κρήτης, τῆς Θεσσαλίας, τῆς  
Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τοὺς δὲ Ἄρα-  
βας ἐξηνάγκασε νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Νικαίας.

Ἐν ἔτει δὲ 734 ὁ στρατάρχης Σουλεϊμάν, υἱὸς τοῦ καλῖφου Ἰσάμ,  
προέβη λεηλατῶν καὶ πορθῶν μέχρι τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Τυάνων,  
ἄγων περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν. Ὁ Λέων παραλαβὼν τὸν υἱὸν  
τοῦ Κωνσταντῖνον ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν καὶ συγκροτήσας μάχην μεγάλην  
κατετρόπωσεν αὐτοὺς περὶ τὸ Ἀκροῖνὸν τῆς Φρυγίας κατακόψας ὄλην  
σχεδὸν τὴν ἐτέραν στρατιάν καὶ ἐκ 30,000 ἀνδρῶν αὐτῆς μόλις διε-  
σώθησαν περὶ τοὺς ἐπτακισχιλίους.

Μετὰ τὸ **Ἀκροῖνὸν** τοῦτο τρόπαιον ὁ Λέων ἐξέδωκε τὸν **βα-  
σίλειον κώδικα** ἢ τὴν **ἐκλογὴν τῶν νόμων,** δι' ὧν ἐρρυθ-  
μίζοντο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χριστιανικωτέρων καὶ ὑγιεστέρων ἀρχῶν  
τῆς νομικῆς ἐπιστήμης τὰ σπουδαιότερα κοινωνικὰ ζητήματα. Περὶ  
τὰ μέσα δὲ τοῦ ἔτους 741 ἀπέβίωσεν Λέων ὁ Γ', ὅστις δικαίως δύ-  
ναται νὰ θεωρηθῇ ὁ **σωτὴρ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἀν-  
θρωπότητος ὁ μέγιστος εὐεργέτης.**

## § 99. Κωνσταντῖνος ὁ Ε' (741—775).

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπικληθεὶς **Κοπρώνυμος**, ἀνεδείχθη ἐφ' αὐτῷ μίλλος μὲν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Λέοντος κατὰ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα, ὑπέρτερος δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν δραστηριότητα ὡς πρὸς τὸ ἔργον τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἀρτάβασδος, ἐπεριδόμενος εἰς τὴν πολυάρθρον μερίδα τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν καὶ στασιάσας, ἐξηνάγκασε τὸν μὲν Κωνσταντῖνον νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ὀχυρώτατον φρούριον τοῦ Ἀμορίου, αὐτὸς δὲ καταλαβὼν τὴν Κ]λιν ἀνηγορεύθη βασιλεὺς. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος κατατρόπως τοὺς περὶ τὸν Ἀρτάβασδον καὶ καταλαβὼν ἐξ ἐφόδου τὴν Κ)λιν ἀνέκτησε τὸν θρόνον (742—743).

Ῥυθμίσας δὲ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ διοργανώσας τὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς Συρίαν, ἐκυρίευσεν τὴν Γερμανίειαν καὶ Δουλιχειάν καὶ κατεναυμάχησε περὶ Κύπρον τὸν κραταιότατον ἀραβικὸν στόλον, συγκείμενον ἐκ χιλίων δρομώνων (747). Ἐπανελθὼν μετώπισεν εἰς Θράκην πολλοὺς Συρίους καὶ Ἀρμενίους, καὶ ὅπως ἀναπληρώσῃ τὴν λειψανδρίαν, ἣτις ἐπῆλθεν ἕνεκα τῶν Σλαυικῶν ἐπιδρομῶν καὶ τοῦ ἐνσκήψαντος λοιμοῦ, καὶ ὅπως καταστήσῃ τοὺς φιλοπολέμους τούτους ἄνδρας τὸν ἰσχυρότατον προμαχῶνα κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν καὶ Ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν. Ἐν ἔτει δὲ 758 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ καθυπέταξε πάσας τὰς ἐξεγερθείσας Σλαυικὰς ἀποικίας. Ἐκεῖθεν ἐτρέπη κατὰ τῶν Βουλγάρων, οὓς νικήσας καὶ ἐκδιώξας ἐκ τῆς Μακεδονίας, κατετρόπωσε περὶ Μαρκέλλας καὶ ὑπεχρέωσεν εἰς συνομολόγησιν εἰρήνης. Ἀλλὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος λύσαντες οὗτοι τὰς συνθήκας, ἐπιπίπτουσιν αἴφνης κατὰ τοῦ ἐν τῷ Αἴμφ ἀμερίμνου διατελοῦντος ἑλληνικοῦ στρατοῦ, φονεύουσι δύο στρατηγοὺς καὶ πολλοὺς ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας, καὶ ἐπὶ τέλους ἀναγορεύσαντες ἡγεμόνα Τελέστην τινὰ ἀπέβησαν θρασύτεροι. Ἀλλ' ἐπελθὼν αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τε ζητᾶς καὶ θαλάσσης κατετρόπωσε αὐτοὺς περὶ τὴν Ἀγχιάλον καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κ)λιν ἐτέλεσε λαμπρότατον θρίαμβον (763). Ἐπειδὴ δὲ οἱ Βούλγαροι ἠθέτησαν ἐπανειλημμένως τὰς συνθήκας, ἐπιστρατεύσας αὐτῷ ὁ Κωνσταντῖνος κατετρόπωσε αὐτοὺς περὶ **Λεθοσῶρια** καὶ δευτέρον ἐτέλεσεν ἐν Κ]λει θρίαμβον (773).

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀνεκαίνισε καὶ τὸ μέγα Ἀδριάνειον ὕδραγωγ-

γαῖον, ὅπερ κατεσκεύασε μὲν ὁ Ἀδριανός, ἐπισκεύασε δὲ ὁ Οὐά-  
λης, ἀλλὰ πρὸ 140 ἐτῶν εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τῶν Αὐάρων.

Ὡς πρὸς τὸ ἔργον δὲ τῆς μεταρρυθμίσεως ὁ Κωνσταντῖνος ἐπέδειξε  
συνετὴν δραστηριότητα. Συγκαλέσας δ' ἐπανειλημμένως εἰς συνέλευσιν  
τὴν σύγκλητον καὶ τὸν ἀνώτερον κλῆρον, συνεσκέφθη περὶ τῆς ἐφαρ-  
μογῆς τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ τελευταῖον ἐν ἔτει 754  
συνεκάλεσεν εἰς Κ]λιν οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐκ 348 ἐπισκόπων, ὅτι-  
νες μιᾶ γνώμη ἐπιδοκιμάσαντες τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως κα-  
τήρησαν τὰς εἰκόνας, πλὴν τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν δογμάτων τῆς πί-  
στεως. Προέβη δὲ ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασι-  
σθέντων μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν συνέσεως καὶ τόλμης, ἀφή-  
ρесе τὰς εἰκόνας ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, διέλυσε πολλὰς μονὰς, αἵτινες  
εἶχον ἀποβῆ τὰ καταγώγια τῆς ἀκολασίας καὶ τῆς διαφθορᾶς, καὶ  
ἀφήρσεν ἀπὸ τῶν μοναχῶν τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας(1).

### § 100. Λέων Δ' ὁ Χάζαρος. Εἰρήνη καὶ Κωνσταντῖνος ὁ ΣΤ' (775—803).

Ὁ τοῦ Κωνσταντῖνου υἱὸς καὶ διάδοχος Λέων ὁ Δ' ἠκολούθησε μὲν  
τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' ἦν ἀσθενοῦς χαρακτῆρος ἀνὴρ,  
ἤγετο δὲ καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου, τῆς Ἀθηναίας Εἰρή-  
νης, ἣτις ἀπεφάσισε διὰ παντὸς μέσου νὰ ἀνατρέψῃ τὸ ἔργον τῆς με-  
ταρρυθμίσεως. Ἐνδοῦς δὲ εἰς τὰς προτροπὰς τῆς συζύγου ὁ Λέων ἐπέ-  
τρεψεν εἰς τοὺς ἐν ἐξορίᾳ διατελοῦντας μοναχοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς  
τὰς μονὰς τῶν καὶ νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ προάγωνται καὶ εἰς  
τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους, ἐπειδὴ ἡ Εἰρήνη ἀπεκαλύφθη, ὅτι προσκυνεῖ κρυ-  
φίως τὰς εἰκόνας, ἐστερήθη πάσης τῆς εὐνοίας τοῦ Λέοντος καὶ σφρο-

(1) Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 775, ἀναδειχθεὶς εἰς τῶν ἐπι-  
φανεστέρων βασιλέων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἄλλ' οἱ χρονογράφοι ἐπε-  
σώρευσαν κατ' αὐτοῦ τὰς δριμυτέρας τῶν ὕβρεων, Κ ο π ρ ῶ ν υ μ ο ν καὶ  
Κ α θ β α λ ῖ ν ο ἀποκαλοῦντες ἄνδρα ἐνδοξον καὶ σεβαστόν. Ἄλλ' ἤδη ἐπέ-  
στη ὁ καιρὸς, ἵνα διὰ τῶν διαυγῶν ναμάτων τῆς ἱστορίας ἀποπλύνωμεν τοὺς  
ρύπους ἀπὸ τῆς εἰκόνας τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἄσπιλον καὶ ἀμόλυντον ἀναρτήσωμεν  
αὐτὴν μεταξὺ τῶν εἰκόνων τῶν ἐνδοξοτέρων ἀνδρῶν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν  
ἱστορίας.

δρῶς ἐπεπλήχθη παρ' αὐτοῦ ὡς ἐπίορκος. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Λέων εὐρέθη νεκρὸς (780).

Ἦδη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος πᾶσα ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῆς Εἰρήνης, ἥτις ἀναλαβοῦσα τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου προέβη δραστηρίως καὶ μετὰ περισκέψεως εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ἔργου τῆς μεταρρυθμίσεως, παραλαμβάνουσα ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς συμπράκτορας. Ὅθεν ἐν ἔτει 781 ἐμνήστευσε τὸν ἐνδεκαετῆ υἱὸν Κωνσταντῖνον μετὰ τῆς ὀκταετιδὸς θυγατρὸς τοῦ μεγάλου Καρόλου, Ῥοτρούδης, ἣν οἱ Βυζαντινοὶ ὀνομάζουσιν Ἐρυθρῶ, θυσιάζουσα οὕτω τοὺς Λομβαρδοὺς, τοὺς φυσικοὺς συμμάχους τοῦ κράτους, καὶ ἐνισχύουσα τὰς κυριαρχικὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα καὶ τῶν Φράγκων. Προήγαγεν εἰς γραμματεὰ τῆς ἐπικρατείας καὶ πρωθυπουργὸν τὸν εὐνοῦχον Σταυράκιον, διευθυντὴν τῶν ταχυδρομείων, καὶ παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, ἀποπέμφασα εἰς Θράκην τὸν περιφανῆ στρατηγὸν Λαχανοδράκοντα, ὅστις ἐπανειλημμένως εἶχε κατατροπῶσιν ἐν Συρίᾳ τοὺς Ἄραβας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ Εἰρήνη συνωμολόγησεν ἐπονειδίστους συνθήκας, δι' ὧν ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρῶνῃ ἑτησίως 70,000 χρυσῶν. Προχειρίσασα δὲ Πατριάρχην ἐκ λαϊκοῦ τὸν πολὺν Ταράσιον, συνεκάλεσεν ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτοῦ οἰκουμενικὴν σύνοδον πρὸς κατάργησιν τῶν ἀποφασισθέντων ὑπὸ τῆς ἐν ἔτει 754 συγκροτηθείσης συνόδου καὶ πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων. Ἄλλ' ἡ σύνοδος αὕτη, ὑποστηριζομένη καὶ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ἐπεκύρωσε πάντα τὰ ἐν' ἐκείνῃ ἀποφασισθέντα. Ἡ Εἰρήνη ὅμως διέλυσε διὰ καταχθονίου τρόπου τὸν στρατὸν τοῦτον, συνήθροισε νέον ἐκ τῶν ὁμοφρονούντων καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ συνεκάλεσεν ἐν Νικαίᾳ τὸ ἐπιὸν ἔτος νέαν σύνοδον, **τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν**, ἐν ἣ παρεκάθισαν καὶ 132 ἡγούμενοι καὶ μοναχοὶ (787). Ἡ σύνοδος αὕτη ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ περιωνύμου πατριάρχου Ταρασίου κατήργησε πάντα τὰ ὑπὸ τῶν δύο προηγουμένων συνόδων ἀποφασισθέντα καὶ καθιέρωσε τὴν **τεμμητεκὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων**. Ἡ Εἰρήνη βαθμηδὸν περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν καὶ πρὸς τὸν μετριοπαθῆ Ταράσιον, ἐπιζητοῦντα συμβιβασμὸν τινα δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων, καὶ πρὸς τὸν Κάρολον, διαλύσασα τὴν μνηστείαν τοῦ υἱοῦ τῆς, καὶ πρὸς τὸν πάπαν καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν υἱὸν τῆς Κωνσταντῖνον, δὴ συνέζευξεν ἄκοντα μετὰ τινος

Μαρίας, καὶ ἐπὶ τέλους θελήσαντα νὰ ἐπιδείξη ἀνεξαρτησίαν τινὰ ἢ μήτηρ μετεχειρίσθη ὡς ἀληθὲς παιδίον, ῥαπίσασα καὶ περιορίσασα αὐτὸν ἰκανὰς ἡμέρας εἰς τὰ βασίλεια, καίπερ ἄγοντα τὸ 21 ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἄλλὰ τὰ ἐν Θράκῃ τάγματα στασιάζοντα καθήρσαν τὴν Εἰρήνην καὶ ἀνεκήρυξαν ὡς μόνον βασιλέα τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις τοὺς μὲν περὶ τὸν Σταυράκιον ἐξώρισεν, εἰς δὲ τὴν μητέρα ἐπέτρεψε νὰ μένη περιωρισμένη εἰς ἴδιον παλάτιον. Ὁ Κωνσταντῖνος μετ' ἀτυχῆ ἐστρατείαν κατὰ τῶν Βουλγάρων πιεσθεὶς, παραλαμβάνει αὐθις εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν μητέρα, ἀνακαλεῖ δ' ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ τοὺς περὶ τὸν Σταυράκιον καὶ ἐπιχειρεῖ νέαν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐστρατείαν. Καταπροδοθεὶς ὁμως ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Σταυράκιον, ἡττάται καὶ ἐν τῇ μάχῃ πίπτει τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Λαχανοδράκων. Τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ, ἐννοήσαντα τὴν ἐπιβουλήν καὶ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Κωνσταντῖνου, καθαιροῦσιν αὐτὸν καὶ ἀναγκρεῦουσι βασιλέα τὸν Νικηφόρον. Ἄλλ' ἡ Εἰρήνη, ἔχουσα λάβη ἐκ τῶν προτέρων πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα, καταβάλλει τοὺς στασιαστάς, καὶ τὸν μὲν Νικηφόρον ἐτύφλωσε, τοὺς δὲ τέσσαρας αὐτοῦ ἀδελφοὺς ἐγλωσσοκόπησεν, ἐκ δὲ τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσεως ἄλλους μὲν ἐφόνευσεν, ἄλλους δὲ ἐξώρισε, δημεύσασα καὶ τὰς περιουσίας των, ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου χιλίων στρατιωτῶν ἐπέγραψεν, ὡς στίγμα ἀτιμώσεως, **ἀρμενικὸς ἐπίβουλος**, καὶ διεσκόρπισεν αὐτοὺς πρὸς παραδειγματισμὸν εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος.

Ἦδη ἡ Εἰρήνη ἐστράφη κατὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Κωνσταντῖνου, ὁ ὁποῖος μεταβάς ποτε εἰς Γαλατᾶν, ὅπως ἐπιθεωρήσῃ ἵππικόν τινα ἀγῶνα, συνελήφθη ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Εἰρήνης καὶ μετενεχθεὶς εἰς τὰ ἀνάκτορα ἀπετυφλώθη κατὰ διαταγὴν τῆς ἰδίας μητρὸς ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ, ἐν ἣ εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ τεχθῆ ὑπὸ τοιαύτης μητρὸς ἀσπλάγχχνου (797).

Καὶ ἐνῶ τοιαῦτα ἀνοσιουργήματα ἐτελοῦντο ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἱ Ἄραβες προήλανον ἀκωλύτως λεηλατοῦντες τὰς χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι Βοσπόρου. Ὁ δὲ μέγας Κάρολος στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ πάπα **αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως** ἐζήτησε διὰ πρεσβείας νὰ συζητηθῆ τὴν Εἰρήνην ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος (802). Ἄλλ' οἱ σωφρονέστεροι τῶν πολιτῶν στασιάζοντες ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν πατρικίον Νικη-

φόρον, καθαιρέσαντες τὴν Εἰρήνην, ἣτις ἐξόριστος κατέστρεψε τὸν βίον ἐν Λέσβῳ (803).

### § 101. Νικηφόρος καὶ Μιχαὴλ Α΄ ὁ Ῥαγκαβὲς (802—813).

Ὁ Νικηφόρος εὔρε τὸ κράτος εἰς τὴν ἐσχάτην ἐσωτερικὴν παραλυσίαν καὶ ἐξωτερικὴν ταπεινώσιν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν συνωμολόγησε συνθήκην πρὸς τὸν Κάρολον, δι' ἧς οὗτος παρεχώρει πάσας τὰς παραλίους πόλεις τῆς Ἑνετίας καὶ Δαλματίας καὶ τὴν εἰρηνικὴν κατοχὴν τῆς κάτω Ἰταλίας ἐπὶ τῇ κενῇ ἐλπίδι, ὅτι καὶ ὁ Νικηφόρος ἤθελεν ἀναγνωρίσῃ τὸ ἀπονεμηθὲν αὐτῷ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπερ ὅμως οὐδέποτε ἀνεγνώρισεν. Ἐπειτα δὲ διεξεδίκησε τὴν τιμὴν τοῦ κράτους πρὸς τοὺς Ἀραβας καὶ Βουλγάρους. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρὸ παντὸς ἄλλου ὁ Νικηφόρος εἶχεν ἀνάγκην χρηματικῶν πόρων, τὸ δὲ ταμεῖον ἦτο κενὸν ὡς ἐκ τῆς σπατάλης τῆς Εἰρήνης καὶ τῶν καταχρήσεων τῶν φίλων αὐτῆς. Ὄθεν συγκαλέσας εἰδικὸν δικαστήριον, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ καταθέσωσιν εἰς τὸ ταμεῖον τὰ παρανόμως εἰσπραχθέντα. Ὡστε ἐκ τούτων καὶ ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων θησαυρῶν τῆς Εἰρήνης, διὰ τῆς ἀνανεώσεως τῆς καταργηθείσης φορολογίας καὶ τῶν τελωνιακῶν δασμῶν καὶ διὰ τῆς εἰσπράξεως τῶν καθυστερουμένων, ἠδυνήθη ὁ Νικηφόρος νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς πρῶτας κατεπειγούσας ἀνάγκας τοῦ κράτους. Εἶτα δὲ διοργανώσας τὸν στρατὸν καὶ ἰδρύσας στρατιωτικὰς ἀποικίας, περιέστειλε τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σλαύων. Περιώρισε τὴν δουλείαν καὶ συνέστησεν εἰδὸς τι ναυτικῆς τραπέζης ἐπὶ ἑτησίῳ τόκῳ 17 τοῖς 0|0. Προσέτι ὑπέβαλεν εἰς τακτικὴν φορολογίαν καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ κτήματα καὶ ἐδῆμευσε καὶ τινα ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ὡς ἐκ τούτου ἐπέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, οἵτινες ὑπὸ τοῦ πάθους τυφλούμενοι κατεπρόδιδον τὰ ὕψιστα τοῦ κράτους συμφέροντα, διενεργοῦντες στάσεις καὶ συνωμοσίας κατὰ τῶν καθεστώτων καὶ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Νικηφόρος ἠρνήθη νὰ πληρώσῃ τὸν πρὸς τὸν καλίην Ἀρουν-άλ-Ρασίδ συμπεφωνημένον ἐτήσιον φόρον ὑπὸ τῆς Εἰρήνης, ἐπέδραμεν οὗτος μετὰ πολυαριθμοτάτης στρατιᾶς δηῶν καὶ λεηλατῶν τὰς χώρας τῆς Μι-

κράς Ἀσίας (806). Συγκροτηθείσης δὲ μάχης φονικωτάτης περὶ Κράσσον τῆς Φρυγίας, ἠττήθη μὲν ὁ Νικηφόρος καὶ τρεῖς ἔλαβε πληγὰς, ἀφειδῶς ἐκτεθείς εἰς τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνε τυχῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἦτταν καὶ διὰ νέων συνθηκῶν νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ κράτος πάσης φορολογίας. Ἦδη ἐτράπη κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ κατατροπώσας αὐτούς περὶ Μαριέλλας καὶ καταδιώξας διὰ τόπων δυσβάτων καὶ ἐλωδῶν ἐκυρίευσεν τὸ στρατόπεδον τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Κρούμμου καὶ περιήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, ἀπορρίψας πάσας τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις. Ἄλλ' αἰφνης, εἴτε ἐκ προδοσίας, εἴτε ἐξ ἀτυχοῦς συμπτώσεως, ὁ Νικηφόρος εὐρέθη πανταχόθεν περικεκλεισμένος. Πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ τινες τῶν ἀξιωματικῶν ἐγκατέλιπον τὸ στρατόπεδον καὶ ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς ἢ κῦτομόλησαν πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἄλλὰ τὰ κράτιστα τῶν ταγματῶν καὶ οἱ γενναϊότεροι τῶν ἀξιωματικῶν παρέμειναν μετὰ τοῦ βασιλέως ἀναμένοντες τὴν τῶν πολεμίων ἐφοδον. Οὗτοι ἐπέδραμον μετὰ κραυγῶν, ἔχοντες σύμμαχον καὶ τὸ πῦρ, δι' οὗ ἐπυρπόλησαν τὸ περιχαρακωμένον στρατόπεδον. Οἱ περὶ τὸν Νικηφόρον ἀπέκρουσαν τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους, ἀλλ' ἐπὶ τελους ὑπέκυψαν. Ὁ Νικηφόρος καὶ πενήτηντα τῶν μεγιστάνων καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν ἀνατολικῶν ταγματῶν καὶ τῆς Θρόακης καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἔπεσον γενναίως μαχόμενοι (811). Ἄλλ' οἱ πλεῖστοι διεσώθησαν διελάσαντες ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν πολεμίων ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Σταυράκιον, ὅστις λαβὼν καίριον τραῦμα ἀπέθανε μετὰ δύο μῆνας εἰς Ἀδριανούπολιν. Ὁ δὲ Κρούμμος, ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου καὶ ἀναρτήσας ἐπὶ ξύλου, ἐπεδείκνυεν αὐτὴν ἐπὶ ἰκανὰς ἡμέρας ὡς τρόπαιον, κατόπιν δὲ ἐκγυμνώσας τὸ ὄστον καὶ περιβαλὼν αὐτὸ δι' ἀργύρου, μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον κατὰ τοὺς πότους!

Τὸν Σταυρίκιον, ἀποθανόντα ἐκ τοῦ τραύματος, διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐπὶ ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Κουροπαλάτης ἢ Ραγκαβῆς, ὅστις παρέδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν. Οἱ δὲ μετὰ τὸσαύτης δραστηριότητος καὶ οἰκονομίας συλλεγέντες θησαυροὶ ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ διεσκορπίσθησαν εἰς ἐκκλησίας, εἰς μοναστήρια, εἰς μοναχοὺς, εἰς τὴν σύγκλητον, εἰς τὸν στρατὸν, εἰς τὸν πατριάρχην καὶ ἄλλους.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ὁ Κροῦμμος ἐδήου δεινῶς καὶ ἐλεηλάτει τὰς χώρας τῆς Θυράκης καὶ Μακεδονίας. Ὁ Μιχαὴλ τέλος μετὰ δύο ματαιωθείσας ἐκστρατείας, ἡγούμενος πολυἀριθμοτάτου στρατοῦ, ἐξεστράτευσεν εἰς Θυράκην, ὅπου δέκα ὥρας μακρὰν τοῦ βασιλικοῦ στρατοπέδου ἐπελθὼν μετὰ νέου στρατοῦ ἐστρατοπέδευσε καὶ ὁ Κροῦμμος. Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ παραδόξως ἀπέφυγε τὴν μάχην, καίπερ ἔχων πολυαριθμότερον στρατὸν καὶ προτρεπόμενος πρὸς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν ἀρίστων αὐτοῦ στρατηγῶν. Τὸ δὲ παραδοξότερον ὑπεχώρησε μέχρις Ἀδριανουπόλεως. Τέλος μετὰ δεκαπενθήμερον ἀνωφελῆ ταλαιπωρίαν τοῦ στρατοῦ ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης Ἀπλάκης καὶ Λέων Βάρδας ὁ Ἀρμένιος, ἡγούμενοι ἑκάτερος τῶν δύο πτερύγων τοῦ στρατοῦ, ἐφόρμησαν πρῶτοι κατὰ τῶν παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ὠχυρωμένων πολεμίων. Ἄλλ' ἔ ἐν τῷ κέντρῳ βασιλεὺς ἔδωκε κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν τοῦ ἀγῶνος τὸ σημεῖον τῆς ὑποχώρησεως. Ἡ ἐπονείδιστος αὕτη διαγωγή τοῦ βασιλέως ἀπεθάρρυνε τοὺς περὶ τὸν Ἀπλάκην καὶ ἐτράπησαν παρακολουθοῦντες τὸν φυγομαχῆσαντα βασιλέα. Ἄλλ' ὁ Ἀπλάκης ἔμεινε μετ' ὀλίγων πιστῶν ἀναχαιτίζων τοὺς πολεμίους καὶ ἔπεσεν ἥρωικῶς μαχόμενος, ὁ δὲ Λέων, ἀφοῦ ἔμαθε τὴν ἀνανδρον ὑποχώρησιν τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ὀλοσχερῆ κατατρόπωσιν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἠναγκάσθη καὶ οὗτος νὰ ὑποχωρήσῃ ἐν τάξει. Ὁ εἰς Ἀδριανούπολιν διασωθεὶς Μιχαὴλ ἐπανῆλθεν εἰς Κ)λιν, ἐπιτρέψας τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Λέοντα, τὸν ὁποῖον ὅμως ὁ στρατὸς ἀνηγόρευσε καὶ ἄκοντα βασιλέα ἀντὶ τοῦ Μιχαὴλ, ὅστις παρητήθη τῆς ἀρχῆς.

### § 102. Λέων Ε'. Βάρδας ὁ Ἀρμένιος (813-820)

Ὁ Λέων ἐλθὼν εἰς Κ)λιν ἐστέφθη βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, παραιτηθέντος τοῦ Μιχαὴλ. Μετὰ ἑξ δὲ ἡμέρας ἀπὸ τῆς στέψεως αὐτοῦ ἐπεφάνη καὶ ὁ Κροῦμμος πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἀφήσας τὸν ἀδελφόν του μετὰ τῆς ἐτέρας μοίρας τοῦ στρατοῦ πρὸς ἐκπόρθησιν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Κροῦμμος πεισθεὶς, ὅτι δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κ)λιν, ἐτράπη πρὸς δῆ-  
ωσιν τῆς ὑπαίθρου χώρας. Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀνηγγέλθη, ὅτι ὁ Κροῦμμος συμμαχήσας μετὰ τῶν Αὐάρων καὶ Σλαύων προτίθεται νὰ

ἐπέλθη αὐθις κατὰ τῆς Κ)λεως. Ἄλλ' ὁ Λέων ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεγείρας νέαν τάφρον καὶ νέον τεῖχος καὶ καλῶς ἐξασκήσας τὸν στρατὸν ἐπέδραμε πρὸς τὴν πόλιν Μεσημβρίαν, πλησίον τῆς ὁποίας ἐστρατοπέδευον καὶ οἱ πολέμιοι, ὅπως ἀγωνισθῆ ἑκ παρατάξεως πρὸς αὐτούς. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 12 πρὸς τὴν 13 Ἀπριλίου παραλαβὼν τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ κατέλαβε λόφον τινὰ ὀπισθεν τῶν πολεμίων καὶ τὴν ἐπομένην νύκτα ἐπιπεσὼν ἀπροσδοκῆτως κατ' αὐτῶν ἐπήνεγκεν ἀληθῆ πανωλεθρίαν (814). Ἐκ τῆς πολυαρίθμου ἐκείνης στρατιᾶς εὐάριθμοι διεσώθησαν μετὰ τοῦ Κρούμμου, ὅστις μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐτελεύτησεν ἐκ τραύματος. Τὸ στρατόπεδον καὶ αἱ ἀποσκευαὶ καὶ πλῆθος λαφύρων καὶ αἰχμαλώτων περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Πᾶσι δὲ αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Αἴμου χῶραι ἀνεκτήθησαν καὶ ἔκτοτε ἐπὶ ὅλην σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα οἱ Βούλγαροι οὐδεμίαν ἔκαμον ἐπιδρομὴν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Συμμαχήσας δὲ ὁ Λέων καὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἀραβας ἀπῆλλαξε τὸ κράτος πάσης ἐκείθεν ἐνοχλήσεως. Οὕτως ὁ Λέων ἀπαλλαγείς τῶν ἐξωτερικῶν πολεμίων, ἐπεδόθη μετὰ δραστηριότητος εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐκλελυμένης ἐσωτερικῆς διοικήσεως. Διωργάνωσε τὸν στρατὸν, αὐτὸς ὁ Λέων ἐκγυμνάζων σὺτὸν καὶ ἐξάπτων τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ τὸ φρόνημα. Δι' αὐστηρᾶς οἰκονομίας καὶ φειδωλῆς διαχειρίσεως ἠνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνήγειρεν ἐκ θεμελιῶν ὅλας τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταστραφείσας πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Διὰ δὲ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἐπῆύξησε τοὺς πόρους τοῦ κράτους. Ἰδιάζουσαν δ' ἐπέστησε προσοχὴν εἰς τὴν αὐστηρὰν καὶ ἀδέκαστον λειτουργίαν τῆς δικαιοσύνης. Τέλος δὲ μετὰ ὄριμον σκέψιν προέβη κατὰ προτροπὴν Θεοδότου τοῦ Μελισσηνοῦ καὶ Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τῆς μετταρρυθμίσεως. Ὅθεν συνεκάλεσεν ἐν Κ)λει οἰκονομικὴν σύνοδον, ἧτις κατήργησε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐπὶ τῆς Εἰρήνης ἐν ἔτει 787 συγκροτηθείσης συνόδου καὶ ἀντ' αὐτῆς ἀνεκήρυξεν ὡς οἰκουμενικὴν τὴν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' ἐν ἔτει 754 συγκροτηθεῖσαν καὶ ἐπεκύρωσε πάσας τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς. Ἀφηρέθησαν δὲ πανταχοῦ αἱ εἰκόνας, πλὴν τοῦ σταυροῦ, καὶ εἰσῆχθησαν νέα ἄσματα. Τὸ δὲ σπουδαιότατον πάντων, καθιερώθη νέον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα καὶ συνετάχθησαν νέα διδα-

κτικὰ βιβλία. Ἄλλ' οἱ ἀντιμεταρρυθμισταί, συγκεντρωθέντες ἤδη περὶ Μιχαὴλ τὸν Τραυλόν, συνώμοσαν τὸν ὄλεθρον τοῦ Λέοντος. Ὁ Λέων, ἀποκαλύψας τὴν κατὰ τῶν καθεστώτων ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ τεκταινομένην συνωμοσίαν, συνεκρότησε μέγα δικαστήριον καὶ κατεδίκασε μὲν αὐτὸν εἰς θάνατον ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, ἀλλ' ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως ἐπὶ τῷ προδότην σκοπῷ νὰ ἀμνηστεύσῃ τὸν Μιχαὴλ, ἐκτιμῶν αὐτὸν καὶ ὡς ἀρχαῖον συναγωνιστὴν καὶ ὡς προσεγγκόντα εἰς τὸ κράτος μεγάλας ὑπηρεσίας, καὶ διέταξε νὰ προφυλακίσωσιν αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις.

Κατὰ τὴν δευτέραν δὲ ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ὅτε ὁ βασιλεὺς, κατὰ τὸ εἰωθός, κατῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀνακτόρων, ἵνα συμμετάσχη τῆς ἐωθινῆς προσευχῆς, ὑπαισθούσιν καὶ οἱ συνωμόται λανθανόμενοι ἐν τῷ σκότει καὶ μετημφισμένοι εἰς κληρικούς καὶ ὑπὸ μάλης φέροντες ἐγχειρίδια. Δοθέντος δὲ τοῦ συνθήματος, ἐφώρμησαν πάντες κατὰ τοῦ Λέοντος, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἀντὶ νὰ διαφύγῃ ἐκεῖθεν, ἀτρόμητος ὢν, ἀναλαμβάνει σταυρόν τινα καὶ δι' αὐτοῦ γενναίως ἀμύνεται κατὰ τῶν ἐπικειμένων. Ἄλλ' ὅσον γενναίως καὶ ἂν ἀντεπάλασεν ὁ Λέων, οἱ δολοφόνοι ἦσαν πολλοὶ καὶ ἤρχισαν νὰ καταβάλωσιν αὐτὸν διὰ τῶν πληγῶν. Μάτην ὁ Λέων ἐξώρκισε τὰ ἀνθρωπόμορφα ἐκεῖνα θηρία νὰ σεβασθῶσι τοῦ ναοῦ τὸ ἄσυλον καὶ νὰ μὴ βεβηλώσωσι δι' ἀποτροπαίου ἀνοσιουργήματος τὸ ἱερόν θυσιαστήριον! Ἄλλὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην εἰς τῶν κακούργων, πελώριον ἔχων τὸ ἀνάστημα, ἔθραυσε τὸν βραχίονα τοῦ βασιλέως, κατενεγκὼν καιρίον κτύπημα, ἕτερος δ' ἀπέταμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Καὶ οἱ μὲν τῶν δολοφόνων σύρουσι τὸν νεκρὸν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, οἱ δὲ ἀπάγουσιν ἐκ τῶν ἀνακτόρων τὸν Μιχαὴλ καὶ ἀναγορεύουσιν αὐτὸν βασιλεῖα.

### § 103. Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλός (820—829).

Ὁ Μιχαὴλ Β' ἐγεννήθη ἐν Ἀμορίῳ τῆς ἄνω Φρυγίας ἐκ γονέων ἀσήμων, ἔνεκα δὲ τοῦ φυσικοῦ ἐλαττώματος τῆς γλώσσης ἐπεκλήθη **Τραυλός**. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας καταταχθεὶς εἰς τὸν στρατὸν διέπρεψεν ἐν ταῖς μάχαις ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ τάχιστα προήχθη εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Οὕτω δὲ ἐν τοῖς στρατοπέδοις διαγωγῶν τὸ πλεῖ-

στον τοῦ βίου καὶ ἐστερημένος οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ὦν ἄμοιρος, ἀπέβη τραχὺς καὶ σκαιὸς τοὺς τρόπους καὶ περὶ τὰ θρησκευτικὰ ἀλλότριος καὶ ἀδιάφορος. Ἄλλὰ καίπερ τοιοῦτος, ἐκέκτητο ὅμως πρακτικὸν νοῦν καὶ κατενόει τὰ μεγάλα τῆς παιδείας πλεονεκτήματα. Διὸ καὶ μεγίστην κατέβαλεν ἐπιμέλειαν περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοφίλου, προσλαβὼν ὡς διδάσκαλον αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν, τὸν σοφώτατον ἄνδρα τῆς ἐποχῆς. Καὶ αὐτοκράτωρ δὲ ἀναγορευθεὶς, ὡς πρῶτιστον καθῆκον ἑαυτοῦ ἐθεώρησε νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν. Ὡς πρὸς τὸ ἔργον δὲ τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπέδειξεν ἄκραν ἀδιαφορίαν. Ἄλλὰ δυστυχῶς πᾶσα ἡ πρακτικὴ τοῦ Μιχαὴλ δραστηριότητος καὶ ἡ ὁμολογουμένη στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα κατηναλώθη πρὸς καταστολὴν ἐσωτερικῆς στάσεως, τὴν ὅποιαν ἐξήγειρεν ἐκ προσωπικῶν ἀφορμῶν ὁ ἀρχαῖος συναγωνιστὴς καὶ συστράτηγος Θωμᾶς ὁ Καππαδόκης. Οὗτος αὐτομολήσας πρὸς τοὺς Ἄραβας καὶ στεφθεὶς ἐν Ἀντιοχείᾳ βασιλεὺς καὶ αὐτοκαλούμενος Κωνσταντῖνος, υἱὸς τῆς Εἰρήνης, ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου (822). Καταστήσας δὲ ὀρμητήριον τὴν Λέσβον, ἠπέιλησε νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου καὶ αὐτὴν τὴν Κ/λιν. Ἄλλὰ μετὰ διετεῖς ἐρημώσεις καὶ καταστροφὰς ἠττήθη καὶ συλληφθεὶς ἀνεσκολοπίσθη (823). Ἐκ τούτων ἐπωφελοῦμενοι οἱ Ἄραβες ἐγένοντο κύριοι τῆς Κρήτης καὶ Σικελίας, οἱ δὲ κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθέντες στόλοι ἠττήθησαν κατὰ κράτος (825 καὶ 826). Τότε στασιάζασαι καὶ αἱ ἐν Δαλματία Σλαυικαὶ φυλαὶ ἀπέβαλον τὴν βυζαντινὴν κυριαρχίαν.

### § 104. Θεόφιλος (829-842).

Τὸν Μιχαὴλ Β' ἀποθανόντα διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Θεόφιλος**. Ὁ πολυμαθέστατος διδάσκαλος αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς, ὅστις καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ διετέλεσεν ὁ ἄριστος σύμβουλος, ἐνέπνευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Θεοφίλου τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν θύραθεν παιδείαν καὶ πρὸς τὰς ὡραίας τέχνας καὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας τὴν ἀληθῆ μεγαλοφροσύνην καὶ ἀρετὴν (α).

(α'.) Τὰ κατὰ τὸν γάμον τοῦ Θεοφίλου ἐξιστοροῦνται ὑπὸ τῶν χρονόγραφων ἐπὶ τὸ μυθικώτερον. Ὅτι δηλαδὴ συγκαλέσας τὰς ὡραιότερας καὶ

Ὁ Θεόφιλος περιποιοῦν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ ἀνήγειρε λαμπρὰ καὶ πολυτελῆ οἰκοδομήματα, οἷον τὰ ἀνάκτορα τοῦ Βρούου καλούμενα, ἐπικοσμούμενα διὰ θαυμαστῶν παραδείσων καὶ λαμπρῶν ἐκκλησιῶν. Τότε θρυλεῖται, ὅτι κατεσκευάσθησαν καὶ δύο χρυσᾶ μουσικὰ ὄργανα διὰ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένα καὶ μία χρυσῆ πλάτανος, ἐπὶ τῶν κλάδων τῆς ὁποίας ἐκάθηντο διάφορα πτηνὰ ἐκ πολυτίμων λίθων κατεσκευασμένα καὶ ἀπλοῦντα διὰ μηχανῆς τὰς πτέρυγας ἐκελάδουν θελητικώτατα. Ἀνύψωσε καὶ ἐκάλλυε τὰ τείχη τῆς Κ]λεως καὶ μετέβαλεν εἰς νοσοκομεῖον μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα.

Ἐπολέμησε δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἄραβας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐπιτυχῶς. Τὴν πρώτην πρὸς ῥῆξιν ἀφορμὴν ἔδωκεν εἰς τῶν ἡγεμόνων τοῦ Χορασάν, ὅστις ἕνεκα ἐμφυλίων διενέξεων κατέφυγε μετὰ 14000 Περσῶν πρὸς τὸν Θεόφιλον, ἀποδεχθεὶς δὲ καὶ τὸν χριστιανισμὸν μετωνομάσθη Θεόφοδος καὶ διετέλεσεν εἰς τῶν ἀρίστων στρατηγῶν τοῦ Θεοφίλου. Μετὰ τριετῆς δ' ἀμφιρρόπους ἀγῶνας ὁ Θεόφιλος ἐθεώρησε προτιμότερον τὸν συμβιβασμὸν, τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ἕνεκα τῆς οὐζύτητος τοῦ χαρακτῆρός του ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἓνα τῶν

εὐγενεστέρας τοῦ κράτους παρθένους, προσῆλθε κρατῶν μῆλον χρυσοῦν, ἵνα τὸ ἐγγχειρίσῃ εἰς ἐκείνην, ἣν ἤθελεν ἐκλέξῃ ὡς σύζυγον. Περιελθὼν δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὡς ἐν χορῶ περιστοιχισαῶν αὐτὸν καλλίστων ἐκείνων παρθένων, ἔστη πρὸ τῆς Ἰκασίας ἢ Κασσιαννῆς, τῆς ὁποίας τὸ ἐξάισιον κάλλος ἔτρωσεν αὐτοῦ τὴν καρδίαν. Θέλων δὲ νὰ δοκιμάσῃ καὶ τὴν εὐφυΐαν τῆς νεάνιδος, εἶπε πρὸς αὐτὴν χαριεντιζόμενος, ὡς ἄρα διὰ γυναικὸς ἐρρῦη τὰ φῦλα, (ἐννοῶν τὴν Εὐαν). « Ἄλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς (τῆς Παναγίας) πηγάζει τὰ κρεῖττα », ἀπήντησεν ἐρυθρῶσα καὶ μὲ ἐτοιμότητα πνεύματος ἢ Ἰκασία. Ἄλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματος δυσηρέστησε τὸν Θεόφιλον, διότι ἐνόμισεν, ὅτι ἡ νεᾶνις εἶχεν εὐφυΐαν πλειοτέραν τῆς ἀρμοζούσης εἰς σύζυγον, καὶ προχωρήσας ὀλίγα βήματα προσέφερε τὸ μῆλον εἰς τὴν ἐκ Παφλαγονίας σεμνὴν καὶ εὐλαβῆ Θεοδώραν. Ἡ Ἰκασία, τρωθεῖσα τὴν φιλοτιμίαν, ἀπῆλθε τοῦ κόσμου καὶ κτίσασα μοναστήριον διεβίωσεν ἐν αὐτῷ, θρηνοῦσα δι' ἐλεγείων τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται καὶ τὸ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς Τρίτης τῆς μεγάλης ἐβδομάδος ψαλλόμενον τροπάριον « Κ Ὑ ρ ι ε, ἡ ἐν π ο λ λ α ῖ ς ἄ μ α ρ τ ῖ α ς π ε ρ ι π ε σ ο ὤ σ α γ υ ν ῆ κ λ π. »

Ἡ δὲ Θεωδώρα κατήγετο ἐκ τῆς Ἀρμενίας καὶ φημίζεται ὅτι εἶλκε τὸ γένος ἀπὸ τῶν ἀρχαίων βασιλέων.

περιφημοτέρων ἑαυτοῦ στρατηγῶν, τὸν Ἀρμένιον Μανουήλ, νὰ αὐτο-  
 μολήσῃ μετὰ μοίρας στρατοῦ πρὸς τοὺς πολεμίους. Ὅθεν ὁ Θεόφιλος  
 ἀπέστειλεν Ἰωάννην τὸν Γραμματικὸν μετὰ βαρυτίμων δώρων εἰς  
 συνδιαλλαγὴν πρὸς τὸν τότε καλίφην Ἀλ-Μαμούν. Ἡ πολυμάθεια  
 καὶ τὸ ἐπαγωγὸν τῶν τρόπων τοῦ Ἑλλήνος ἀπεσταλμένου καὶ ἡ γεν-  
 ναιοδωρία ἐξέπληξαν τὸν καλίφην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μεγιστᾶνας.  
 Ἡ πρεσβεία ἂν καὶ δὲν ἀπέληξεν εἰς ὀριστικὴν συνθήκην, ἕνεκα τοῦ  
 θανάτου τοῦ Ἀλ-Μαμούν, οὐχ ἦττον δὲν ἔμεινε καὶ ὅλως ἀσυντελής,  
 διότι ἐπεκράτησεν ἐπὶ τριετίαν ἐντελής εἰρήνη καὶ κατὰ τὸ διάστημα  
 τοῦτο ὁ Θεόφιλος ἠδυνήθη νὰ ρυθμίσῃ τὰ ἐσωτερικὰ καὶ νὰ πράξῃ  
 πολλὰ πρὸς ἐπίδοσιν τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης. Ἐπείσθη δὲ νὰ ἐπα-  
 νέλθῃ καὶ ὁ Μανουήλ, ὅστις προσηνέγκε πολυτίμους εἰς τὸ κράτος  
 ὑπηρεσίας. Μετὰ τριετίαν ὅμως ὁ Θεόφιλος νομίσας κατάλληλον τὴν  
 περίστασιν ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων διενέξεων, ὑφ' ὧν περισπάτο ὁ κα-  
 λίφης Μοτασσέμ, νὰ ταπεινώσῃ ἔτι μᾶλλον τοὺς πολεμίους, εἰσέ-  
 βαλεν εἰς Συρίαν. Ληλατῶν δὲ καὶ πορθῶν τὴν χώραν προήλασε μέ-  
 χρι τοῦ Εὐφράτου καὶ ἐπεχείρησε τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Σωζοπέτρας,  
 πατρίδος τοῦ καλίφου. Μάτην ὁ Μοτασσέμ καθικέτευσε τὸν Θεόφιλον  
 νὰ φεισθῇ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος, προτείνων εἰρήνην μὲ ὄρους  
 ἐπωφελεῖς. Ὁ Θεόφιλος ἀπέρριψε τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις καὶ  
 ἐκπολιορκήσας τὴν πόλιν μετέβαλεν εἰς σωρούς ἐρείπιων καὶ θανά-  
 τωσεν ἢ ἐξηνδραπόδισε τοὺς κατοίκους καὶ ἐπιστρέψας εἰς Κ]λιν ἐξε-  
 τέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον (836.) Ἀλλὰ καὶ ὁ καλίφης Μοτασ-  
 σέμ ὤμοσεν ἀντεκδίκησιν καὶ συγκροτήσας πολυαριθμοτάτην στρατιάν  
 ἐπέδραμε κατὰ τοῦ Ἀμορίου τῆς Φρυγίας, ἰδιαιτέρας πατρίδος τοῦ  
 Θεοφίλου (838). Κατατροπώσας δὲ τὸν Θεόφιλον περὶ τὰ ὄρη τῆς  
 Ἀρμενίας, ἐπολιόρκησε στενῶς τὸ Ἀμόριον. Μετ' ἐπανελημμένας δ'  
 ἐξόδους τῶν πολιορκουμένων καὶ μανιώδεις τῶν πολεμίων ἐφόδους,  
 καθ' ἃς ἔπεσον ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως περὶ τὰς 70000 ἀνδρῶν,  
 οἱ πολέμιοι ἐκυρίευσαν διὰ προδοσίας τὴν πόλιν καὶ ἐξετραχηλίσθησαν  
 εἰς ἀνηλεεῖς σφαγᾶς. Κορεσθέντες δὲ σφαγῆς, ἐτράπησαν εἰς τὸν  
 ἐξανδραποδισμόν τῶν κατοίκων καὶ ἐπὶ τέλους θέντες πῦρ εἰς τὴν  
 πόλιν μετέβαλον αὐτὴν εἰς ἐρείπια καὶ τέφραν. Ἐνεκα ἐμφυλίων ἐρί-  
 δων ὁ Μοτασσέμ ἐπανάκαμψεν εἰς τὰ ἴδια συνεπαγόμενος καὶ 30,000  
 αἰχμαλώτων, ἐν οἷς καὶ δύο περιφανεῖς στρατηγούς, Ἀέτιον καὶ

Κρατερόν. Μετὰ νέας δὲ μάχας, καθ' ἃς ἡ νίκη ἐπέσπεψε τὰ ἑλληρικὰ ὄπλα, κατώρθωσεν ὁ Θεόφιλος νὰ συνομολογηθῇ εἰρήνην ἐπικῆς καὶ ἀπολύσας τοὺς Ἄραβας αἰχμαλώτους ἔλαβεν ὡς ἀντάλλαγμα διπλασίους χριστιανούς (840).

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ὁ Θεόφιλος τὸ κατ' ἀρχὰς εἰδείθη λίαν ἐπιφυλακτικός. Κατὰ προτροπὴν ὅμως Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, εἰς πατριάρχην προχειρισθέντος, συνεκάλεσεν οἰκουμένην σύνοδον καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς αὐστηρῶς ἐξετέλεσεν. Διὰ διατάγματος ἀφηρέθησαν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν αἱ εἰκόνες καὶ ἐξώστησαν οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τῶν παρὰ τὰς πόλεις μοναστηρίων. Ἐντεῦθεν προέκυψαν νέα σκάνδαλα καὶ νέα ταραχαὶ ὑπὸ τῶν εἰκονοφίλων καὶ μοναχῶν. Ἄλλ' οἱ ἰσχυρότεροι πολέμιοι τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ τοῦ Θεοφίλου ἐλάνθανον ἐν αὐτῷ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἡ πενθερὰ αὐτοῦ Θεοκτίστη καὶ ἡ σύζυγος Θεοδώρα. Μικρὸν δὲ πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὁ Θεόφιλος συγκαλέσας τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς ἐν τέλει, παρεκάλεσε θερμῶς νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν σύζυγον καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱόν του, τριετὴ μόλις ὄντα, καὶ εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἰδίᾳ δὲ συνέστησε πρὸς μὲν τὸν Λογοθέτην Θεόκτιστον, ἵνα μηδέποτε ἐνδώσῃ εἰς τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν, εἰς δὲ τὴν Θεοδώραν τὴν ἐπιμεμελημένην ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ υἱοῦ των Μιχαήλ. Τοσαύτη δὲ ἦτον ἡ πρὸς αὐτὸν στοργή, ὥστε ἐπισκοτισθεὶς τὴν διάνοιαν ἐστιγματίσει τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ παρελθὸν διὰ τοῦ ἀποτροπαιοτέρου ἀνοσιουργήματος. Ὁ πρόσφυξ Ἄραψ Θεόφοβος, ἐπισύρας ἄνευ λόγου τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως, διετέλει περιωρισμένος ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Βουκολέοντος. Τούτου ἐζήτησε τὴν κεφαλὴν, ἣτις αἰμοσταγῆς προσηνέχθη ἐνώπιον αὐτοῦ, πνέοντος τὰ λοίσθια! Ἰδὼν δὲ αὐτὴν καὶ ἐπιθεὶς τὴν χεῖρα εἶπεν, **οὐτε σὺ νῦν Θεόφοβος, οὔτε ἐγὼ Θεόφιλος**», καὶ μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν!

### § 103. Θεοδώρα καὶ Μιχαήλ ὁ Γ'. (842-867.)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου πᾶσα ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῆς Θεοδώρας, ἣτις προσέλαβε καὶ συνεπιτρόπους τοῦ υἱοῦ τὸν ἀδελφὸν Βάρδαν, τὸν **μάγιστρον** καὶ ἐκ πατρός θεῖον Μανουὴλ καὶ τὸν ἀρχαῖον Λογοθέτην Θεόκτιστον. Τῇ συμπράξει τούτων ἡ Θεοδώρα παρὰ τὴν ἑνορκον ὑπόσχεσιν προέβη μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀρχῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐξορισθέντος διὰ τῆς βίας

ἐκ τῆς πόλεως τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, συνῆλθε σύνοδος ἐν τῷ καταστάματι τοῦ Λογοθέτου, μὴ προεδρευομένη ὑπὸ πατριάρχου καὶ τὸ πλεῖστον ἀπαρτιζομένη ἐξ ὁμοφρονούντων μοναχῶν. Ἡ σύνοδος αὕτη ἠνώρθωσε τὸ κῦρος τῆς ἐπὶ τῆς Εἰρήνης Ζ' Οἰκουμένητικῆς συνόδου, καθήρесе καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν πατριάρχην Ἰωάννην καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονας καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐχειροτόνησεν ἕτερον πατριάρχην, τὸν Μεθόδιον, ἀνίδρυσε τὰς καταργηθείσας μονὰς καὶ ἐπλούτισεν αὐτὰς διὰ δωρεῶν καὶ τέλος ἀπεφάσισε νὰ τελεσθῇ πανήγυρις εἰς τιμὴν τῆς ψηφισθείσης ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων κατὰ τὴν προσεγγίζουσαν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν (19 Φεβρουαρίου 842), ἣτις ἐπεκλήθη **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας**.

Καὶ ἤδη οἱ μοναχοὶ ὑπὸ ἀγρίων παθῶν ἐλαυνόμενοι ἐπεχείρησαν φοβερὸν διωγμὸν κατὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Αὐτὸς ὁ γηραιὸς καὶ σεβάσμιος πατριάρχης Ἰωάννης ἀπήχθη διὰ τῆς βίας εἰς ἐξορίαν, ἐξωρύχθη τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐμαστιγώθη διὰ διακοσίων πληγῶν! Ὁ μαθηματικὸς Λέων καὶ κλεινὸς πρωθιεράρχης Θεσσαλονίκης καθηρέθη καὶ πλεῖστοι ἄλλοι πολυμαθεῖς ἱεράρχαι καθαιρεθέντες ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ ἀξέστων μοναχῶν. Οἱ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ χριστιανοί, οἱ καλούμενοι **Παυλιανῆται**, ἐπειδὴ ἀνέκαθεν οὐδὲν ἀπειδέχοντο ἐξωτερικὸν λατρείας σύμβολον, ἀπηνῶς κατεδιώχθησαν καὶ διὰ μυρίων κακώσεων ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας! Ἄλλ' οἱ γενναῖοι καὶ φρονηματῖαι Παυλιανῆται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως ὤμοσαν ἐκδίκησιν καὶ πεντακισχίλιοι τούτων ταχθέντες ὑπὸ τὸν ἔγκριτον ἀξιωματικὸν Καρβέαν κατέφυγον πρὸς τοὺς Ἀραβὰς τῆς Μελητινῆς. Ἐκεῖ δὲ συγκεντρωθέντες καὶ ἄλλοι καὶ πολυάριθμοι γενόμενοι ἐπεχείρησαν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πόλεμον μακρὸν καὶ ἐναγώνιον, διαρκέσαντα περὶ τὰ 150 ἔτη!

**Μιχαὴλ ὁ Γ'**, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ἀνατροφήν, τὴν ὁποῖαν ἔλαβε παρὰ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ θείου Βάρδα, καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ἀπέβη ὁ ἐξωλέστατος καὶ ἀσεβέστατος πάντων ἀνθρώπων. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας μέχρι θανάτου διετέλεσεν ἀνάγωγος, αὐθάδης, ἄσωτος, ἀκόλαστος, ἀσεβὴς πρὸς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἀσυστόλως παρεβιάζεν, ἀσεβὴς πρὸς τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποῖαν ἀναισχυντως διεκωμῶδει καὶ ἐνέπαιζεν, ἀσεβὴς καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν μητέρα του. Συναναστρεφόμενος πάντοτε μετ' αἰσχίστων γελωτοποιῶν καὶ ἀναϊδε-

στάτων βωμολόχων, κατεσπατάλα τοὺς δημοσίους θησαυρούς. Τούτους συνεταιρισθεὶς ἐποίησατο ἐκποδῶν τόν τε Θεόκτιστον καὶ τοὺς λοιποὺς ἐναρίτους ἄνδρας. Φοβούμενος δὲ καὶ τὸ φάσμα τῆς Εἰρήνης, ἐξηνάγκασε τὴν μητέρα καὶ τὰς πέντε ἀδελφάς νὰ ἀποκαρῶσι μοναχαί. Ὁ δὲ Βάρδας **κουροπαλάτης** (αὐλάρχης) ἤδη προχειρισθεὶς καὶ μετὰ τριετίαν Καῖσαρ ἀπέβη παντοδύναμος καὶ ἤγε καὶ ἔφερε κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὸν ἀσθενῆ τὸν χαρακτηῖρα Μιχαήλ, ὅστις ὅμως ἐπὶ τέλους (856) ἀναλαβὼν μόνος τὴν ὅλην τοῦ κράτους διοίκησιν ἐν βραχεῖ κατησώτευσεν **150** ἑκατομύρια δραχμῶν, ἅπερ εὗρεν ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ. — Καθῆρσε δὲ καὶ τὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον, διότι ἤλεγχε τὸν ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον αὐτοῦ βίον. Εὐτυχῶς ὅμως τῇ συνεργείᾳ τοῦ Βάρδα, ὅστις ἐξαιρετικῶς ὑπέθαλψε τὴν παιδεῖαν, ἀνυψώθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ **πολυμαθὴς Φώτιος** (857). Ἔνεκα δὲ τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἰγνατίου ἐπῆλθεν ἔρις δεινὴ μεταξύ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Φωτίου. Ὁ δὲ πάπας ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἐπέμβῃ καὶ εἰς τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑποστηρίξῃ ἐκθύμως τὰς ἐπ' αὐτῆς κυριαρχικὰς αὐτοῦ ἀξιώσεις. Ἐντεῦθεν τὰ πράγματα τοσοῦτον ἐξετραχύνθησαν, ὥστε ἐπῆλθε τὸ **σχίσμα** μεταξύ τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ὅπερ σπουδαίως ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατὰ τοὺς μετὰ τοῦτο ζοφεροὺς χρόνους. Ὁ δὲ παντοδύναμος Βάρδας ὄχι μόνον ἐρρωμένως ἀντέστη εἰς τὰς παραλόγους κυριαρχικὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπα, ἀλλὰ καὶ ὑπέθαλψε τὴν παιδεῖαν καὶ μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλαΐκευσιν αὐτῆς, συμπληρώσας τὴν εἰς τὰ βασίλεια τῆς Μαγναύρας ἀνωτάτην σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκετο πᾶσα ἡ θύραθεν ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλοσοφία. Τῆς σχολῆς ταύτης διευθυντὴν ἀνέδειξε τὸν περιφανῆ μαθηματικὸν καὶ φιλόσοφον Λέοντα, τὸν τέως ἐπίσκοπον Θεσσαλονίκης. Ἄλλ' ὁ Μιχαήλ ὑποπτευθεὶς καὶ τὸν θεῖον Βάρδα, διαβληθέντα, δολοφονεῖ καὶ αὐτὸν διὰ τοῦ θαλαμηπόλου Βασιλείου, τὸν ὁποῖον χάριν εὐγνωμοσύνης υἱοθέτησε, καίπερ πρεσβύτερον, καὶ συμβασιλέα προσέλαβεν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐμαστίγωσεν ἰδίᾳ χειρὶ διὰ τριάκοντα μαστιγώσεων ἰδίᾳ χειρὶ διὰ τριάκοντα μαστιγώσεων. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος μετὰ τὴν στέφιν ἔλαβεν ἀξιοπρεπῆ θέσιν καὶ ἀπέναντι τῶν πολιτῶν καὶ ἀπέναντι τοῦ συμβασιλέως, ὅστις μεταμεληθεὶς διὰ τὴν στέφιν αὐτοῦ ἀνεκῆρυττε παρρησίᾳ, ὅτι

πρετίθεται νὰ ἀναγορεύσῃ καὶ ἕτερον συμβασιλεύα, τὸν Βασιλικῆνον, ἐρέτην ἄλλοτε τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος καὶ ἤδη διὰ τὴν κολακείαν καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ προαχθέντα εἰς τὸ τοῦ πατρικίου ἀξίωμα. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος, ἵνα μὴ τυχὸν εὐρεθῆ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν αὐτὴν μεταμέλειαν, προλαβὼν δολοφονεῖ τὸν Μιχαὴλ (23 Ἰουλίου 867) καὶ ἀναλαμβάνει μόνος τὴν ἐξουσίαν. Διὰ τοῦ τελευταίου τούτου ἀνοσιουργήματος ὁ Βασίλειος προσήνεγκεν εἰς τὸ κράτος τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν, ἀπαλλάξας αὐτὸ τοῦ ἐξωλεστάτου ἀνδρός, τὸν ὁποῖον ἔσκεν ἡ Θεοδώρα, ἐπαιδαγωγήσεν ὁ Βάρδας καὶ ἀνέδειξεν ἡ ἀντιμεταρρύθμισις ὡς τὸν γνησιώτερον ἑαυτῆς ἀντιπρόσωπον. Ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ Μιχαήλ, ὡς εἰκός, τὸ κράτος περιῆλθεν εἰς τὴν ἰσχύτην παραλυσίαν καὶ ὑπέστη σπουδαίους ἀκρωτηριασμούς. Αἱ περιλειπούμεναι ἐν Καλαυρίᾳ καὶ Ἀπουλίᾳ Βυζαντιναὶ κτήσεις περιῆλθον εἰς τὴν κυριότητα τῶν Φράγκων, ἡ Σικελία ὑπέκυψεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μωαμεθανῶν καὶ αἱ ἐν Ἀσίᾳ χῶραι ἀφέθησαν ἔρμαιον τῶν Ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν.

## ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

**ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΡΟΝΟΝ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΣ**

**ΜΕΧΡΙΣ ΙΣΑΑΚΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ**

(867 — 1857).

### § 106. Προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

Μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ Βουλγάρων δρώσεις καὶ λεηλασίας, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ κράτος ἐπὶ τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ ἀθλίου υἱοῦ αὐτῆς Μιχαήλ τοῦ Γ', ἠττωνταὶ ἐπανειλημμένως οἱ Ἀραβες, ἀνακτᾶται ἡ Κύπρος, ἡ Κρήτη, ἡ Κιλικία καὶ πλείσται ἄλλαι τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνικῶν χωρῶν, κατατροποῦνται καὶ ὑπετάσσονται οἱ Βούλγαροι καὶπραγματοῦνται αἱ χρησταὶ καὶ σωτήριοι προαιρέσεις τῶν κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ὑπὲρ τῆς θρη-

σκευτικῆς καὶ πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως κηρυχθέντων αὐτοκρατόρων. Τὸ δὲ Βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ τῶν τριῶν μάλιστα αὐτοκρατόρων, Νικηφόρου Φωκά, Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἀνυψοῦται εἰς τὴν ὑψίστην περιωπὴν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν βαίνει ἀκατάσχετον πρὸς τὴν παρακμὴν ἐπὶ τῶν τελευταίων διαδόχων τῆς τε Μακεδονικῆς δυναστείας καὶ τῆς τῶν Κομνηνῶν καὶ συμπληροῦται μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως. Αἷτια τῆς παρακμῆς, πλὴν ἄλλων, εἶνε καὶ ἡ ἀνικανότης καὶ ἡ κακὴ διοικήσεις τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων τῆς δυναστείας τῶν τε Μακεδόνων καὶ Κομνηνῶν, ἡ ὀσημέραι κορυφουμένη ἀμάθεια καὶ δεισιδαιμονία τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα αἱ ὑπὸ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας ὑπενεργηθεῖσαι **σταυροφορικαὶ ἐκστρατεῖαι** πρὸς κατάρκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς ὑποταγὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν δυτικὴν, καὶ τέλος οἱ ἀναφανέντες Σελδζουκίδαι Τούρκοι, ἐνοῦντες ἐν ἑαυτοῖς τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν μετὰ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐμπειρίας καὶ τέχνης.

### § 107. Τὰ ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο μέχρι Νικηφόρου Φωκά κυριώτερα γεγονότα (867—963).

Ὁ Βασίλειος Α', καίπερ ἐστερημένος πάσης μορφώσεως καὶ δι' ἀνοσιουργίας καὶ τοῦ ἐσχάτου ἐξευτελισμοῦ ἀνυψωθείς ἀπὸ τῆς ἐσχάτης ἀφανείας εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, ἀλλ' ἔχων φυσικὴν νοσημοσύνην καὶ ἀγαθὴν προαίρεσιν, ἐξήγγισε τὸ παρελθὸν διὰ χρηστοῦ καὶ ἀμέμπτου βίου, διὰ δὲ τῆς σώφρονος αὐτοῦ διοικήσεως καὶ τῆς φειδωλῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων ἠνώρθωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, τὰ ὅποια εὗρεν εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Εἰς πᾶσας δὲ τὰς δημοσίας θέσεις διώρισεν ἄνδρας πεπαιδευμένους καὶ ἐργατικούς, χρηστοὺς καὶ ἐναρέτους. Περιέβαλε τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, καὶ τὸ πάντων σπουδαιότατον διωργάνωσε τὰς τε ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις, δι' ὧν διεπράξατο λαμπρὰ κατορθώματα καὶ ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν τῶν πλωϊμῶν στρατηγὸς αὐτοῦ **Νικήτας Ὀροῦφας** ἀνέκτησε τὴν Βέρην ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν καὶ καθυπέταξε τὸ πλεῖ-

στον τῆς κάτω Ἰταλίας, ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὴν Δαλματίαν καὶ ὑπεχρέωσε τὰς ἐν αὐτῇ Σλαυικὰς φυλάς νὰ παραδεχθῶσι τὸν χριστιανισμόν καὶ κατεπόντισεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ τὸν στόλον τοῦ Ἐμίρου τῆς Κρήτης Σαΐτου. Ὁ δὲ στρατηγὸς αὐτοῦ **Χριστοφόρος** κατετρόπωσε τοὺς Παυλιανίτας καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν αὐτῶν Τεφρικὴν. Ὁ δὲ **ναύαρχος Νασάρ** κατεναυμάχησε τὸν δηοῦντα τὰς Ἰονίους νήσους στόλον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐπιπλεύσας ἐπὶ τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Σικελίαν καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἐπανάπλευσε κομίζων λείαν πλουσιωτάτην, ἀφοῦ ἐνέκτησε τὸ πλεῖστον τῆς Καλαυρίας τῇ συμπράξει καὶ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ **Νικηφόρος Φωκᾶς** περιέστειλε καὶ ἱταπείνωσε τοὺς αὐθις ἐπὶ τῆς Σικελίας καὶ κάτω Ἰταλίας ἰσχύσαντας πολεμίους (885).

**Λέων σ' ὁ Σοφός**, λαβὼν ὡς διδάσκαλον διὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ πατρὸς του τὸν πολυμαθέστατον Φώτιον, ἀπέκτησεν εὐρυτάτην μὲν πολυμάθειαν, ἐξ οὗ καὶ **Σοφός** ἐπεκλήθη, ἀλλ' ἴσπερ εἶτο τῆς πρακτικότητος τοῦ πατρὸς καὶ διῆγε βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ καὶ τοῦ διαδόχου του τὸ κράτος ὑπέστη δεινὰς συμφοράς. Οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Συμεὼν ἱπανέλαβον τὰς συνήθεις αὐτῶν ἐπιδρομὰς καὶ ἐξηκολούθησαν ταύτας καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Λέοντος, Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Συγχρόνως δ' ἱπανέλαβον τὰς ἐπιδρομὰς τῶν καὶ οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Κρήτης. Ὁ δὲ ἀρνησίθρησκος Λέων ὁ Τριπολίτης, ναύαρχος ὢν τοῦ Ἐμίρου τῆς Κρήτης, ἐκυρίευσε τὸ φρούριον τῆς Σάμου, ἐδῆωσε τὸ Αἰγαίον καὶ ἐξεπόρθησε τὴν Θεσσαλονικίην, ἀπαγαγὼν μετὰ φοβερὰν λεηλασίαν καὶ σφαγὴν καὶ 22000 αἰχμαλώτων. Ἄλλος δὲ ἀρνησίθρησκος, Δαμιανὸς ὁ Τύριος, ἐληλάτησε τὴν Δημητριάδα καὶ ἐκυρίευσε τὴν Λῆμνον. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ εἰσέβαλον εἰς τὸ κράτος ἤδη τὸ δεύτερον καὶ οἱ Ῥῶσσοι, καὶ ἀφοῦ προήλασαν δηοῦντες μέχρι τῆς πρωτευούσης, ἀπῆλθον μετὰ συνομολόγησιν συνθήκης συγκομίζοντες πλουσιωτάτην λείαν (907).

Τὸν Λέοντα διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐκ τῆς τετάρτης συζύγου Ζωῆς ἐπταέτης υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ ἐπικληθεὶς **Πορφυρογεννήτος**. Κατὰ πρῶτον παρέλαβεν ὡς συμβασιλέα τὸν θεῖον Ἀλέξανδρον. Τούτου δὲ ἀποβιώσαντος μετὰ 14 μῆνας, ἀνέλαβον τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀρχῆς οἱ ὑπ' αὐτοῦ διορισθέντες ἐξ συνεπίτροποι καὶ

μετά τινος μῆνας ἡ Ζωή, καθαιρέσασα αὐτούς. Μετὰ ἐπταετίαν παρέλαβεν ὡς συμβασιλέα τὸν ναύαρχον **Ῥωμανὸν τὸν Δεκαπηνόν**, ὅστις συνέζευξε καὶ τὴν θυγατέρα Ἑλένην μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ περιεποιήθη τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀλληλοδιαδόχως καὶ εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοῦ υἱούς, Χριστόφορον, Στέφανον καὶ Κωνσταντῖνον.

Ὁ Ῥωμανὸς βασιλεύσας ἐπὶ 26 ἔτη ἀνεδείχθη ἄξιος τῆς ἀρχῆς, καταστείλας τὰς ἐσωτερικὰς συνωμοσίας καὶ μάλιστα τὴν στάσιν τοῦ Λέοντος Φωκᾶ. Καὶ διὰ μὲν τοῦ **πατρικίου Θεοφάνους**, τοῦ **πατρικίου Βάρδα Φωκᾶ** καὶ τοῦ Ἰωάννου Κουρκούα, κατετρόπωσεν ὀλοσχερῶς τοὺς ἤδη τὸ τρίτον πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπελθόντας Ρώσσοις καὶ ἐταπεινώσεν τοὺς Βουλγάρους, περιορίσας αὐτοὺς πέραν τοῦ Ἰστρου. Ὁ δὲ Ἰωάννης Κουρκούας, διατελίσας ἐπὶ 23 ἔτη (919—942) **δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς** καὶ ἀδιαλείπτως κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἀγωνιζόμενος, ἐδιπλασίωσε τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν κτήσεις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἐπέξτελλε τὰ ὄρια αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, ἀνακτήσας περὶ τὰς 1000 πόλεις. Διὸ καὶ εὐλόγως ἐπεκλήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων **νέος Βελεσάριος**. Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Ραδηνὸς κατεναυμάχησε περὶ Λῆμνον τὸν πειρατὴν Λέοντα τὸν Τριπολίτην, τὸν διαβόητον πορθητὴν τῆς Θεσσαλονίκης (924).

Ἀνωκοδόμησε δὲ ὁ Ῥωμανὸς καὶ πάσας τὰς κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην καταστραφείσας πόλεις ὑπὸ τῶν ἀραβικῶν καὶ τουρδικῶν ἐπιδρομῶν. Ἐπροστάτευσε τὴν γεωργίαν καὶ ἐκόσμησε τὴν πρωτεύουσαν διὰ λαμπρῶν οἰκοδομημάτων. Μετὰ 26 δὲ ἐτῶν βασιλείαν καθηρέθη τῆς ἀρχῆς καὶ ἐμονάρχησεν ὁ Κωνσταντῖνος. Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπέθαψε τὴν παιδίαν καὶ ἐθεράπευσε τὰς Μούσας, φιλοπονήσας καὶ αὐτὸς συγγραφὰς τινος, αἵτινες ἂν καὶ στεροῦνται βαθυνοίας καὶ κρίσεως, εἶνε ὅμως πολυτιμότερα κειμήλια διὰ τὰς ἐν αὐταῖς ἀναγραφομένας εἰδήσεις (1). Κατὰ παραγγελίαν αὐτοῦ συνετάχθησαν παρὰ λογίων ἀνδρῶν καὶ ἕτερα ἐπιστημονικὰ ἔργα (2).

(1) Πραγματεία περὶ θεμάτων. 2) Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως. 3) Πρὸς τὸν υἱὸν Ῥωμανόν. 4) Ἱστορικὴ διήγησις περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο.

(2) Χρονογραφία· 2) συλλογὴ ἀποσπασμάτων τῶν κυριωτέρων ἀρχαίων ἱστορικῶν· 3) διάφορα ἄλλα ἐπιστημονικὰ ἔργα, γεωπονικά, χειρουργικά, ἰατρικά, ἱππαστικά, στρατιωτικά, ναυτικά. Ἐπὶ Κ]νου ἐβαπτίσθη ἐν Κ]λει καὶ ἡ ἡγεμονία τῶν Ῥώσων Ὀλγα (948).

Ὁ νεαρὸς υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ῥωμανὸς ὁ Β' (959—963) εἶχε καὶ δύναμιν ἠράκλειον ἐν τῷ ἀθλητικῷ αὐτοῦ σώματι καὶ πνεῦμα ἐξοχόν, ἀλλὰ τὰ λαμπρὰ ταῦτα προτερήματα κατηνάλωσε περὶ μικρὰ καὶ ἀλλότρια τοῦ προορισμοῦ του. Ἄλλ' ὅμως διὰ τῶν μεγάλων τοῦ κράτους στρατηγῶν ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἀποσταλεὶς κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Μωαμεθανῶν κατετρόπωσεν αὐτοὺς ἅμα ἀποβιθασθεὶς καὶ μετὰ ὀκτάμηνον ἐπίμονον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου καὶ τὸν Χάνδακα. Ἐπαυξήσας δὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου διὰ νέων ἐποίκων καὶ ἐχριστιανίσας πολλοὺς Ἀραβας ἐκράτυνε τὸν ἐν αὐτῇ ἑλληνισμόν. Ἐπαναπλεύσας δὲ εἰς Κ[]ριν ἐτέλεσε λαμπρότατον θρίαμβον, κομίζων πλουσιωτάτην λείαν καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, ἐν οἷς συγκατελέγετο καὶ αὐτὸς ὁ Ἐμίρης τῆς Κρήτης Ἀβδουλ Ἀζίζ (961). Τὸ δ' ἐπιὸν ἔτος ὁ Νικηφόρος ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ διαβάς τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ κυριεύσας ὑπὲρ τὰ 60 φρούρια ἐπανάκαμψεν εἰς Κων]πολιν, ἐνθα δευτέρον ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἀπέθηκε τὸ ἀξίωμα εἰς τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ ἐν τῷ μεταξύ ἀποθανόντος Ῥωμανοῦ (963). Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀναλαβὼν ὁ Νικηφόρος αὐθις τὸ πρῶτον ἀξίωμα εἰσήλασεν εἰς Καππαδοκίαν, ὅτε ἀπεκάλυψε συνωμοσίαν κατὰ τῆς ἰδίας ζωῆς, σκευωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ **παρακοιμωμένου** Ἰωσήφ. Ἄλλ' ὁ στρατὸς πληροφορηθεὶς τοῦτο ἀναγορεύει αὐτὸν ἄκοντα βασιλεῖα. Ὁ δὲ λαὸς μετὰ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ πατριάρχου ὑπεδέχθη αὐτὸν ἐπανελθόντα καὶ μετ' ἐπευφημιῶν ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα.

### § 108. Νικηφόρος Φωκᾶς (963—969).

Οὕτως ἀνυψωθείς εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ Νικηφόρος συνεζεύχθη τὴν χήραν τοῦ Ῥωμανοῦ Β' Θεοφανώ, ἐν τῇ ἀκμῇ οὖσαν τότε τῆς νεότητος καὶ τοῦ κάλλους. Ἀμα δὲ τῷ ἔαρι τοῦ ἔτους 964 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ κυριεύσας τὴν Μοφουεστίαν καὶ ἄλλας πολλὰς πόλεις αὐτῆς καὶ φρούρια διεχείμασεν ἐν Καππαδοκίᾳ. Τὸ δ' ἐπιὸν ἔτος ἐκπορθήσας τὴν ὀχυρὰν Ταρσὸν ἐπανάκαμψεν εἰς Κ[]ριν καὶ τρίτον ἐτέλεσε θρίαμβον. Τότε συνεπληρώθη καὶ ἡ τῆς Κύπρου ἀνάκτησις ὑπὸ τοῦ πατρικίου Νικήτα Χαλκούτση, ἐξεχριστιανίσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ πόλεις καὶ ἀνεζωπυρήθη ὁ χριστιανισμός. Τὸ δ' ἐπιὸν

ἔτος εἰσβαλὼν εἰς Συρίαν ἐκυρίευσεν πολλὰς πόλεις καὶ φρούρια καὶ αὐτὴν τὴν ὀχυρωτάτην Ἀντιόχειαν καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν τέταρτον ἐτέλεσε θρίαμβον (966).

Ἐν τῷ μεταξὺ ὑπέθαλψε τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας καὶ μάλιστα ἐνέπνευσεν εἰς τὸν λαὸν τὸ στρατιωτικὸν καὶ γενναῖον φρόνημα καὶ ἐθέρμανε τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας. Ἀπηγόρευσε τὴν ἰδρυσιν νέων μοναστηρίων καὶ τὴν εἰς αὐτὰ ἀφιέρωσιν ἀκινήτου περιουσίας, περιέκοψε δὲ καὶ τὰς πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς αὐλικούς ὑπερόγκους χρηματικὰς δωρεάς. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα ἐξήγειραν τὸ μῖσος τοῦ κλήρου καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἐξήρθεσαν κατ' αὐτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἐνῶ δὲ παρασκευάζετο νὰ ἐξώσῃ τοὺς Βουλγάρους πέραν τοῦ Ἰστροῦ καὶ ἐκ τῆς Ἀσίας τοὺς Ἄραβας καὶ νὰ ἐξελληνίσῃ τὴν ὅλην Ἀσίαν, τάττων αὐτὴν ὑπὸ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἔπεσε θῦμα δολοφονίας μυσαρᾶς, ἐκτελεσθεῖσης ἐν αὐτῷ τῷ βασιλικῷ θαλάμῳ ὑπὸ τῆς συζύγου Θεοφανοῦς καὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ. Τοιαύτην οἰκτρὰν καὶ ἄδοξον τελευτὴν ἔσχεν ὁ ἄριστος τῶν στρατηγῶν καὶ ἐνδοξότερος τῶν βασιλέων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

### § 109. Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969—976).

Τὸ ἀπαίσιον ἄγγελμα τῆς δολοφονίας τοῦ Νικηφόρου κατετάραξε τὴν βασιλικὴν φρουρὰν καὶ τὸν λαὸν καὶ πάντες μανειώδεις ἐπέδραμον πρὸς ἐκδίκησιν. Ἄλλ' ὁ Ἰωάννης ἐγκλεισθεὶς ἀσφαλῶς εἰς τὰ βασιλεια καὶ ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς δειλίας τοῦ Λέοντος Φωκᾶ, ἀδελφοῦ τοῦ δολοφονθέντος, (ὅστις κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ Σοφίας, ὡς εἰς ἄσυλον, ἐν ᾧ ἄλλως ἠδύνατο νὰ ἀνατρέψῃ τὸν σφετεριστὴν τῆς ἀρχῆς), ἠδυνήθη διὰ τῆς μετριοπαθείας καὶ τῆς συνέσεως νὰ κατευνάσῃ τὸν ἐρεθισμὸν καὶ νὰ ἐδραιωθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν, διορίσας εἰς πάσας τὰς ἐμπιστευτικὰς θέσεις στρατιωτικούς καὶ πολιτικούς ἀνδρας, φίλα αὐτῷ φρονοῦντας. Οὕτω δὲ διευθετήσας τὰ πάντα, ἐξῆλθε τὴν ἐβδόμην ἡμέραν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐστέφθη ἐπισήμως αὐτοκράτωρ (25 Δεκεμβρίου 969) ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ἐνδούς εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ, ἤτοι εἰς τὴν ἀποπομπὴν καὶ ἐξορίαν τῆς Θεοφανοῦς, εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἐπὶ Νικηφόρου συνταχθέντος τόμου, δι' οὗ

πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα ὑπεβάλλοντο ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν τοῦ βασιλέως, καὶ εἰς τὴν αὐστηρὰν τιμωρίαν τῶν αὐτουρῶν τῆς δολοφονίας, καὶ ὡς τοιοῦτος ὑπέδεχθη ὁ Λέων Βαλάντης. Πρὸς τούτοις δὲ ὁ μεγαλοδωρότατος καὶ ἐλευθέριος Ἰωάννης ηὔξησε τὰς δωρεὰς πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς ἄλλους τῆς πολιτείας ἄρχοντας καὶ παρέσχεν ἀτέλειαν φόρων εἰς τὸ **Θέμα** τῆς Ἀρμενίας, ἐξ οὗ κατήγετο.

Οὕτω δὲ ἐδραιώσας τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν καὶ ἐξασφαλίσας ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀνέλαβε τὸν κατὰ Ῥωσσοβουλγάρων καὶ Μωαμεθανῶν πόλεμον.

Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατεπολέμησε τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων Σβιατοσλαῦον, κατέχοντα ἤδη τὴν Βουλγαρίαν καὶ μὴ συναινοῦντα νὰ λάβῃ τὸν πρὸς τὸν Νικηφόρον συμπεφωνημένον μισθὸν καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν. Ὄθεν ὁ Τσιμισκῆς, διαβὰς ἀκωλύτως τὰς δυσχωρίας τοῦ Αἴμου, ἐπεφάνη ἀπροσδοκῆτως πρὸ τῆς πρωτεύουσας τῆς Βουλγαρίας Πραισθλαύας, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου μετὰ διήμερον πολιορκίαν, κατατροπώσας πρὸ αὐτῆς τοὺς πολεμίους. Ὁ ἠττηθεὶς Σβιατοσλαῦος καταφυγὼν εἰς τὸ ὀχυρώτατον παρὰ τὸν Ἴστρον φρούριον, Δορύστολον (τανῦν Σιλίστριαν), καὶ συγκεντρώσας περὶ τὰς 60 χιλιάδας ἀνδρῶν ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἄμυναν. Ἐπὶ τέλους ὁμως ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον διὰ συνθήκης καὶ νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς Βουλγαρίας, ἣτις ὑποταγεῖσα πᾶσα ἀπέβη ἐπαρχία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπανελθὼν εἰς Κων/λιν ἐτέλεσε λαμπρότατον θρίαμβον (971).

Ἐν τῷ μεταξῦ δὲ ἐβελτίωσε καὶ τὰ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, συνέδεσε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας Ὄθωνα τὸν Α' διὰ τῆς συζεύξεως τῆς θυγατρὸς τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανοῦς μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ὄθωνος τοῦ Β', μετῴκισε τοὺς Παυλιανίτας ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν περὶ τὴν Φιλιππούπολιν τῆς Θράκης χώραν καὶ τέλος ἐτράπη κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀναλαβὼν αὐτὸς τὴν ἀνωτάτην τοῦ στρατοῦ ἡγεμονίαν. Ὄθεν ἐν ἔαρι τοῦ ἔτους 974 διαβὰς τὸν Εὐφράτην εἰσῆλθεν εἰς Νίσιβιν καὶ λεηλατήσας πᾶσαν τὴν περίξ χώραν εἰσέβαλεν εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμίδαν. Ἐνῶ δὲ ἠτοιμάζετο νὰ προχωρήσῃ μέχρις Ἐκβατάνων καὶ Βαγδατίου, ὁ καλίφης αὐτοῦ προλαβὼν ἐπίσειεν αὐτὸν νὰ

ὑποχώρησεν ἐπὶ τῇ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου καὶ ἐπὶ τῇ ἐκχώρησει ὅλων τῶν κεκτημένων χωρῶν. Ὄθεν ὁ Ἰωάννης ἐπανῆλθεν εἰς Κίλιν καὶ ἐτέλεισε δεύτερον θρίαμβον. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ὑποχώρησιν αὐτοῦ ὁ καλίφης διαρρήξας τὰς συνθήκας ἀνέκτεινε πάσας τὰς μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος χώρας. Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰσβαλὼν αὖθις τὸ δεύτερον εἰς Συρίαν καὶ κυριεύσας τὴν Ἱεράπολιν, τὴν Ἀπάμειαν, τὴν Ἐμεισαν, τὴν Ἠλιούπουλιν, καὶ διαβάς τὸν Λίβανον κατῆλθεν εἰς Φοινίκην καὶ ἐξεπολιόρηκε τὰς Βαλαναίας καὶ τὴν Βηρυτόν. Προελάσας δὲ μέχρι Τριπόλεως καὶ ἐκπολιορκήσας παραλίους τινὰς πόλεις ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀφικόμενος δὲ παρὰ τὸν Ὀλυμπον τῆς Κιλικίας ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τινος εὐνούχου κατὰ συμβουλήν τοῦ παρακοιμωμένου Βασιλείου, ἄγων τὸ 51 ἔτος τῆς ἡλικίας.

### § 110. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου νόμιμοι διάδοχοι τῆς ἀρχῆς ἦσαν οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ τῆς Θεοφανοῦς, ὁ Βασίλειος Β', ἄγων τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ἄγων τὸ 17, ἀλλὰ πᾶσα ἡ πραγματικὴ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ **Παρακοιμωμένου** εὐνούχου Βασιλείου. Ὁ πολυμήχανος οὗτος ἀνθρωπος, ὁ διατελέσας πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπὶ τῶν δύο προηγουμένων αὐτοκρατόρων, Νικηφόρου καὶ Ἰωάννου, ὅπως ἐξασφάλισεν ἑαυτῷ τὴν ἀρχήν, προέβη ἤδη εἰς πράξεις, αἵτινες διατάραξαν καὶ διεκινδύνευσαν καὶ αὐτὴν τὴν αὐτονομίαν τοῦ κράτους. Ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας τὴν Θεοφανώ, τὸν δὲ περιφανῆ στρατηλάτην πάσης Ἀνατολῆς Βάρδα Σκληρὸν ὑπεβίβασε διορίσας εἰς τὴν δευτερεύουσαν στρατηγίαν τῆς Μεσοποταμίας. Ὁ Σκληρὸς ἀφικόμενος εἰς Μεσοποταμίαν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας, ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ (976). Νικήσας δὲ καὶ τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντας στρατηγοὺς τοῦ βασιλέως, ἀποβαίνει κύριος ἀπάσης σχεδὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπὶ τέλος ὅμως ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βάρδα Φωκά, προσέφυγε πρὸς τὸν καλίφην τοῦ Βαγδατίου, ἐξαίτουμένος τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ (979). Οὗτος ὅμως καὶ τὸν Σκληρ-

ρὸν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ συλλαβῶν ἐφυλάκισε καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ὡς πρεσβευτὴν πεμφθέντα Νικηφόρον Οὐρανόν.

Ἔνεκα τῆς στάσεως ταύτης, ἣτις ἀπέβη μυρίων κακῶν πρόξενος εἰς τὸ κράτος, ἐπανέστησαν καὶ οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν τολμηρὸν αὐτῶν ἡγεμόνα Σαμουήλ, (τὸν καὶ Στέφανον καλούμενον), καταλαβόντες τὴν παρὰ τὴν λίμνην Ὀχριδα Πρέσπαν καὶ ταύτην ὀρηκτῆριον καταστήσαντες ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, εἰσέβαλον εἰς Θεσσαλίαν καὶ κυριεύσαντες τὴν Λάρισαν εἰσήλασαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἠπειλήσαν καὶ αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλὰ πληροφορηθέντες, ὅτι ὁ τὴν ὅλην τοῦ κράτους διοίκησιν συγκεντρώσας εἰς χεῖρας αὐτοῦ Βασίλειος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια (991). Ὁ Βασίλειος διαβάς ἀκωλύτως τὰ παρὰ τὴν Ροδόπην στενά καὶ ἐπιτρέψας τὴν φύλαξιν αὐτῶν εἰς τὸν μάγιστρον Λέοντα τὸν Μελισσηνόν, αὐτὸς προέβη πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς Σαρδικῆς (τανῦν Σόφιας). Ἄλλ' ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Μελισσηνοῦ, ὁ δομέστικος Κωντοστέφανος, διαβάλλει πρὸς τὸν Βασίλειον αὐτόν, ὅτι καταλιπὼν τὴν φύλαξιν τῶν στενῶν ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἀρπάσῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ὁ Βασίλειος εὐλόγως δούς πίστιν εἰς τὴν διαβολὴν ἀνέξευξεν ὡς τάχιστα. Ὁ δὲ Σαμουήλ ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς καταπλήξεως ταύτης καὶ αἴφνης ἐπιπεσὼν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ τρέπει εἰς φυγὴν καὶ καταλαμβάνει τὸ στρατόπεδον, ὁ δὲ Βασίλειος μόλις διεσώθη εἰς Φιλιππούπολιν διελθὼν τὰ στενά.

Ἐν τούτοις ἕτεραι σπουδαιότεραι περιστάσεις ἐξηνάγκασαν τὸν Βασίλειον νὰ ἀναβάλῃ ἐπὶ μακρὸν τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνα. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐτράπη κατὰ τοῦ Ὄθωνος τοῦ Β', ἀξιουντὸς νὰ καταλάβῃ τὴν κάτω Ἰταλίαν διὰ τοὺς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῆς Θεοφανοῦς, καὶ κατατροπώσας διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ περὶ Τάβραντα τὴν ἰσχυρὰν τοῦ Ὄθωνος δύναμιν, ἀνέκτησε πάσας τὰς ἐν Καλαβρία καὶ Ἀπουλία Βυζαντινάς κτήσεις. Κατόπιν συνεβίβασθη πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ῥώσων Βλαδίμηρον, ὅστις ἐδέχθη καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα, ἔλαβε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Ἄνναν, ἀπέδωκε τὴν καταληφθεῖσαν Χερσῶνα καὶ ἀπέστειλεν ἰκανὴν ἐπικουρίαν, δι' ἧς ὁ Βασίλειος ἠδυνήθη νὰ καταβάλῃ τὴν ἐτέραν καθ' ἑαυτοῦ ἐγερθεῖσαν στάσιν ὑπὸ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ, ἀνα-

γορευθέντος βασιλέως (987). Μετὰ τριετείς δ' ἀγῶνας, ἐνῶ ὁ Φωκάς ἠτοιμάζετο ν' ἀνταγωνισθῆ ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν Βασίλειον, ἀπέθανεν αἴφνης (989). Μετὰ τὴν καταβληθεῖσαν ταύτην στάσιν ὁ Βασίλειος ἀπῆλθε πρὸς κατάληψιν τοῦ βασιλείου τῆς Ἰθρίας, τοῦ κληροδοτηθέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος ἀπαιδὸς βασιλέως Δαβίδ διὰ διαθήκης. Ἐντεῦθεν εἰσέβαλεν εἰς Ἀρμενίαν καὶ ἐξηνάγησε τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς νὰ συνομολογήσῃ εἰκοσαετείς ἀναχωχὰς (992). Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δὲ εἰσέβαλεν εἰς Συρίαν καὶ ἐξηνάγησε τοὺς Ἐμίρας αὐτῆς νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν του καὶ νὰ δώσωσιν αὐτῷ ἡμέρους.

Ὁ δὲ Σαμουήλ, ἀποθραυσθεὶς ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Σαρδικὴν κατορθώματος καὶ ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῶν περὶ τὰ εἰρημένα ἀσχολιῶν τοῦ Βασιλείου, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Βουλαργίας ὅλοκληρον τὸ ἐν Εὐρώπῃ Βυζαντινὸν κράτος. Ὄθεν μετ' ἀτυχῆ ἀπόπειραν πρὸς κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, νικήσας πρὸ αὐτῆς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν, διέβη τὰ Θεσσαλικά Τέμπη καὶ εἰσέβαλεν ἀκωλύτως εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐντεῦθεν διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς εἰσήλασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πληροφορηθεὶς δὲ ὁ Σαμουήλ, ὅτι ἀπεστάλη κατ' αὐτοῦ ὁ περιφανὴς στρατηγὸς Νικηφόρος Οὐρανός, ἔσπευσε νὰ ὑποχωρήσῃ. Συντόνως δ' ὁδεύσαντες οἱ δύο στρατοὶ ἐστρατοπέδευσαν περὶ τὰς ὄχθας τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ὅστις ἐκ τῶν ὑπερβολικῶν ὄμβρων διεκώλυεν εἰς ἑκάτερον τὴν διάβασιν καὶ τὴν συμπλοκὴν. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς κατορθώσας ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς νὰ διαβῆ τὸν ποταμὸν ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἀμερίμνως κοιμημένων Βουλγάρων καὶ κατέκοψε πᾶσαν σχεδὸν τὴν πολυάριθμον ἐκείνην στρατιάν, ὁ δὲ Σαμουήλ μετὰ τοῦ υἱοῦ του, βαρέως πληγωθέντες καὶ διαλαθόντες καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν ἐν τοῖς πτώμασι, διέφυγον τὴν ἐπιούσαν νύκτα εἰς τὰ ὄρη τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἐκεῖθεν δισώθησαν εἰς Βουλγαρίαν.

Ἡ νίκη αὕτη μετέβαλεν ὅλως τῶν πραγμάτων τὴν ὄψιν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀνακτῆσαντες τὸ Δυρράχιον ἀπέβησαν ἔκτοτε ἐπιθετικοὶ (997). Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 999 ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ Βασίλειος τὴν ἀνωτάτην ἡγεμονίαν τοῦ κατὰ τῶν Βουλγάρων πολέμου καὶ δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ 20 ὅλα ἔτη στρατεύων κατ' ἔτος, ὁτὲ μὲν ἐκ Κ]πόλεως, ὁτὲ δὲ ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐπὶ τὴν χώραν τῶν πολεμιῶν. Εἰσβαλὼν

διὰ Φιλιππουπόλεως κατέστρεψε πολλὰ τῶν περὶ Σόφριαν φρουρίων (999—1001). Κυριεύσας δὲ μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν καὶ τὸ Βιδίνιον καὶ ὀχυρώσας αὐτὸ ἀσφαλῶς, ἐπῆλθε δῆρῶν καὶ καταστρέφων πάντα τὰ ἐν τῷ μεταξύ πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Σαμουήλ, ὃν ἀνευρὼν κατεσκηνωμένον πέραν τοῦ Ἀξιῦ ποταμοῦ καὶ ἐπιπεσὼν ἀπροσδοκῆτως ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐπήνεγκε φοβεράν σφαγὴν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐκυρίευσεν τὸ στρατόπεδον καὶ κατέλαβεν τὰ Σκόπια (1002). Οὕτως ἐξηκολούθησαν αἱ δρώσεις τῆς χώρας καὶ αἱ ἀλώσεις τῶν φουρρίων μέχρι τοῦ 1014, ὅτε ὁ Σαμουήλ ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ γενναϊότερον τι πρὸς ἄμυναν τῆς ἰδίας χώρας. "Ὅθεν ὀχυρώσας ἀσφαλῶς κλεισοῦραν τινά, καλουμένην **Κλειδίον**, δι' ἧς συνήθως ὁ βασιλεὺς εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, παρέταξεν ὀπισθεν ἰκανὴν δύναμιν. Μάτην ὁ βασιλεὺς ἠγωνίσθη ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας νὰ ἐκβιάσῃ τὴν δίοδον. Οἱ περὶ τὸν Σαμουήλ ἠμύνοντο κρατερῶς καὶ βάλλοντες ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων ἐτραυματίζον πολλοὺς τῶν ἐπικειμένων. Ἐκ τῆς ἀμηχανίας ταύτης ἐξῆγαγε τὸν Βασίλειον ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Νικηφόρος Ξιφίας, ὅστις μετὰ τῆς μοίρας τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν περικάμφας τὸ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Κλειδίου ὑπερκείμενον ὄρος, Βαλαθίσταν, ἐπέπεσεν αἴφνης ἐκ τῶν νώτων καὶ ἔτριψεν εἰς φυγὴν τοὺς πολεμίους, ὧν πολλοὶ ἐφονεύθησαν, ἔτι δὲ πλείονες ἠχμαλωτίσθησαν, ὁ δὲ Σαμουήλ ἀπέθανε μετὰ δύο ἡμέρας, εἴτε ἐκ θλίψεως, εἴτε μᾶλλον ἐκ τῶν τραυμάτων. (1).

Τὸν Σαμουήλ διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γαβριήλ ἢ Ῥωμανός, ὅστις ἦτο μὲν ὑπέρτερος κατὰ τὴν σωματικὴν ῥώμην τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ πολλῶ ὑποδέστερος αὐτοῦ κατὰ τὸ στρατηγικὸν πνεῦμα. Ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Σαμουήλ ἐνθαρρυνθεὶς ὁ Βασίλειος, εἰσέβαλεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Δολοφονηθέντος δὲ τοῦ Γαβριήλ ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ διαδεξαμένου αὐτὸν ἐξαδέλφου του Ἰωάννου ἢ Βλαδισλαύου (1015). Καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐξη-

(1) Τὸ δὲ θρυλούμενον, ὅτι οἱ αἰχμάλωτοι οὗτοι εἰς 15 ἢ 30 χιλιάδας ἀνδρῶν παραταχθέντες κατὰ λόχους 100 ἀνδρῶν ἀπετυφλώθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως οἱ 99, ὁ δὲ ἑκατοστὸς ἐξωρύχθη τὸν ἕτερον ὀφθαλμόν, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς τῶν ἄλλων, καὶ ὅτι ἐντεῦθεν ὁ Βασίλειος ἐπεκλήθη Βουλγαροκτόνος, θεωρεῖται ὡς μῦθος, πλασθεὶς ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα χρονογράφων.

κολούθησαν αἱ λεηλασίαι τῆς χώρας καὶ αἱ ἀλώσεις τῶν φρουρίων, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ἠδύναντο νὰ καταλήξωσιν ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα, διότι οἱ Βούλγαροι συστηματικῶς ἀποφεύγοντες πᾶσαν ἐκ παρατάξεως κρίσιμον μάχην, παρέτειναν τὸν πόλεμον ἀμυνόμενοι ἐκ τῶν φρουρίων ἢ ἐξ ἐνέδρας ἐπιτιθέμενοι. Ὅτε τέλος ἐν ἔτει 1018 ὁ Ἰωάννης συγκεντρώσας πολυάριθμον στρατὸν ἀπεπειράθη παντὶ σθίνει νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὸ Δυρράχιον. Ἀλλὰ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ταύτης μαχόμενος ἀπεγνωσμένως ἔπεσεν ὁ Ἰωάννης καὶ σὺν αὐτῷ κατέπεσε τὸ θάρρος καὶ πᾶσα τῶν πολεμίων ἐλπίς, οἵτινες ῥίψαντες τὰ ὄπλα ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ βασιλέως. Ὁ Βασίλειος ἐκκινήσας ἐκ Κ)λεως μετὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονός συνήντησεν ἐν Ἀδριανουπόλει τοὺς πρώτους τῶν βουλγάρων ἀγγέλλοντας τὴν ἑαυτῶν ὑποταγὴν καὶ τὴν πρᾶξοσιν 35 φρουρίων, ὧν οἱ φρουράρχοι συνήντησαν αὐτὸν προελαύνοντα εἰς Σέρρας. Οὕτω δὲ οἰοῦναι θριαμβευτικῶς ὁ Βασίλειος διελαύνων ἀνά μέσον τῆς Βουλγαρίας, ἐδέχετο πανταχοῦ τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς καὶ τὰς κλείς τῶν φρουρίων. Καταστήσας δὲ πανταχοῦ ἰδίους φρουράρχους καὶ ἐξασφαλίσας τῆς χώρας τὴν χεῖρωσιν, ἐπανέκαμψεν δι' Ἑλλάδος εἰς Κ)λιν. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Λαμίαν, ἐπεσκέφθη τὸ πεδῖον τῆς μάχης, καθ' ἣν πρὸ 24 ἐνιαυτῶν ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς εἶχε κατατροπώσῃ τὸν Σαμουήλ. Ἐκεῖ εἶδεν εἰς σωροὺς κατακείμενα τὰ ὄστα τῶν πεσόντων Βουλγάρων καὶ τὸ θέαμα κατέπληξε καὶ αὐτὸν τὸν εἰς τοσαύτας μάχας παρευρεθέντα Βασίλειον. Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθη τὰς πάλαι ποτὲ κλεινὰς Ἀθήνας καὶ ἀνελθὼν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐκόσμησεν δι' ἀναθημάτων πολυτελῶν τὸ ἑσωτερικὸν τοῦ Παρθενῶνος, διεσκευασμένον εἰς περικαλλῆ ναὸν τῆς Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας. Ἀποδοὺς δὲ αὐτῇ τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια, ἐπανέκαμψεν εἰς Κ)λιν, ἐνθα ἐτέλεσε τὸν λαμπρότατον ἀληθῶς πάντων τῶν ἐκεῖ τελεσθέντων θριάμβων. Εἰσήλασε θριαμβευτικῶς διὰ τῆς χρυσῆς πύλης ἐστεφανωμένος διὰ χρυσοῦ στεφάνου, ἔχοντος ἐφύπερθεν λόφον κεκοσμημένον δι' ἀδαμάντων. Πρὸ τοῦ ἄρματος δὲ τοῦ βασιλέως ἐβάδιζον πεζῇ ἢ χήρα τοῦ Ἰωάννου Μαρία, αἱ θυγατέρες τοῦ Σαμουήλ καὶ οἱ λοιποὶ ἐπιφανεῖς Βούλγαροι, εἶπετο δὲ τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων. Ἐκεῖ δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνευφημιῶν τοῦ ἐνθουσιῶντος λαοῦ ἔλαβεν ὁ Βασίλειος τὴν προ-

σωνυμίαν τοῦ **Βουλγαροκτόνου**, τὴν ὁποίαν ἀνέγραψεν ἡ ἱστορία καὶ ἐπεκύρωσαν οἱ αἰῶνες.

Μετὰ ταῦτα ὁ Βασίλειος καθυπέταξε καὶ πάντα τὰ περίξ Σλαυικὰ φύλα καὶ δις κατατροπώσας ἐκ παρατάξεως τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀβασγῶν Γεώργιον, ἐξηνάγκασεν εἰς ὑποταγὴν (1024).

Ἦδη τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχεν ἀνυψωθῆ εἰς τὴν μεγίστην περιωπὴν τῆς ἀκμῆς καὶ δυνάμεως. Κατεῖχεν ἐν Ἀσίᾳ μὲν πάσας τὰς ἀπὸ Κολχίδος μέχρι τῆς ἄνω Συρίας χώρας καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὰς μέχρι μεγάλης Ἀρμενίας. Ἐν Εὐρώπῃ τὰς ἀπὸ Ἰστρου μέχρι Ταϊνάρου καὶ πρὸς δυσμὰς τὰς μέχρις Ἀδριατικῆς καὶ Κροατικῆς καὶ πάσας τὰς ἐν τῷ μεταξύ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου μέχρι Κύπρου καὶ Κρήτης νήσους. Οἱ πόροι τοῦ κράτους μ' ὄλας τὰς ἐπιδρομὰς καὶ τοὺς μακροὺς ἀμυντικοὺς καὶ ἐπιθετικοὺς πολέμους ὑπῆρχον θαυσιέστατοι. Κατὰ τὴν 9, 10 καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 11ης ἑκατονταετηρίδος εἶχεν ἐτησίαν πρόσοδον πλέον τῶν 700 ἑκατομμυρίων παλαιῶν δραχμῶν. Αἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεις ἦσαν ἀσυγκρίτως πάντων τῶν ἄλλων κρατῶν ὑπέρτεραι καὶ κάλλιστα διοργανωμένα. Ἄλλ' αἰφνης ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κλέους καὶ τῆς δυνάμεως ὁ Βασίλειος νοσήσας ἐτελεύτησεν εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν (1025).

### § 111. Τὰ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου κυριώτερα γεγονότα (1028—1057).

Τὸν Βασίλειον Β' ἀποθανόντα διεδέχθη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Η', ὅστις καὶ πρότερον μετεῖχε μόνον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τῆς ἀρχῆς. Ἄλλ' ὅλον τὸν βίον ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διήγαγεν εἰς πότους καὶ κύβους, εἰς ἵπποδρομίας καὶ μίμους ἐν ἀκολασίᾳ καὶ ἀσωτίᾳ. — Καὶ ἤδη ἀναλαβὼν πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν, ἐφιλοτιμήθη ὁ ἀφιλότιμος νὰ ἀνατρέψῃ ἐκ θεμελίων τὸ λαμπρὸν τοῦ ἀδελφοῦ οἰκοδόμημα, παραγκωνίζων καὶ καθαιρῶν πάντας τοὺς ἐπ' ἀρετῇ καὶ ἰκανότητι διαπρέποντας πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀνδράς καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀναβιβάζων εἰς τὰ ὕψατα πολιτικά καὶ στρατιωτικά ἀξιώματα τὰ μεθ' ὧν ἐν τῇ ἐσχάτῃ καταπτώσει συνεκυλίετο ἀνδράποδα καὶ οὐτιδανὰ ὄντα. Μηδὲ εἰς τοῦτο ἀρκεσθεῖς ἐξετραχηλίσθη εἰς ἐξορίας, εἰς καθειρξεις, εἰς ἀποτυφλώ-

σεις καὶ εἰς θανάτους τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν. Ἄλλὰ δὲν προέλαβε νὰ καθαιρέσῃ καὶ πάντας τοὺς στρατηγοὺς, τοὺς ἐν τῇ σχολῇ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐκπαιδευθέντας, διότι νοσήσας ἐτελεύτησε (1028) (1).

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἀπέκτησεν ἄρρενας ἀπογόνους, ἀλλὰ τρεῖς θυγατέρας, Εὐδοκίαν, Ζωὴν καὶ Θεοδώραν. Τούτων ἡ μὲν πρεσβυτέρα ἐγένετο μοναχή, ἡ δὲ δευτερότοκος Ζωὴ ἄγουσα τὸ 48 ἔτος τῆς ἡλικίας συναζευχθῆ κατ' ἐκλογὴν τοῦ πατρὸς τὸν πατρίκιον Ρωμανὸν Ἀργυρόν, διαζευχθέντα διὰ τῆς βίας τὴν πρώτην σύζυγον. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἔλαβεν ἡ Ζωὴ τέσσαρας προσέτι ἀλληλοδιαδόχως συζύγους, Μιχαὴλ Δ' τὸν Παφλαγόνα (1034), Μιχαὴλ Ε' τὸν Καλαφῆτην (1041) Κ)νον τὸν Ἀρτοκλίνην καὶ Κωνσταντῖνον Δ' τὸν Μονομάχον (1042). Ὁ Ἀργυρὸς ἀνεδείχθη ἄξιος τῆς ἐκλογῆς τοῦ πενθεροῦ, δειξας τὴν αὐτὴν διαγωγὴν ὡς πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας καὶ τὴν αὐτὴν κουφόνειαν ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν διορισμὸν τῶν στρατηγῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ εἰς Συρίαν στρατηγοὶ ἠττήθησαν ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἀπεφάσισε νὰ στρατεύσῃ αὐτὸς κατὰ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ συγκροτήσας μάχην, ἣν ἀξιοπρεπῶς καὶ ὠφελίμως ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ, παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατηγῶν, ἠττήθη (1030). Τὴν αἰσχύνην τῆς ἠττης ἀπέπλυνε τὸ ἥρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ Γεωργίου Μανιάκη, ὅστις προσκληθεὶς νὰ παραδώσῃ τὴν ἦν κατεῖχε πόλιν ὑπὸ 800 Ἀράβων, ἐπανερχομένων ἐκ τῆς νίκης, κατέκοψεν ἅπαντας καὶ ἐκυρίευσεν 280 καμήλους, ἃς οὗτοι συνεπήγοντο καταφόρτους λαφύρων. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀμείβων τὸ ἥρωϊκὸν τοῦτο κατόρθωμα, διώρισε τὸν Μανιάκην **κατεπάνω τῆς κάτω Μηδίας**. Οἱ δὲ Ἀραβες τῆς Ἀφρικῆς προέβησαν λεηλατοῦντες τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου μέχρι Κερκύρας, ἣν καὶ ἐπυρπόλησαν.

(1) Τοιοῦτοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες εἰσὶν ἄλλοι τε καὶ μάλιστα οἱ ἐξῆς, ὁ στρατηγὸς Σιρμίου Κωνσταντῖνος Διογένης, ὁ ἐκ τῆς Βουλγαρίας ἐξώσας τοὺς κατὰ τὸ 1028 ἐμβαλόντας Πετσενέγους, οἱ στρατηγοὶ Σάμου καὶ Χίου, Θεοδωροκᾶνος καὶ Βερεβόςης, οἱ κατατροπώσαντες τὸν κατὰ τῶν Κυκλάδων ἐπελθόντα Ἀραβικὸν στόλον (1027). Καὶ οἱ κατόπιν διαπρέψαντες Γεώργιος Μανιάκης, Νικηφόρος Καραντηνός, Νικήτας Πηγονίτης, Κωνσταντῖνος Δαλασσηνός, Κωνσταντῖνος Χαγέ, Λέων Ὁπου, Κατακαλὼν Κεκαυμένος, Νικηφόρος Βρυέννιος, Ἰσαάκιος Κομνηνός κλπ.

Τὸν στόλον τούτων κατετρόπωσεν ὁ τοῦ Ναυπλίου στρατηγὸς Νικηφόρος Καραντηνὸς (1033), ὅστις καὶ δις κατόπιν κατεπολέμησεν αὐτοὺς καὶ συνέλαβεν ὑπὲρ τοὺς χιλίους αἰχμαλώτους. Τὸν Ἀργυρὸν διεδέχθη Μιχαὴλ ὁ Παφλαγών, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἦτο ἄνθρωπος ἀνίκανος καὶ ἐπασχεν ἐξ ἐπιληψίας, ἀνέλαβε τὴν ὅλην τῶν πραγμάτων κυβέρνησιν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ὑπὸ τὸ ταπεινὸν ὄνομα τοῦ **Ὀρφανοτρόφου**. Ὁ Ἰωάννης πονηρὸς ὢν ἄνθρωπος, περιστοιχίσαι τὴν Ζωὴν δι' οἰκείων γυναικῶν καὶ εὐνούχων, τὰ δὲ μέγιστα τῶν ἀξιομάτων ἀνέθηκεν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς του καὶ συγγενεῖς. Οὕτω δὲ τὸ κράτος περιῆλθεν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Οἱ δὲ ἐχθροὶ τοῦ κράτους ἐνθαρρυνόμενοι ἐξηγέρθησαν πανταχοῦ. Ὅ,τι δὲ ἡδυνάτει νὰ πράξῃ ἢ κυβέρνησις, ἐπραττον οἱ κατὰ τόπους ἐπιζῶντες ἀρχαῖοι στρατηγοί. Οὕτω τοὺς μὲν δηροῦντας τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Ἄραβας τῆς Ἀφρικῆς κατετρόπωσεν ὁ στρατηγὸς τοῦ στόλου τῶν Κιβυρραιωτῶν Κωνσταντῖνος ὁ Χαγέ. Ὁ δὲ κατεπάνω τῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας Λέων Ὁμπερτοῦ κατεπολέμησε τοὺς ἐν Σικελίᾳ Ἄραβας καὶ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν συνεπαγόμενος 15,000 ἀπελευθερωθέντων χριστιανῶν. Ὁ δ' ἀντ' αὐτοῦ ἀποσταλεὶς εἰς Ἰταλίαν στρατηγὸς αὐτοκράτωρ Γεώργιος Μανιάκης κατετρόπωσεν ὀλοσχερῶς ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ περὶ τὰ **Ῥήματα** καὶ ἀνέκτησε δεκατρεῖς ἑλληνικὰς πόλεις (1088). Ἐτέραν δὲ περιφανεστέραν ἤρατο νίκην ὁ Μανιάκης κατατροπώσας πάλιν παρὰ τὰς **Δραγίνας** τὰς νέας ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀποσταλείσας δυνάμεις. Ἄλλ' ὁ ἥρωα διαβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Στεφάνου, τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ τοῦ βασιλέως, ἀπήχθη δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀρφανοτρόφου Ἰωάννου. Μετὰ ταῦτα οἱ μὲν Ἄραβες μέχρι τοῦ 1041 ἐκυρίευσαν πᾶσαν τὴν Σικελίαν, πλὴν τῆς Μεσσῆνης, οἱ δὲ Νορμανδοὶ πᾶσαν τὴν κάτω Ἰταλίαν, πλὴν τῶν πόλεων, Βρενδησίου, Ὑδροῦντος, Τάραντος καὶ Βάριος.

Ἡδὴ ἀπεστάτησαν καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι, ὧν οἱ μὲν ὑπετάγησαν αὐθις ἕνεκα ἐμφυλίας διακρίσεως, οἱ δὲ Σέρβοι ἐκηρύχθησαν ἀνεξάρτητοι ὑπὸ ἴδιον ἡγεμόνα (1041).

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Μιχαήλ, ἡ Ζωὴ ἔλαβεν ἀλληλοδιαδόχως τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον καὶ τρεῖς ἐτέρους συζύγους, Μιχαὴλ τὸν Καλαφάτην, Κωνσταντῖνον τὸν Ἀρτοκλίνην καὶ Κωνσταντῖνον τὸν

Μονομάχον. Οὗτος περιποιήθη τὸ πλῆθος διὰ διανομῆς χρυσοῦ καὶ τοὺς συγκλητικούς διὰ προβιβασμῶν, ἀλλ' ἔπαυσεν τὸν ἐν Ἰταλίᾳ στρατηγὸν αὐτοκράτορα Γεώργιον Μανιάκην καὶ διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ ἄθλιόν τινα **πρωτοσπαθάριον Πάρδον** καλούμενον. Ἐνεκα τούτου προσβληθεὶς τὴν φιλοτιμίαν ἡ ἥρωσ τῶν Ρημάτων καὶ Δραγινῶν φονεῦει τὸν Πάρδον καὶ περιβληθεὶς τὰ βασιλικά παράσημα καὶ διαπεραιωθεὶς εἰς Δυρράχιον ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν πρωτεύουσαν, κατατροπώσας περὶ Ὀστροβόν τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα εὐνοῦχον Στέφανον. Ἐνῶ δὲ ἀνευφημεῖτο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ βασιλεὺς, αἴφνης πίπτει ἀπὸ τοῦ ἵππου, λαβὼν παρ' ἀγνώστου θανατηφόρον εἰς τὸ στῆθος πληγὴν (1043). Περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1043 ἐπῆλθε πρὸς κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ῥώσων Βλαδίμηρος, ἄγων στρατιὰν ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν, ἀλλ' ὁ τολμηρὸς στρατηγὸς Θεοδωροκάνος κατατρόπωσε τὸν στόλον αὐτοῦ, φονεύσας περὶ τὰς 15,000 ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἤδη ἀναγείρεται ἔτι φοβερώτερος ἐχθρὸς τῶν μέχρι τοῦδε ἀναφανέντων, οἱ Σελτζουκίδαι Τοῦρκοι, ὁ δὲ Μονομάχος περιέπιπτεν εἰς τὴν μεγαλειτέραν ἀφροσύνην, ἀπαλλάττων τοὺς Ἴθρηας τῆς ὑποχρέσεως νὰ συντηρῶσι 50 χιλιάδων ἀνδρῶν πρὸς ἄμυναν τοῦ κράτους καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀπαιτήσας τὴν καταβολὴν φόρων, καταναλισκομένων πρὸς διασκέδασιν τοῦ πλῆθους. Οὕτω δὲ πολιτευόμενος ὁ Μονομάχος ἔσχε τὴν ἀφροσύνην νὰ παραγκωνίσῃ πάντας τοὺς στρατιωτικούς ἀνδράς καὶ νὰ ἐμπιστευθῇ πᾶσαν τὴν διοίκησιν εἰς τὸν **λογιώτατον Κωνσταντῖνον Λειχοῦδη**, τὸν **παραδυναστεύοντα**, γενόμενον ἀρχηγὸν **τῆς πολιτικῆς μερίδος**, ἣτις ἀντεπολιτεύετο τὴν **στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν** καὶ ἣτις ἀπέβη πλείστων κακῶν πρόξενος εἰς τὸ κράτος, τοῦ ὁποίου τὰς μὲν ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἐληλάτουν οἱ Τοῦρκοι, τὴν δὲ Βουλγαρίαν, Μακεδονίαν καὶ Θράκην οἱ Πετσενέγοι, οἵτινες μετὰ πενταετῆ φοβεράν λεηλασίαν καὶ δῆωσιν κατέθεντο ἐπὶ συνθήκῃ τὰ ὄπλα.

Ὁ Μονομάχος μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου διώρισε διάδοχόν του τὸν τότε ἄρχοντα τῆς Βουλγαρίας Νικηφόρον τὸν Πρωτεύοντα. Ἄλλ' οἱ ἄνδρες τῆς **πολιτικῆς μερίδος** μετὰ τὸν θάνατόν του (11 Ἰανουαρίου 1055) ἀνηγόρευσαν βασίλισσαν τὴν Θεοδώραν, τὸν δὲ πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς ἐρχόμενον Πρωτεύοντα συλλαβόντες πε-

ριώρισαν εἰς τινὰ μονήν. Ἡ Θεοδώρα ἀναλαβοῦσα τὴν ἀρχὴν ἀνέ-  
 τρεψε πάσας τὰς τελευταίας συνετάς πράξεις τοῦ Μονομάχου καὶ πα-  
 ρέδωκε πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς ἀνθρώπους οὐτιδανούς, καθιστῶσα ἐκπο-  
 δὼν τοὺς ἰκανωτέρους τῶν στρατηγῶν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῆς  
 (30 Αὐγούστου 1056) ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ πατρίκιος **Μιχαήλ**, ὁ κα-  
 λούμενος **Στρατιωτικὸς**, ἄνθρωπος κοινὸς καὶ ἐστερημένος πάσης  
 ἰκανότητος καὶ αὐτενεργείας. Ἄλλ' οἱ μᾶλλον ἐγκριτοὶ ἄνδρες μὴ  
 ἀνεχόμενοι ἐπὶ πλέον τὴν τοιαύτην ἔλεεινὴν κατάστασιν, συνελθόντες  
 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γηραιοῦ στρατηγοῦ Κατακαλῶν Κεκαυμένου,  
 Βρυεννίου καὶ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, καθήρσαν τὸν ἄθλιον Μιχαήλ  
 καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐξέλεξαν τὸν ἐξ ἐπιφανοῦς γένους καναγόμενον **Ἰσα-  
 ἀκιον Κομνηνόν**.

## ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

### ΑΠΟ ἸΣΑΑΚΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΔΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ (1057-1204).

#### § 121. Τὰ ἀπὸ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ μέχρι Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κυριώτερα γεγονότα (1057—1081).

Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ὑπῆρξε γόνος μιᾶς τῶν ἐπιφανεστέρων οἰ-  
 κογενειῶν, ἥτις πιθανῶς κατήγετο ἐκ Κασταμῶνος τῆς Παφλαγονίας.  
 Πρὸ τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν θρόνον εἶχε διαπρέψη ὡς στρατηγὸς  
 ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀναλαβὼν δὲ ἤδη τὰς ἡνίας τοῦ κράτους ἐπε-  
 λήφθη τῆς διοικήσεως μετὰ συνετῆς δραστηριότητος καὶ μετριοπα-  
 θείας. Καίπερ ἀνῆκεν εἰς τὴν **στρατιωτικὴν μερίδα**, ἥτις ἀ-  
 νύψωσεν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, οὐχ ἦττον περιποιήθη καὶ τὴν νε-  
 ωστὶ μορφωθείσαν **πολιτικὴν μερίδα**. Ἀνεκάλεσε τὰς ἐπὶ τῶν  
 τελευταίων βασιλείων γενομένας δωρεὰς πρὸς βλάβην τοῦ δημοσίου  
 ταμείου καὶ ἐδῆμευσε πολλὰ μοναστηριακὰ κτήματα. Ἄλλ' ἕνεκα

τούτου επέσυρε καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀντίπραξιν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ὧν προΐστατο ὁ πατριάρχης Κηρουλάριος. Ἡ ἡμέρις τῶν **λογίων** ἀπέβη ἤδη ἰσχυροτέρα, ἢ δὲ **στρατιωτικῆ** ἐταπεινώθη καὶ ὁ στρατὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κατακαλῶν Κικαυμένου καὶ ἄλλων δαφνοστεφῶν στρατηγῶν προέβαινε εἰς παραλυσίαν, τὴν ἧχοίαν ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ. Ὁθεν προσβληθεὶς ἐν τῷ κυνηγίῳ ὑπὸ κεραινοῦ καὶ νοσήσας, παρητήθη τῆς βασιλείας, ἀναδείξας ὡς διάδοχόν του τὸν ἀρχαῖον φίλον καὶ συναγωνιστὴν Κωνσταντῖνον Δούκαν (1059).

Καὶ ὁ Δούκας ἐπεμελήθη μὲν τὰ τῆς διοικήσεως, τῆς δικαιοσύνης, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῆς παιδείας, ὀλιγώρησεν ὅμως παντελῶς τοῦ στρατοῦ, ὅστις περιῆλθεν εἰς τὴν ἰσχάτην παραλυσίαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἀθρόα ἐνέσκηψαν ὅλα τὰ θεινὰ καὶ μάλιστα τὰ ἀπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐν τῷ διαστήματι τῆς ὀκταετοῦς βασιλείας τοῦ Δούκα ἐληλάτησαν τὴν Ἰβηρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Χαλδαίαν, τὴν Μελιτηνήν, τὴν Κολώνειαν καὶ ὅλας τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην χώρας, καὶ ὀριστικῶς ἐκυρίευσαν τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν. Οἱ δὲ Νορμανδοὶ κατέλαβον καὶ τὰς λοιπὰς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ κατεχομένους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πόλεις, πλὴν τῆς Βάριος. Ἔτερα δὲ βάρβαρα φύλα, οἱ Οὐζοὶ, κατεπλημμύρησαν τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐκείθεν ὀρμώμενα ἐλυμαίνοντο καὶ ἰδῆουν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην. Ἀλλὰ θεομηνία ἐνσκήψασα λοιμοῦ καὶ λιμοῦ ἐθήρησεν ἀνηλεῶς τὰς ἀγρίας ἐκείνας ὀρδὰς καὶ οὕτως ἀπηλλάγη τὸ κράτος. Ἐλάχιστοι δὲ τούτων διασωθέντες προσῆλθον πρὸς τὸν βασιλέα καὶ λαβόντες γαίτας ἐγένοντο σύμμαχοι αὐτοῦ καὶ ὑπήκοοι.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Δούκα οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Καισάρειαν καὶ ἐκείθεν ἐπέδραμον δηρῶντες τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Συρίαν. Οἱ βασιλικοὶ στρατοὶ ἐν ἀποσυνθέσει διατελοῦντες καὶ τῶν πάντων στεροῦμενοι ἢ ἀπεποιοῦντο νὰ πολεμήσωσιν ἢ ματαίως ἠγωνίζοντο. Ἐντεῦθεν ἐξηγέρθη ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ἐπιμόνως ἀπῆται τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν ἀνδρὸς στρατιωτικοῦ, δυναμένου νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς θεινάς περιστάσεις τῆς πατρίδος. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης, ἢ σύγκλητος καὶ ἢ ἰσχύουσα **πολιτικῆ** **μερις** τῶν λογίων ἐπέμενε εἰς τὴν τήρησιν τοῦ καθεστώτος. Ὁθεν ἡ χήρα τοῦ Δούκα Εὐδοκία, ἐπίτροπος τῶν τριῶν αὐτῆς ἀνηλίκων υἱῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἀνταποκριθῆ καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἀπαίτησιν καὶ εἰς τοὺς πόθους τῆς σφριγώσης

καρδίας της και διαβουκολήσασα τὸν πατριάρχη, ὁ ὅστις ἐξοφάνισεν τῆς εἰς χεῖρας αὐτοῦ ἐγγράφου διαβεβαιώσεως, «ὅτι ἐν θέλει ἔλθῃ εἰς δεῦτερον γάμον,» συνεζεύχθη τὸν **Ρωμανὸν Διογένην**, στρατηγὸν γενναϊότατον καὶ τὴν ὄψιν κάλλιστον, ὅστις καὶ ἀνηγορεύθη παρευθεὶς αὐτοκράτωρ (1068).

Ὁ Ῥωμανὸς Διογένης ἦτο ἀνὴρ δραστήριος καὶ γενναῖος. Διατάξας δὲ τὸν στρατὸν νὰ συγκεντρωθῇ εἰς Φρυγίαν μετέβη καὶ αὐτός, ἵνα διατάξῃ τὰ δέοντα. Συγκαταλέξας δ' ὅσους ἂν ἠδυνήθη, τοὺς πλείστους ὅμως ἐκ σύγκλιδος ὄχλου πάσης φυλῆς, τῶν μὲν ἐτοιμῶν εἰς αὐτομόλησιν ἢ πρὸς δραπέτευσιν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ, τῶν δὲ ἐτοιμῶν πρὸς προδοσίαν, ἐστράτευσεν εἰς Συρίαν κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ ὅτε μὲν τρέπων τοὺς πολεμίους, ὅτε δὲ ὑπενδίδων, ἀείποτε δὲ προκινδυνεύων καὶ λαμπρῶς ἀγωνιζόμενος, ἐπέτυχε νὰ διακωλύσῃ τὰς ἐπὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομὰς αὐτῶν καὶ τέλος ἐνίκησε περὶ τὴν Καισάρειαν (1069).

Ἐν ἔτει δὲ 1071 διαβάς τὸν Ἄλυν ποταμὸν ἵπορεύθη εἰς τὴν Ἰθηρίαν σπεύδων λίαν παρατόλμως νὰ συγκρουσθῇ πρὸς αὐτὸν τὸν σουλτᾶνον Ἄλπ-Ἀρσλάν, ἵνα ἐν κρισίμῳ μάχῃ κριθῇ ὁ περὶ τῶν ὄλων ἀγών. Καταλαβὼν τὴν Θεοδοσιούπολιν ἐφορμᾷ ἀπροσδοκῆτως κατὰ τῶν πολεμιῶν, ὅπως ἀσυντάκτων, τρέπει εἰς φυγὴν καὶ καταδιώκει αὐτούς. Ἐν ᾧ δὲ ἐκλινεν ἡ ἡμέρα, ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν ὀπισθοχώρησιν. Ἡ ὀπισθοχώρησις ὅμως αὕτη παρεξηγηθεῖσα ὑπὸ τῶν μακρότερον πολεμούντων ταγμάτων, δολίως εἰσηγουμένου καὶ τοῦ Ἀνδρονίκου, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Δούκα, καὶ προτροπᾶν φεύγοντος, μετετρέπη εἰς φυγὴν ἀκατάσχετον. Μάτην ὁ βασιλεὺς ἀνεκάλει τοὺς φεύγοντας, ὅστις, καίπερ μετ' εὐαρίθμων μείνας ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἀγωνίζεται ἔρρωμένως, ἀλλ' ἐπὶ τέλους πληγωθεὶς τὴν χεῖρα διὰ ξίφους καὶ φονευθέντος τοῦ ἵππου, συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ Ἄλπ-Ἀρσλάν ὅμως ἀποθαυμάσας τὴν γενναϊότητα καὶ μεγαλοφροσύνην τοῦ ἀτυχήσαντος βασιλέως προσηνέχθη λίαν φιλοφρόνως, συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ εἰρήνην ἐπὶ καταπαύσει τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐπὶ ἀμοιβαίᾳ ἀποδόσει τῶν αἰχμαλώτων καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον. Ἄλλ' οἱ ἐν Κ)λει διεφθαρμένοι πολιτικοὶ ἄνδρες καθαιροῦσιν αὐτὸν καὶ ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν τοῦ προαποθανόντος βασιλέως **Μιχαῆλ**, τὸν ἐπικαλούμενον **Παραπενάκην**. Ὁ ἀτυχῆσας βασιλεὺς

μετὰ ματαίαν ἀποστολὴν παρεδόθη πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον διὰ συνθηκῶν, τὰς ὁποίας προσυπέγραψαν καὶ τρεῖς τῶν μᾶλλον ἐγκρίτων ἀρχιεπισκόπων, ὅτι θέλουσι σεβάσθῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ παρὰ τὰς συνθήκας ὁ Διογένης ἐδηλητηριάσθη καὶ ἀπετυφλώθη λίαν ἀπηνῶς, ὥστε ἀπέθανεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν φρικτῶν ἀλγηδόνων, τηρήσας ὁμως μέχρι τελευταίας στιγμῆς ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα (1071). **Μιχαὴλ ὁ Ζ'** ἐπέτρεψε πᾶσαν τὴν διοίκησιν εἰς τὸν εὐνοῦχον Νικηφόρον, τὸν ἐπὶ τὸ ὑποκοριστικώτερον ἐπικαλούμενον **Νικηφορίτην**, διορίσας αὐτὸν **μέγαν λογοθέτην**. Ὁ Νικηφορίτης ἀπομακρύνας ἀπὸ τοῦ βασιλέως πάντα χρηστὸν καὶ ἐντιμὸν ἄνθρωπον, ἀπέβη εἰς τὸ κράτος μυρίων κακῶν πρόξενος. Ὁ δὲ **Μιχαὴλ** ἀναπτύξας πᾶσαν πλεονεξίαν καὶ σφετερισθεὶς τὸ μονοπώλιον τῶν σιτηρῶν τῆς Θράκης, ἐπώλει αὐτὰ εἰς τιμὴν ὑπέρογκον, ὑπεξαίρων συγχρόνως καὶ τὸ τέταρτον τοῦ μωδίου, ὅπερ ὠνομάζετο **πενάκειον**, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν **Παραπενάκειος**. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἔνδεια τροφῶν καὶ ἐπηκολούθησεν ἐν Κ)λει λιμὸς μέγας, καὶ ἐκ τούτου ἕτερος ἔτι φοβερώτερος **λοιμὸς**. Ἐνῶ δὲ ἐσωτερικῶς τοιαύτη ἐπεκράτει κακοδαιμονία, ἐξωτερικῶς οἱ Τούρκοι ἀνατρέψαντες τὰς πρὸς τὸν Ρωμανὸν γενομένας συνθήκας ἔνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, εἰσώρμησαν ἀκατάσχετοι εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τούτων τῶν κακῶν ἐπανέστησαν αὐθις καὶ οἱ Βούλγαροι ἔνεκα τῶν καταπιέσεων τοῦ Νικηφορίτη συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Σέρβων, ὃ δὲ κατ' αὐτῶν ἀποσταλεῖς Δαλασσηνὸς ἠττήθη κατὰ κράτος καὶ ἡ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ ἀποστείλῃ τὸν Νικηφόρον Βρυέννιον. Ὁ Βρυέννιος κατέβαλε τοὺς Βουλγάρους, ἐξέβαλεν ἐκ Βουλγαρίας τοὺς Σέρβους καὶ κατετρόπωσε τοὺς θηοῦντας τὴν Ἰλλυρίαν Χωρβάτους καὶ τοὺς Νορμανδοὺς. Ἡ δὲ πολιτικὴ μερὶς ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀμοιβῆς προέβη εἰς τὴν καθάρσειν αὐτοῦ. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Βρυέννιον ἀγανακτήσαντες ἀνηγόρευσαν αὐτὸν αὐτοκράτορα ἐν Δυρραχίῳ καὶ ἐκεῖθεν ὀρμώμενοι κατέλαβον πάσας σχεδὸν τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἠπέλιθσαν καὶ αὐτὴν τὴν Κ)λιν. Συγχρόνως δὲ καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν Νικηφόρον Βοτανειάτην, ὅστις ἐπὶ τέλους ὑπερισχύσας κατέλαβε τὸν θρόνον (1078).

Καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξηκολούθησεν ἡ αὐτὴ καὶ ἔτι χειρῶν διοίκησις, τὰ δὲ πράγματα τῆς πολιτείας ἄγουσι καὶ φέρουσιν

ἤδη δύο πρότερον αὐτοῦ Σλαῦοι ὑπηρεταί, **Βορίλος** καὶ **Γερμανός**. Ὁ Βοτανειάτης ἀποτυχὼν παντὸς συμβιβασμοῦ πρὸς τὸν Βρυέννιον, ἐξέπεμψε κατ' αὐτοῦ τὸν εἰκοσαέτη Ἀλέξιον Κομνηνόν, διορίσας αὐτὸν **δομέστικον** τῶν **σχολῶν τῆς Δύσεως**. Ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος παραλαβὼν τὸ εὐάριθμον καὶ ἀπόλεμον ἱππικόν, τὸ καλούμενον **τῶν Ἀθανάτων**, μικρὸν τι ἀπόσπασμα τοῦ ἀνατολικοῦ στρατοῦ, ὀλίγους Φράγκους καὶ τινας μισθοφόρους Τούρκους, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ ἐμπειροπολέμου καὶ γενναίου στρατηγοῦ Βρυεννίου, ἔχοντας νὰ ἀντιπαρατάξῃ τὰ μακεδονικὰ καὶ θρακικὰ τάγματα, τὸ ἄριστον ἱππικὸν τῆς Θεσσαλίας καὶ πολλοὺς μισθοφόρους Νορμανδοὺς καὶ Πετсенέγους. Ἡ θέσις τοῦ Ἀλεξίου ἦτο λίαν δυσχερής, καὶ ὁμως παρασύρας τὸν ἀντίπαλον εἰς χῶρον στενὸν κατετρόπωσε καὶ ἠχμαλώτισεν αὐτόν. Μετὰ τοῦτον κατεπολέμησε καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Βασιλάκιον καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον καὶ τελευταῖον κατεδάμασε καὶ τοὺς λεηλατοῦντας τὴν Βουλγαρίαν Πετсенέγους. Ἐνῶ δὲ ὁ Ἀλέξιος ἠτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ καὶ κατὰ τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀποστατήσαντος Μελισσηνοῦ, ἀποκαλύπτει συνωμοσίαν, σκευωρηθεῖσαν ὑπὸ Βορίλου καὶ Γερμανοῦ, πρὸς δολοφονίαν αὐτοῦ τε καὶ πάντων τῶν συγγενῶν. Ὅθεν ἐδέησε νὰ διασωθῇ διὰ τῆς φυγῆς εἰς Θράκην, ἐνθα προσελθόντες καὶ ἄλλοι πολλοὶ δυσηρεστημένοι ἀνηγόρευσαν αὐτὸν αὐτοκράτορα καὶ κατέλαβον ἀμαχητὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ὁ μὲν Βοτανειάτης μετὰ ματαίας διαπραγματεύσεις περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ὁ δὲ Ἀλέξιος κατέλαβε τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἄγων τὸ 24 ἔτος τῆς ἡλικίας (1081).

§ 113. Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς (1081—1118).

Ἡ πρώτη σταυροφορικὴ ἐκστρατεία (1096—1100)

Ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Ἀλέξιος, εὔρε τὸ κράτος εἰς ἐλείπειν κατὰστασιν. Τὸ ταμεῖον ἦτο κενόν, αἱ δὲ εἰσπράξεις ἦσαν ἐλάχισαι. Ὁ στρατὸς διετέλει εἰς ἐντελῆ σχεδὸν ἀποσύνθεσιν καὶ κατ' ὄνομα μόνον ὑφίστατο, αἱ δὲ ἐπὶ πεντηκονταετίαν συνεχεῖς καὶ ἀδιάλειπτοι ἐσωτερικαὶ στάσεις εἶχον διαταράξῃ τὴν ἐθνικὴν τοῦ κράτους ἐνότητα. Ἐξωτερικῶς δὲ τὸ κράτος ἠπειλεῖτο πανταχόθεν καὶ ἀπόβορρα μὲν ἔπασχεν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρ-

βων, τῶν Χωρβατῶν, τῶν Πετσενέγων καὶ τῶν Κομάνων, ἐξ ἀνατολῶν δὲ ὑπὸ τῶν Σελτζούκων τῆς Νικαίας καὶ Ἰκονίου, οἵτινες καταλαβόντες τὸ πλεῖστον τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τελευταῖον τὴν Κύζικον καὶ Νικαίαν, ἠπέιθον ἐντεῦθεν καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν· ἐκ δυσμῶν δὲ ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν πάντων φοβερωτάτων Νορμανδῶν. Τούτων ὁ ἡγεμὼν Ῥοβέρτος Γυσκάρδος (=πανουῖργος), ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας, θερμῶς ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῆς παπικῆς ἀρχῆς καὶ στεφθεὶς δούξ Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας, ἐστράφη ἐπὶ τὴν κατάκτησιν καὶ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἀδρίου χωρῶν (1081). Ἐπελθὼν δὲ μετὰ κραταιοῦ στρατοῦ καὶ στόλου καταλαμβάνει τὴν Κέρκυραν καὶ πολιορκεῖ τὸ Δυρράχιον (τὴν παλαιὰν **Ἐπέδαμνον**). Ὁ νεωστὶ διορισθεὶς φρούραρχος Δυρραχίου Γεώργιος Παλαιολόγος ἀπέκρουσε νικηφόρως πάσας τὰς τῶν πολεμίων ἐφοδούς, ὅτε κατέφθασε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος, ὅστις παρὰ τὴν γνώμην τῶν στρατηγῶν του συγκροτήσας μάχην ἐκ παρατάξεως κατετρόπωσε μὲν τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Νορμανδῶν, ἀλλ' ἢ τοῦ Ῥοβέρτου προσωπικὴ ἀνδρεία καὶ γενναϊότης, στρατηγούντος ἐν τῷ μέσῳ τῆς παρατάξεως, καὶ ἢ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Σέρβων προδοσία κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν τοῦ ἀγῶνος μετέβαλε τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς ἦτταν ὀλοσχερῇ. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φονικὸς καὶ πεισματώδης καὶ ἐξακισχίλιοι τῶν Ἑλλήνων ἐπεσον ἐν τῇ μάχῃ, ἐκθύμως ἀγωνισθέντες ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Ἀλέξιος μαχόμενος μετὰ τῶν πρώτων διέτρεξε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων (18 Ὀκτωβρίου 1081). Κατὰ δὲ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1082 ὁ Ῥοβέρτος καταλαμβάνει τὸ Δυρράχιον διὰ προδοσίας Ἐνετοῦ τινος καὶ ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ἐπεχείρησε καὶ τῆς ἄλλης Ἰλλυρίας τὴν κατάκτησιν καὶ προσελθὼν κατέλαβε παρὰ τῶν Βαριάγων μισθοφόρων καὶ αὐτὴν τὴν δυσπόρθητον Καστορίαν. Ἐγερθείσης δὲ στάσεως ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ὑπὸ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀλεξίου, ὁ μὲν Ῥοβέρτος σπεύδει πρὸς κατευνασιν αὐτῆς, ὁ δὲ ὑπολειφθεὶς υἱὸς αὐτοῦ Βοημούνδος κυριεύει τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Ἄρταν. Τὸ δ' ἐπιὸν ἔτος ἐπελθὼν ἐπὶ τὴν Λάρισαν κατατροποῦται ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ καὶ ὑποχωρεῖ κακῶς ἔχων εἰς Καστορίαν. Ὅποθεν ἀπέρχεται καὶ αὐτὸς εἰς Ἰταλίαν χάριν συλλογῆς χρημᾶ-

των. Κατὰ δὲ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ καὶ τὸ δυσπρόθητον τοῦτο φρούριον ἐκπορθεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Ῥοβέρτος καταβαλὼν τὴν στάσιν καὶ εὖ παρασκευασθεὶς ἐπέρχεται τὸ δεύτερον ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἀφίχθεις δὲ εἰς Βουθρωτὸν καὶ μαθὼν τὴν ἀποστασίαν τῆς Κερκύρας, ἀνακάμπει ἐκεῖσε καὶ κατατροπῶσας τὸν Ἑνετικὸν καὶ Βυζαντινὸν στόλον γίνεται αὐθις κύριος αὐτῆς (1084). Τὸ δ' ἐπιὸν ἔαρ κυριεύει καὶ τὴν Κεφαλληνίαν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον νοσήσας ἐτελεύτησεν αὐτόθι. Μεθ' ὃ ὁ μὲν στρατὸς αὐτοῦ διελύθη, τὸ δὲ Δυρράχιον καὶ τὰ παράλια φρούρια καὶ πᾶσαι αἱ πρὸς δυσμὰς νῆσοι ἀνεκτῆθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Οὕτως ἀπαλλαγείς ὁ Ἀλέξιος τοῦ φοβερωτάτου τούτου πολεμίου, ἀνέλαβε τὴν ἑσωτερικὴν τοῦ κράτους ῥύθμισιν καὶ βελτίωσιν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων, δι' ὧν ἠδυνήθη νὰ προπαρασκευασθῆ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἀπ' ἀνατολῆς καὶ βορρᾶ ἐπαπειλούντων νέων κινδύνων.

Ἐπωφελούμενος δ' ἐκ τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων, κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Σινώπην καὶ Νικομήδειαν καὶ ἄλλα τινὰ φρούρια. Ἄλλ' ὑπερισχύσαντος τοῦ Κελιδῶν Ἀρσλάν, ὁ Ἀλέξιος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῆ εἰς ἄμυναν, καθ' ὅσον αἱ Παυλιανῆται, τοὺς ὁποίους δολίως ἀφώπλισεν ὁ Ἀλέξιος, ἐπεχείρησαν μετὰ τῶν Πετсенέγων καὶ Κομάνων δεινὴν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Θράκην Ἰηλησσίαν. Ἐπανειλημμένως ἐνίκησαν τοὺς Βυζαντινοὺς στρατοὺς καὶ ἐν μεγάλῃ μάχῃ, συγχροτηθεῖσα πέραν τοῦ Αἴμου, ἐνίκησαν καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλέξιον (1088). Ἐπὶ τέλους ὁμοῦς ὁ Ἀλέξιος προσλαβὼν συμμάχους τοὺς Κομάνους κατετρόπωσε κατὰ κράτος τοὺς Πετсенέγους ἐν τῇ περὶ Λεβούνιον κρισίμῃ μάχῃ (1091). Τοὺς δὲ Κομάνους ἐκ συμμάχων γενομένους αὐθις ἐχθροὺς κατετρόπωσε παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν (1094).

Αἴφνης ἐν ἔτει 1096 ἐνέσκηψεν εἰς τὸ κράτος νέα ἐκ δυσμῶν θύελλα, ἡ **πρώτη σταυροφορικὴ ἐκστρατεία**. Ταύτην, ὡς καὶ τὰς μετὰ ταῦτα, προεκάλεσε τὸ κατακτητικὸν πνεῦμα τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν δῆθεν τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀγίων τόπων ἀπὸ τῶν ἀπίστων, πράγματι δὲ πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς ὑποταγὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν δυτικὴν. Ὁ τότε δὲ Πάπας Οὐρβανός, ὅπως προπαρασκευάσῃ καὶ πόρρωθεν τὰ πνεύ-

ματα ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ δῆθεν σκοποῦ τῆς ἱεράς ταύτης ἐστρατείας, διεκήρυξε ψευδῶς, ὅτι Πέτρος ὁ Ἐρημίτης, ὁ καὶ **Κουκόπετρος**, ἐπανερχόμενος ἐκ τῶν ἁγίων τόπων, ὅπου εἶχε μεταβῆ ὡς προσκυνητής, ἐκόμισεν ἐπιστολάς οὐ μόνον ἀπὸ τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον πρὸς ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως, δι' ὧν καθικετεύοντο οὗτοι νὰ σπεύσωσι πρὸς σωτηρίαν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος περιελθὼν τὴν Εὐρώπην καὶ παραστήσας ὅποια καὶ ὅποσα ἔπασχον οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς κατακτητὰς τῶν ἁγίων τόπων, ὁ δὲ πάπας συγκαλέσας δύο συνόδους ἐν Πλακεντία καὶ ἐν Κλερμοντίῳ καὶ ἀγορεύσας πρὸς τὰ συρρεύσαντα πλήθη, ἀνέφλεξαν ἔτι μᾶλλον τὸν θρησκευτικὸν αὐτῶν ἐνθουσιασμὸν κατὰ τῶν ἀπίστων (α).

Ἐνῶ δὲ οὗτοι προπαρασκευάζοντο ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, προέδραμον αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν τρία πολυάριθμα στίφη ἀσύντακτα ἐκ συρφετῶδους ὄχλου, ὧν τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Γερμανὸν ἱερέα Γοττεσχάλκ, εἰς πολλὰς καθ' ὁδὸν ἐξοκεῖλαν ἀσεβεῖς καὶ μιαρὰς πράξεις, κατεσφάγη ἐν Οὐγγαρία ὑπὸ τῶν ἀγανακτησάντων κατοίκων. Τὰ δὲ ὑπὸ Πέτρον τὸν Ἐρημίτην καὶ τὸν Γάλλον ἱππότην **Οὐάλτερον**, τὸν

Σημ. α'. Ἐπειδὴ δὲ διενεμήθησαν σταυροὶ ἐξ ἐρυθροῦ ὑφάσματος, τοὺς ὁποῖους εἰς ἕκαστος ἐπέραπτεν ἀνὰ ἓνα εἰς τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, εἴτε ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος, εἴτε εἰς τὸ μέσον τῶν ὤμων, οὗτοι μὲν ἐπωνομάσθησαν σταυροφόροι, ἢ δὲ ἐκστρατεία σταυροφορία. Ἄλλ' οὐχὶ καὶ πάντες ἀνέλαβον τὸν σταυρὸν ἐξ ἀκραίφνοῦς θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἐκ φιλοτιμίας, ἵνα μὴ ἐκληφθῶσιν ὡς ἄνδρσι, ἕτεροι δέ, ἵνα μὴ ἐγκαταλίπωσι τοὺς φίλους των, ἄλλοι δὲ διὰ τύχην, καὶ οὐκ ὀλίγοι, ἵνα ἀποφύγῃσι τοὺς δανειστάς των. Πρῶτος ὁ ὁμόσας νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸν σταυροφορικὸν τοῦτον ἀγῶνα ἦτον ὁ Ἀδεμάρ ἐπίσκοπος τοῦ Ρουγ. Πρῶτοι δὲ κοσμικοὶ ἡγεμόνες, ὁ κόμης τοῦ Foix Ῥογῆρος ὁ Β' καὶ ὁ κόμης τῆς Τολώσσης Ῥαίμουδος, ὁ πλουσιώτατος καὶ ἰσχυρότατος δυνάστης τῆς μεσημβρινῆς Γαλιίας. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι Γάλλοι μεγιστᾶνες, ὧν οἱ ἐπιφανέστατοι ἦσαν Γοδοφρέδος ὁ Βουιλλῶνος καὶ δουξ τῆς κάτω Λοθαρριγγίας μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ ἀδελφῶν, Εὐσταθίου καὶ Βαλδουίνου, ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας Ῥοβέρτος, ὁ δουξ τῆς Νορμανδίας Ῥοβέρτος, ὁ κόμης Οὐερομανδύων Οὐγῶν, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Α'. Προσέτι δὲ δύο ἐπιφανεῖς Νορμανδοί, ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος Βοημούδος ὁ Α' καὶ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ ἀνεψιὸς αὐτοῦ μαρκίων τοῦ Βρενδησίου Ταχρέδος, ὁ πολυθρύλητος γενόμενος ἐπὶ ταῖς ἱπποτικαῖς αὐτοῦ ἀρεταῖς.

ἐνεκα τῆς πενίας αὐτοῦ ἐπικληθέντα **Μηδενέχοντα**, ἀφοῦ παρεξέτραπτησαν ἐπίσης καὶ ἐν Οὐγγαρία καὶ ἐν Βουλγαρία καὶ ἐν Κ]λει, εἰς ἀγρίας δηώσεις καὶ σφαγάς, διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἄλλὰ καὶ ἐκαὶ ἀφοῦ ἐξετραχλίσθησαν εἰς τὰς ἐσχάτας ἀσεβεῖς πράξεις κατὰ τῶν ἰθαγενῶν, προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ Κελιδζέ-Ἄρσλάν κατεσφάγησαν πάντες ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν καὶ μόνον τρισχίλιοι ἐκ τούτων διεσώθησαν εἰς Κ]λιν, ἐν οἷς καὶ ὁ πρὸ τῆς μάχης ἐπανελθὼν Πέτρος ὁ Ἐρμηίτης.

Οἱ δὲ λοιποὶ ἡγεμόνες ἀφορμηθέντες ἀπὸ διαφορῶν σημείων κατέφθασαν εἰς Κ]λιν ἀλληλοδιαδόχως. Δόντες δὲ πρὸς τὸν Ἀλέξιον τὸν ὄρκον τῆς ὑποτελείας καὶ λαβόντες τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θέλουσι λάβῃ πᾶσαν τὴν δυνατὴν συνδρομὴν, καὶ ἀνθυποσχεθέντες, ὅτι θέλουσι παραδώσῃ πάντα τὰ ἀρχαῖα κτήματα τοῦ κράτους, ὅσα θὰ καταλάβωσι, διεπεραιώθησαν ἐπὶ ἐλληνικῶν πλοίων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν περὶ τὴν Χαλκηδόνα (β), ἐνθα προσῆλθον καὶ συνετάχθησαν μετ' αὐτῶν καὶ 40,000 Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Τατίκιον (1097). Ἐντεῦθεν ἀφορμηθέντες ἐπολιόρησαν τὴν Νίκαιαν, τὴν τότε καθέδραν τοῦ Κελιδζέ-Ἄρσλάν, ὅστις ἐπιπεσὼν μεθ' ἐξήκοντα χιλιάδων ἰππέων, ἠττήθη μὲν κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἀντιπαρατασσόντων περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἰππέων καὶ περὶ τὰς ἐξακοσίας χιλιάδας πεζῶν, οὐχ ἦττον ὅμως ἢ φρουρὰ τῆς Νικαίας, καίπερ ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς τὰς οἰκείας δυνάμεις, ἀντέτασσε καρτερικὴν ἄμυναν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀλέξιος διατρίβων οὐ μακρὰν τῆς Νικαίας, παρηκολούθει καὶ ἐπιτηρεῖ αὐτούς. Καταλαβὼν δὲ διὰ πλοίων τὴν Ἀσκανίαν λίμνην, δι' ἧς οἱ στενωῶς πολιορ-

Σημ. β'. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Οὐγῶν, ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἀδελφός, διαπεραιωθεὶς ἐξ Ἰταλίας εἰς Δυρράχιον, τοσοῦτον αὐθαδῶς προσηνέχθη πρὸς τὸν φρούραρχον, ὥστε ὁ Ἀλέξιος διέταξε τὴν σύλληψίν του. Ἐντεῦθεν ἐρεθισθεὶς ὁ Γοδοφρέδος ἀπήτησε τὴν ἀπόλυσίν του καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς ἐκήρυξε πόλεμον καὶ ἐπήνεγκε φρεβρὰν δῆωσιν περὶ τὴν Σηλυβρίαν. Ὄθεν ὁ Ἀλέξιος ἀπέλυσε μὲν τὸν Οὐγῶνα, ἀλλὰ ἀπήτησε παρὰ τοῦ Γοδοφρέδου τὸν ὄρκον τῆς πίστεως, ὃν οὗτος μετὰ τινος δισταγμοῦς ἔδωκεν. Ἐπίσης ἐχθρικῶς προσηνέχθησαν καὶ ὁ Βοημοῦνσος καὶ ὁ Ταγκρέδος ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς ἐπαρχίαις, διὰ τῶν ὁποίων διήρχοντο. Ἐν Πελαγονίᾳ δὲ κυριεύσαντες ἐξ ἐφόδου πόλιν τινὰ ἐπ' ἠρόλησαν αὐτήν, κατέσφαξαν δὲ τοὺς κατοίκους καὶ ἀπῆλθον συνεπαγόμενοι: πλουσιωτάτην λείαν.

κούμενοι ἐλάμβανον ἀκωλύτως πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια, περιήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ παραδώσωσι τὸ ὄχυρότατον τῆς Νικαίας φρούριον, ἐφ' οὗ ἀνυψώθη ἡ ἐλληνικὴ σημαία (20 Ἰουνίου 1097). Ἐντεῦθεν προελάσαντες οἱ σταυροφόροι καὶ νικήσαντες ἐπανειλημμένως τὸν Καλιδὸζέ-Ἀρσλάν, ἀγωνισθέντα νὰ διακωλύσῃ τὴν διάβασιν των, καὶ κυριεύσαντες πᾶσαν τὴν Κιλικίαν ἐφθασαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐπεχείρησαν τὴν πολιορκίαν αὐτῆς. Ὁ δὲ Βαλδουῖνος προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος διοικητοῦ τῆς Ἐδέσσης, Θεοδώρου, ὅπως καταπολεμήσῃ τοὺς περίξ Τούρκους, κατέλαβε παρασπονθήσας τὴν πόλιν καὶ δολοφονήσας τὸν υἱοκτήσαντα αὐτὸν Θεόδωρον ἀνίδρυσε τὴν πρώτην ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκικὴν ἡγεμονίαν, παραβιάσας αὐτὸς πρῶτος καὶ τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξιον συνθήκας. Τὴν αὐτὴν διαγωγὴν ἔδειξε καὶ ὁ Βοημοῦνδος σφετερισθεὶς τὴν μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν κυριευθεῖσαν Ἀντιόχειαν (3 Ἰουνίου 1098) καὶ ἀνιδρύσας οὕτω τὴν δευτέραν φραγκικὴν ἡγεμονίαν. Τῇ δὲ 15 Ἰουλίου 1099 οἱ σταυροφόροι ἐξεπολιόρκησαν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐξετραχηλίσθησαν εἰς σφαγὰς ἀνηλεεῖς μὴ φεισθέντες μειδὲ παιδῶν καὶ γυναικῶν. Ποταμοὶ ἀληθῶς αἱμάτων ἐπλημμύρησαν τὴν πόλιν, ἐν ἧ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ἐξέχυσε τὸ ἴδιον αἷμα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τῆς ἀμοιβαίας τῶν ἀνθρώπων ἀγάπης. Διαρρήξαντες δὲ ἤδη ὀριστικῶς καὶ τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξιον συνθήκας, ἀνίδρυσαν τρίτον αὐτοτελὲς βασιλεῖον ἐν Συρίᾳ, οὗ βασιλεὺς ἀνηγορεύθη ὁ Γοδοφρέδος καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Βαλδουῖνος (1100—1118). Καθαιρέσαντες δὲ καὶ τὸν Ἑλληνα πατριάρχην Ἱεροσολύμων, προεχειρίσαντο ἴδιον, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις ἐχειροτόνησαν ἰδίους ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς. Ἄλλ' ὁ ἐλληνικὸς κλῆρος διεμαρτυρήθη καὶ συνελθὼν ἐχειροτόνησεν ἴδιον πατριάρχην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πρώην Συμεῶν, τὸν ὁποῖον κατ' ἀνάγκην ἀνεγνώρισαν καὶ αὐτοὶ οἱ Λατῖνοι. (γ').

Σημ. γ'. Ἡ ἄλωσις τῶν Ἱεροσολύμων ἀνέφλεξε τὸν ἐνθουσιασμὸν νέων εὐσεβῶν μαχητῶν, οἵτινες ἐξώρμησαν ἐπὶ τοὺς ἁγίους τόπους (1101). Καὶ ἔφερον ἐπ' ὤμου μὲν τὸν σταυρόν, ἀλλ' εἰς χεῖρας τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον, καὶ διήρχοντο διὰ μέσου τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν λεηλατοῦντες καὶ διαρπάζοντες. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τούτων κατεκόπησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀπίστων, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν εἰς Κ)πολιν ἢ εἰς Ἀντιόχειαν.

Ἐν τούτοις ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀντιοχείας Βοημοῦνδος, ὁ γνωστός ἡμῖν ὡς τοῦ Ῥοβέρτου Γυσκάργου, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Κιλικίας καὶ Παμφυλίας, ἐπέξετεινε τὰς ἑαυτοῦ κατακτήσεις καὶ ἐπὶ πόλεων, ὑφ' Ἑλλήνων κατεχομένων, καὶ ἤρχισε νὰ μελετᾷ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀρχαίου βουλευμάτος, ἤτοι τὴν κατάλυσιν τοῦ ὄλου ἐλληνικοῦ κράτους μετὰ τῶν Τούρκων συνεννοούμενος. Ὄθεν ὁ Ἀλέξιος βλέπων προφανῆ τὸν κίνδυνον, ἀπεπειράθη δι' ἐπιστολῶν νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν καὶ μὴ εἰσακουσθεὶς ἐξέπεμψεν ἐπὶ τὴν Κιλικίαν στρατὸν λογάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Βουτουμίτην κηρύξας κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον (1103). Ὁ στρατὸς οὗτος διελάσας διὰ τοῦ πεδίου τῆς Κιλικίας ἐκυρίευσεν τὴν Γερμανίκειαν καὶ ἄλλας παρακειμένας πόλεις καὶ ἀφήσας φρουρὰν ὑπὸ τὸν Μοναστραῦν ἐπανῆλθεν εἰς Κων(σταντινούπολιν). Ὁ δὲ Βοημοῦνδος ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Πισατῶν, τῶν Φλωρεντινῶν καὶ τῶν Γενοαίων. Πρῶτοι δὲ οἱ Πισαταὶ ἐξοπλίσαντες ἐν ὄλῳ 900 διήρεις, τριήρεις, δρόμωνας καὶ ἄλλα πλοῖα, ἐπέδραμον ἐπὶ τὰ ἐλληνικὰ παράλια ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Πίσης. Ὁ στόλος οὗτος κατεναυμαχῆθη ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ, παρὰ τὴν Ῥόδον, ὁ δὲ διασωθεὶς ἔνεκα ἐπελθούσης τρικυμίας μάτην ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν Κύπρον ἀποκρουσθεὶς μετὰ μεγάλης ζημίας (1104). Μετ' αὐτοὺς ἔσπευσαν οἱ Γενοαῖοι, καθ' ὧν ὁ Ἀλέξιος ἐξέπεμψε δύο στρατιάς, τὴν μὲν κατὰ ξηρὰν, τὴν δὲ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τὸν Λαντούλφον, ἧτις ὅμως ἔνεκα τρικυμίας δὲν ἠδυνήθη νὰ διακωλύσῃ τὴν διάβασιν τῶν πολεμίων, καὶ οὗτοι ἔφθασαν ἀκωλύτως εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀντιοχείας. Ἄλλ' ὁ κατὰ ξηρὰν ἐκπεμψθεὶς στρατὸς ὑπὸ τὸν Καντακουζηνὸν ἐκυρίευσεν τὴν Λαοδικίαν, ὁ δὲ ἐν Κιλικίᾳ ὑπὸ τὸν Μοναστραῦν συνεπλήρωσε τὴν ἀνάκτησιν ἀπάσης τῆς χώρας.

Ὁ δὲ Βοημοῦνδος περιελθὼν οὕτως εἰς ἀμηχανίαν δεινὴν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Εὐρώπην πρὸς ἀναζήτησιν νέων δυνάμεων, καὶ ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μὴ συλληφθῆ, διέπλευσε τὴν μεταξὺ Συρίας καὶ Ἰταλίας θάλασσαν τεθεὶς ἐντὸς φερέτρου, καταλιπὼν εἰς Συρίαν τὸν ἀνεψιὸν του Ταγκρέδον. Διαπεραιωθεὶς δὲ εἰς Ἰταλίαν ἔτυχε τῆς ἐνθέρμου ὑποστηρίξεως τοῦ πάπα καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ συστατικὰς ἐπιστολάς περιῆλθε τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Γαλλίαν, διαβάλλων τὸν Ἀλέξιον ὡς ἐχθρὸν ἄσπονδον καὶ συλλέγων χρήματα καὶ

νέας δυνάμεις, ἵνα ἀρχίσῃ τὸ κατακτητικὸν αὐτοῦ στάδιον ἀπὸ τῆς Ἰλλυρίας. Ὁ Ἀλέξιος πληροφορηθεὶς τὸν νέον τοῦτον κίνδυνον ἐσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ τὰ ἐν Συρίᾳ καὶ Κιλικίᾳ τάγματα καὶ συνεκέντρωσεν αὐτὰ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐνταῦθα δυνάμεων περὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ἔνθα μετέβη καὶ αὐτὸς καὶ διέτριψεν ἐπὶ δύο περίπου ἔτη γυμνάζων τὸν στρατὸν καὶ ὀχυρῶν τὰ φρούρια καὶ μάλιστα τὸ Δυρράχιον (1105—1106). Καὶ ὁ μὲν Ταγκρέδος ἐν τῷ μεταξύ ἀνέκτησεν ἅπασαν τὴν Κιλικίαν, ὁ δὲ Βοημοῦνδος ἀπεβιβάσθη εἰς Αὐλῶνα συνεπαγόμενος δωδεκακισχιλίους θωρακοφόρους ἰππεῖς καὶ ἑξακισμυρίους πεζοὺς, οἵτινες προέβησαν λεηλατοῦντες καὶ ἐστρατοπέδευσαν πρὸ τοῦ Δυρραχίου (13 Ὀκτωβρίου 1107). Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος, καταλαβὼν πάσας τὰς κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν διόδους, περιήγαγε τὸν ἀγέροχον ἰππότην εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν, ὥστε οὗτος ἠναγκάσθη νὰ ταπεινωθῇ πρὸ τοῦ Ἀλεξίου συνάψας νέας συνθήκας. Ἐπανελθὼν ὁμως εἰς Ἀπουλίαν καὶ προπαρασκευάσας νέον στόλον, ἦτον ἔτοιμος νὰ ἐπανεέλθῃ ἐκ νέου πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐπελθὼν αἴφνης ὁ θάνατος ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ (1111) (1).

Οὕτως ὁ Ἀλέξιος ἀποκρούσας τὸν ἐκ δυσμῶν ἐπικρεμασθέντα κίνδυνον, ἐτράπη πρὸς ἀνατολὰς καὶ νικήσας ἐπανειλημμένως τὸν σουλ-

(1) Ἐνταῦθα καταλήγει τοῦ μακροχρονίου σταυροφορικοῦ δράματος ἡ πρώτη πρᾶξις, ἣτις ἐπῆνεγκεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀπείρους συμφοράς. Αἱ χῶραι αὐτοῦ ὑπέστησαν δηώσεις καὶ λεηλασίας δεινὰς διὰ τῆς δι' αὐτῶν διελεύσεως τοσούτων στρατιῶν ἐκ δύο περίπου ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Κατηναλώθησαν ὑπέρογκα χρηματικὰ ποσά, ἔνθεν μὲν πρὸς τοὺς σταυροφόρους, ἐτέρωθεν δὲ πρὸς ἐξόπλισιν καὶ συντήρησιν στρατῶν καὶ στόλων, ὅπως ὁ Ἀλέξιος ἀμυνθῇ καὶ καταπολεμήσῃ ἐν Εὐρώπῃ μὲν τὸν Ῥοβέρτον Γυσκάρδον, ἐν Ἀσίᾳ δὲ καὶ Εὐρώπῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βοημοῦνδον. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἐμειώθη καὶ ἐστερήθη τὸ κράτος πλείστων προσόδων ἐκ τῶν παραχωρηθέντων ἐξ ἀνάγκης ὑπερόγκων προνομίων πρὸς τε τοὺς Ἐνετοὺς καὶ τοὺς Πισάτας καὶ τοὺς Γενουαίους. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἀπώλεσε πάσας τὰς ἐπίσκοπας αὐτῆς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ καὶ τὰ δύο πατριαρχεῖα τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων. Τὸ δὲ δεινότερον, παρωξύνθησαν τὰ θρησκευτικὰ πάθη, ἐξ ὧν προέκυψαν νέαι συγκρούσεις, αἵτινες ἐξήντηλσαν ἐντελῶς τὰς τε Ὀλικάς καὶ ἠθικὰς τοῦ ἔθνους δυνάμεις καὶ προπαρασκευάσαν τὴν πτώσιν αὐτοῦ εἰς τὴν Δύσιν, ἐξ οὗ ἀπώλεσε τὴν πρῶην ἐνότητα καὶ ὑπέκυψε βραδύτερον ὑπὸ τὴν ἀπαισιωτέραν δουλείαν.

τάνον τοῦ Ἰκονίου Σχίσσᾶν ὑπεχρέωσεν αὐτὸν διὰ συνθήκης νὰ ἀπο-  
 ώση πᾶσαν σχεδὸν τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἄλλ' οἱ ὅροι οὗτοι τῆς συν-  
 θήκης δὲν ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ Μασουῦ, ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ  
 αἰσᾶ, καὶ οἱ Τούρκοι ἐπανέλαβον τὰς συνθήκας αὐτῶν ἐπιδρομάς,  
 διότι ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀλέξιος νοσήσας ἐτελεύτησε (κατὰ Αὐγουστον  
 τοῦ 1118).

### § 114. Ἰωάννης Β' ὁ καὶ Καλοῖωάννης (1118—1143).

Ὁ Ἰωάννης, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ,  
 ὑπερεπηθέτη ὑπὲρ πάντας τοὺς Κομνηνοὺς, διότι ὑπῆρξεν ὁ χρηστό-  
 τερος, ὁ συνετώτερος καὶ μετριοπαθέστερος αὐτῶν, διὸ ἐπεκλήθη καὶ  
**Καλοῖωάννης**. Καὶ πρὸς ἐνδειξιν μάλιστα τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ ἰθεω-  
 ρήθη ἄξιος νὰ παραβληθῆ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Μάρκον Αὐρήλιον. Ἐν  
 ἔτει δὲ 1119 ἐξστράτευσε κατὰ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων, οἵ-  
 τινες διαρρήξαντες τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξιον συνθήκας ἐλεηλάτου τὴν  
 Φρυγίαν. Κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος ἀνέκτησε καὶ τὴν Λαοδικεῖαν.  
 Τὸ δ' ἐπιὸν εἰσβαλὼν εἰς Παμφυλίαν ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Σωζόπολιν.  
 Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κ)λιν ἀπέκρουσε τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιδρομάς  
 τῶν Οὐγγρων, Σέρβων καὶ Πετσενέγων (1121—1124). Ἐντελῶς  
 ἐταπεινώσας αὐτοὺς ἐστράτευσεν αὖθις ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ εἰσβα-  
 λὼν εἰς Παφλαγονίαν ἀνέκτησε τὴν Κασταμῶνα, καὶ ἐξηκολούθησεν  
 ἐπὶ διετίαν τὸν πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον (1126—1127). Ἐκ-  
 ροτε ἐπεκράτησε δεκαετῆς εἰρήνη. Τελευταῖον ὁ Ἰωάννης, στρατεύ-  
 σας ἐπὶ τὴν Συρίαν, ἀπέθανεν ἐκ πληγῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐν κυ-  
 νηγεσίῳ (1143). Τὴν προτεραίαν δὲ τοῦ θανάτου του προσκαλέσας  
 περὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ πάντας τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς τοῦ  
 στρατοῦ συνέστησεν ὡς διάδοχόν του ἀντὶ τοῦ ἐν Κ)λει διατρίβοντος  
 πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ Ἰσαακίου τὸν μετ' αὐτοῦ συστρατεῦντα νεώ-  
 τερον Μανουήλ.

### § 115. Μανουήλ Κομνηνὸς (1143—1180) καὶ ἡ 6' σταυροφορία.

Ὁ Μανουήλ Κομνηνὸς ὑπῆρξεν ὁ ἠρωϊκώτατος καὶ ῥωμαλεώτατος  
 πάντων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ὑπῆρξεν, ὡς εἶπεῖν, ὁ

Αἴας αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ μετὰ τῆς ἡρακλείου ρώμης καὶ τοῦ ἀρειμανίου ἤθους συνήνου ἐν ἑαυτῷ καὶ πολιτικὴν καὶ στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν, οὐδένα θὰ εἶχεν ἑαυτῷ τὸν ἐνάμιλλον. Ἄλλ' ἀτυχῶς τὸ ἀκάθεκτον καὶ φιλοπόλεμον αὐτοῦ ἦθος, ὁμοιον πρὸς τὸ τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαιοτήτος ἢ πρὸς τὸ τῶν ἵπποτων τῆς Δύσεως, — τοὺς ὁποίους ἐφιλοτιμήθη νὰ μιμηθῆ, εἰσαγαγὼν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ τὸν βαρὺν αὐτῶν ὄπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας καὶ τὰ μακρὰ δόρατα, — καὶ τὸ θερμουργὸν εἰς τὸ προκαλεῖν νέους ἀνταγωνιστάς καὶ εἰς τὸ ἀναλαμβάνειν νέας ἀείποτε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἄνευ τῆς συνετῆς καταμετρήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων παρέσυραν αὐτὸν εἰς μακροὺς καὶ δαπανηροὺς πολέμους, οἵτινες καὶ τοὺς πόρους τοῦ κράτους ἐξήντησαν καὶ τὰς στρατιωτικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἐφθειραν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Μανουὴλ ἐνίκησε τὸν δούκα τῆς Ἀντιοχείας Ραίμουndon καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς Κ]λιν καὶ ζητήσῃ συγγνώμην καὶ ὁμολογήσῃ πίστιν (1144). Ἐπειτα ἐπιστρατεύσας αὐτὸς ὁ Μανουὴλ ἐπὶ τοὺς Τούρκους ἀνέδειξεν ἀληθῶς ποικίλα δείγματα ἀνδρίας καὶ ἡρωϊσμοῦ καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι πάντα τὰ ἐν Παμφυλίᾳ καὶ Κιλικίᾳ φρούρια, ὅσα εἶχον κυριεύσῃ. Ἐντεῦθεν ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κ]λιν, διότι νέα ἡγήρετο ἐκ δυσμῶν θύελλα, ἡ δευτέρα **σταυροφορία** (1147—1149), τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ ἀγγελία τῆς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Νουρεδδὴν κυριευθείσης Ἐδέσσης (1146). Ἡ θλιβερὰ αὕτη ἀγγελία κατετάρραξε τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Κορράδος ὁ Γ' καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ Ζ' συναπεφάσισαν νὰ δράμωσι πρὸς βοήθειαν τῶν χριστιανῶν τῆς Συρίας. Πρῶτος ἐξεστράτευσε ὁ Κορράδος συνεπαγόμενος ἑπταχισμυρίου βαρέως ὀπλισμένους ἵπποτας καὶ πολυάριθμον ἑλαφρὸν πεζικὸν καὶ ἱππικὸν καὶ διεπεραιώθη εἰς Ἀσίαν. Ἀλλὰ περιπλανηθεὶς εἰς χώρας δυσβάτους καὶ ἀνύδρους, ὑπέστη σχεδὸν ἐντελῆ πανωλεθρίαν, περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν ἀπίστων καὶ μόλις διασώσας τὸ δέκατον τοῦ στρατοῦ του ἐπέστρεψε κακῶς ἔχων εἰς Κ]πολιν. Διαχειμάσας δ' αὐτόθι ἐπῆλθεν αὐθις κατὰ τὸ ἔαρ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην καὶ ἀνέλαβεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Λουδοβίκου τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Δαμασκού. Ἀποτυχόντες δὲ εἰς πάσας αὐτῶν τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπέστρεψαν ἀδόξως καὶ κακῶς ἔχοντες εἰς τὰ ἴδια μετὰ ἔλλεινῶν τιῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ των.

τῶνον τοῦ Ἰκονίου Σχίσσῶν ὑπεχρέωσεν αὐτὸν διὰ συνθήκης νὰ ἀποδώσῃ πᾶσαν σχεδὸν τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἄλλ' οἱ ὄροι οὗτοι τῆς συνθήκης δὲν ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ Μασούδ, ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Χαϊσσᾶ, καὶ οἱ Τούρκοι ἐπανέλαβον τὰς συνθήκεις αὐτῶν ἐπιδρομὰς, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀλέξιος νοσήσας ἐτελεύτησε (κατὰ Αὐγούστου τοῦ 1118).

### § 114. Ἰωάννης Β' ὁ καὶ Καλοῖωάννης (1118—1143).

Ὁ Ἰωάννης, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, ὑπερεπηνέθη ὑπὲρ πάντας τοὺς Κομνηνοὺς, διότι ὑπῆρξεν ὁ χρηστότερος, ὁ συνετώτερος καὶ μετριοπαθέστερος αὐτῶν, διὸ ἐπεκλήθη καὶ **Καλοῖωάννης**. Καὶ πρὸς ἐνδειξιν μάλιστα τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ ἰθεωρήθη ἄξιος νὰ παραβληθῆ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Μάρκον Αὐρήλιον. Ἐν ἔτει δὲ 1119 ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων, οἵτινες διαρρήξαντες τὰς πρὸς τὸν Ἀλέξιον συνθήκας ἐληλάτου τὴν Φρυγίαν. Κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος ἀνέκτησε καὶ τὴν Λαοδίκειαν. Τὸ δ' ἐπιὸν εἰσβαλὼν εἰς Παμφυλίαν ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Σωζόπολιν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κ)λίην ἀπέκρουσε τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιδρομὰς τῶν Οὐγγρων, Σέρβων καὶ Πετσενέγων (1121—1124). Ἐντελῶς ἐταπεινώσας αὐτοὺς ἐστράτευσεν αὖθις ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ εἰσβαλὼν εἰς Παφλαγονίαν ἀνέκτησε τὴν Κασταμῶνα, καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ διετίαν τὸν πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον (1126—1127). Ἐκτετατὴ ἐπεκράτησεν δεκαετῆς εἰρήνην. Τελευταῖον ὁ Ἰωάννης, στρατεύσας ἐπὶ τὴν Συρίαν, ἀπέθανεν ἐκ πληγῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐν κυνηγεσίῳ (1143). Τὴν προτεραίαν δὲ τοῦ θανάτου του προσκαλέσας περὶ τὴν κλίνην αὐτοῦ πάντας τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ συνέστησεν ὡς διάδοχόν του ἀντὶ τοῦ ἐν Κ)λει διατρίβοντος πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ Ἰσακίου τὸν μετ' αὐτοῦ συστρατεύοντα νεώτερον Μανουήλ.

### § 115. Μανουὴλ Κομνηνὸς (1143—1180) καὶ ἡ 6' σταυροφορία.

Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὑπῆρξεν ὁ ἠρωϊκώτατος καὶ ῥωμαλειώτατος πάντων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ὑπῆρξεν, ὡς εἰπεῖν, ὁ

Αἴας αὐτοῦ. Ἐὰν δὲ μετὰ τῆς ἡρακλείου ῥώμης καὶ τοῦ ἀρειμανίου ἤθους συνήνου ἐν ἑαυτῷ καὶ πολιτικὴν καὶ στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν, οὐδένα θὰ εἶχεν ἑαυτῷ τὸν ἐνάμιλλον. Ἄλλ' ἀτυχῶς τὸ ἀκάθεκτον καὶ φιλοπόλεμον αὐτοῦ ἦθος, ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαιο-  
 τητος ἢ πρὸς τὸ τῶν ἵπποτῶν τῆς Δύσεως, — τοὺς ὁποίους ἐφιλοτι-  
 μήθη νὰ μιμηθῆ, εἰσαγαγὼν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ τὸν βαρὺν αὐ-  
 τῶν ὄπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας καὶ τὰ μακρὰ δόρατα, — καὶ  
 τὸ θερμουργὸν εἰς τὸ προκαλεῖν νέους ἀνταγωνιστὰς καὶ εἰς τὸ ἀνα-  
 λαμβάνειν νέας ἀείποτε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἄνευ τῆς συνετῆς κα-  
 ταμετρήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων παρέσυραν αὐτὸν εἰς μακροὺς καὶ  
 δαπανηροὺς πολέμους, οἵτινες καὶ τοὺς πόρους τοῦ κράτους ἐξήντηλη-  
 σαν καὶ τὰς στρατιωτικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ δυνάμεις ἐφθειραν. Καὶ  
 κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Μανουήλ ἐνίκησε τὸν δοῦκα τῆς Ἀντιοχείας  
 Ραῖμουῦνδον καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς Κ]λιν  
 καὶ ζητήσῃ συγγνώμην καὶ ὁμότη πείσιν (1144). Ἐπειτα ἐπιστρα-  
 τεύσας αὐτὸς ὁ Μανουήλ ἐπὶ τοὺς Τούρκους ἀνέδειξεν ἀληθῶς ποικίλα  
 δείγματα ἀνδρίας καὶ ἡρωϊσμοῦ καὶ ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παρα-  
 δώσωσι πάντα τὰ ἐν Παμφυλίᾳ καὶ Κιλικίᾳ φρούρια, ὅσα εἶχον κυ-  
 ριεύσῃ. Ἐντεῦθεν ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κ]λιν, διότι νέα ἡγεί-  
 ρετο ἐκ δυσμῶν θύελλα, ἡ δευτέρα **σταυροφορία** (1147—1149),  
 τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ ἀγγελία τῆς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Νου-  
 ρεδδὶν κυριευθείσης Ἐδέσσης (1146). Ἡ θλιβερά αὕτη ἀγγελία κα-  
 τετάραξε τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Κορράδος  
 ὁ Γ' καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ Ζ' συναπεφάσισαν  
 νὰ δράμωσι πρὸς βοήθειαν τῶν χριστιανῶν τῆς Συρίας. Πρῶτος ἐξε-  
 στράτευσε ὁ Κορράδος συνεπαγόμενος ἑπτακισμυρίους βαρέως ὀπλι-  
 σμένους ἵπποτάς καὶ πολυάριθμον ἑλαφρὸν πεζικὸν καὶ ἵππικὸν καὶ  
 διεπεραιώθη εἰς Ἀσίαν. Ἀλλὰ περιπλανηθεὶς εἰς χώρας δυσβάτους  
 καὶ ἀνύδρους, ὑπέστη σχεδὸν ἐντελῆ πανωλεθρίαν, περικυκλωθεὶς  
 ὑπὸ τῶν ἀπίστων καὶ μόλις διασώσας τὸ δέκατον τοῦ στρατοῦ του  
 ἐπέστρεψε κακῶς ἔχων εἰς Κ]πολιν. Διαχειμάσας δ' αὐτόθι ἐπῆλθεν  
 αὐτῆς κατὰ τὸ ἔαρ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην καὶ ἀνέλαβεν ἀπὸ κοινοῦ  
 μετὰ τοῦ Λουδοβίκου τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Δαμασκοῦ. Ἀποτυχόντες  
 δὲ εἰς πάσας αὐτῶν τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπέστρεψαν ἀδόξως καὶ κακῶς  
 ἔχοντες εἰς τὰ ἴδια μετὰ ἑλεεινῶν τινῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ των.

Ἐνῷ δὲ οἱ δύο βασιλεῖς Κορράδος καὶ Λουδοβίκος διέβαινον τὰς ἀρ-  
 τικὰς χώρας τῆς Ἑλλάδος ὡς πολέμιοι μᾶλλον ἢ ὡς σύμμαχοι καὶ  
 ἀγκάζον τὸν Μανουὴλ νὰ συγκεντρώσῃ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος πᾶ-  
 ντὰς δυνάμεις ἑαυτοῦ, ταύτοχρόνως καὶ ὁ τῆς κάτω Ἰταλίας  
 ἡγεμῶν Ῥογήρος ὁ Β' ἐξοπλίσας στόλον ἐξήκοντα πλοίων ἐφώρμησε  
 πρὸς κατάκτησιν τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Κυριεύσας δ' εὐχερῶς τὴν  
 Κέρκυραν προέβη πρὸς κατάληψιν καὶ τῆς Μονεμβασίας καὶ ἀποτυ-  
 χῶν ἐστράπη πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐλεηλάτησε τὰ δυτικά παράλια τῆς  
 Ἑλλάδος, Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Ἐντεῦθεν εἰσέπλευσεν εἰς τὸν  
 Κορινθιακὸν κόλπον καὶ μετὰ δεινὴν λεηλασίαν καὶ αἰχμαλωσίαν τῶν  
 Θηβῶν, τῆς Κορίνθου, τῆς Εὐβοίας καὶ ἄλλων πόλεων, ἐπανέπλευσεν  
 εἰς Σικελίαν (1147).

Ὁ Μανουὴλ ἀπαλλαγείς τοῦ φόβου τῶν σταυροφόρων καὶ συμ-  
 μαχήσας μετὰ τῶν Ἐνετῶν, ἀνέκτησε τὴν Κέρκυραν μετὰ μακρὰν  
 καὶ γενναίαν τῶν πολιορκουμένων ἄμυναν. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ Ῥογή-  
 ρου δύο ἐξοπλίσας τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον στόλους ἐξέπεμψεν εἰς Σι-  
 κελίαν, αὐτὸς δὲ ἐστράπη ἐπὶ τοὺς Δαλμάτας, καὶ Σέρβους, καὶ Οὐγ-  
 γρους, καὶ Πετσειέγους, καὶ κατετρόπωσε ἀλληλοδιαδόχως ἅπαν-  
 τας (1150—1153). Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ῥογήρου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ  
 σουλιέλμος συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν Μανουὴλ ἐπὶ τῇ ἀπο-  
 δόσει πάσης τῆς ἐξ Ἑλλάδος λείας καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

Συγχρόνως ὁ Μανουὴλ ἐξηκολούθει τὸν πόλεμον κατὰ τε τῶν  
 τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅτινες ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τοῦ πρὸς τὸν  
 Ῥογήρον πολέμου ἐκυριεύσαν πολλές περὶ Πόντον καὶ Καππαδοκίαν  
 πόλεις, καὶ κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ῥενάλδου, διαδόχου  
 τοῦ Ῥαϊμόνδου, ὅστις, ἀφοῦ κατετρόπωσε τῇ προτροπῇ τοῦ Μαν-  
 ουὴλ τοὺς κυριεύσαντας τὴν Κιλικίαν Ἀρμενίους, ἐδῆωσε κατόπιν τὴν  
 Κύπρον, ὡς δῆθεν μὴ ἀνταμιφθεῖς, καὶ κατέλιπεν αὐθις τὴν Κιλι-  
 κίαν τῶν Ἀρμενίων ἔρμαιον. Καὶ τοὺς μὲν Τούρκους ἐξηνάγκασεν  
 εἰς εἰρήνην ἐπὶ τῇ ἀποδόσει πάντων τῶν κατακτηθέντων, τὸν δὲ  
 Ῥενάλδον μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀρμενίας νὰ ζητήσῃ συγγνώ-  
 μην καὶ νὰ ταπεινωθῇ μέχρις ἐξευτελισμοῦ, προπορευόμενος πεζὸς  
 καὶ κρατῶν τὸν ἀναβολέα τοῦ ἵππου τοῦ βασιλέως, ὅτε οὗτος κα-  
 τελθὼν εἰς Συρίαν εἰσῆλασε τροπαιοῦχος εἰς Ἀντιόχειαν. Ἐξ Ἀντιο-  
 χείας ὁ Μανουὴλ ὤρμησεν ἐπὶ τὴν ἄλωσιν τοῦ Χαλέπ, ὁ δὲ σουλτᾶνος

Νουρεδδίν ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῇ ἀποδόσει πάντων τῶν Χριστιανῶν αἰχμαλώτων (1156). Μετὰ δὲ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει τελεσθέντα θρίαμβον ἐπιστράτευσεν αὖθις ἐπὶ τοὺς Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πολλάκις κατατροπώσας αὐτοὺς ἐξηνάγκασεν καὶ τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου Ἀζεδδίν νὰ ζητήσῃ τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῇ ἀποδόσει τῶν αἰχμαλώτων (1158).

Περιῆλθε δὲ εἰς πόλεμον καὶ πρὸς τοὺς Οὐγγυροὺς, ἀναμιχθεὶς εἰς τὰς περὶ βασιλείως μεταξὺ των ἔριδας. Μετὰ πενταετῆ δὲ ἀμφοτεροπλευρὸν πόλεμον τὰ Βυζαντινὰ στρατεύματα κατετρόπωσαν τοὺς Οὐγγυροὺς εἰς τὴν περὶ Ζεύγμινον κρίσιμον μάχην καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ εἰρηνεύσωσιν (1164—1168), ὃ δὲ Μανουὴλ ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτέλεσε θρίαμβον ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ.

Ἐπι μᾶλλον ἀσυνέτως περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς. Οἱ Ἑνετοὶ μ' ὄλα τὰ εἰς αὐτοὺς παραχωρηθέντα προνόμια ἀνέδραχθησαν ἀείποτε ἄπιστοι καὶ ἀγνώμονες. Ἐν ἔτει δὲ 1170 σπεῖρα τυχοδιωκτῶν κατέστρεψε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔμπορεῖον τῶν Γενουαίων καὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν. Ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν ἀνέγερσιν τῶν κατεδαφισθέντων καὶ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν παθόντων ὑπὲρ τῆς ἐνετικῆς ἀποικίας. Ἄλλ' ὃ δόγης τῆς Ἑνετίας Μικιέλης ἀντὶ ἀποζημιώσεως ἀπηγόρευσε πᾶσαν μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐμπορίαν, καὶ διεξαγομένων τῶν διαπραγματεύσεων, ἀπέστειλε μετὰ δύο πρέσβων καὶ 20 χιλιάδας Ἑνετῶν ἐπὶ τῷ προδῆλῳ σκοπῷ νὰ ἐκδιᾶσωσι τὸν Μανουὴλ εἰς ὑποχώρησιν. Ὁ δὲ ὀξύχολος Μανουὴλ παραχρῆμα διέταξε νὰ συλληφθῶσιν ἅπαντες οἱ ἐν τῷ κράτει Ἑνετοὶ καὶ νὰ δημευθῶσιν αἱ περιουσίαι των (12 Μαρτίου 1171). Τὸ διάταγμα ἐξετελέσθη καὶ ἑνδεκακισχίλιοι συνελήφθησαν ἐν μόνῃ τῇ πρωτεύουσῃ. Ἐντεῦθεν ἡ Ἑνετία ἐπέκλήρυξεν ἐπισήμως τὸν πόλεμον καὶ διὰ τοῦ κραταιοῦ αὐτῆς στόλου ἐλεηλάτησε τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους, ἰδίως δὲ τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον. Προσέτι ὑπέκινησε τοὺς Σέρβους εἰς ἀποστασίαν, συνεμάχησε δὲ καὶ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου (1174) καὶ συνωμολόγησε συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μετὰ τῶν Νορμανδῶν (1175). Ἀπέναντι τῆς τριπλῆς ταύτης συμμαχίας ὁ Μανουὴλ εὐρεθεὶς καὶ πιεζόμενος ἀπὸ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ προόδους τῶν Τούρκων, ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τῇ πληρωμῇ κατὰ δόσεις 1,500,000 χρυσῶν καὶ τῇ ἀναγνώρισίαι πάν-

των τῶν χορηγηθέντων προνομίων. Ἐνετοί, Γενουαῖοι καὶ Πισάται ἐγένοντο αὖθις δεκτοὶ εἰς τὸ κράτος, ὥστε ἤδη ἐν μόνῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει συνεκεντρώθησαν ἐξηκονταχισχίλιοι τούτων, ὧν οἱ πλείστοι Ἐνετοί. (1.)

Οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς πολέμου παρεβίασαν τὰς συνθήκας. Ὁ δὲ Μανουὴλ ἐπιστρατεύσας ἐπὶ τὸν σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου ἀνέκτησε τὰ φρούρια τοῦ Σουβλέου καὶ Δορυλαίου, καὶ ἔλαβε προτάσεις περὶ εἰρήνης. Ἀγερῶχος δ' ἀπορρίψας καὶ τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις διέταξε τὸν στρατὸν νὰ βαδίσῃ ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ καὶ ἀοικήτου φρουρίου Μυριοκεφάλου ἐπὶ τὸ Ἰκόνιον. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ εἶχε διαβῆ ἀνενόχλητος τὰς πρὸ αὐτῆς δυσχωρίας, ὅτε αἴφνης περιεκυκλώθη ἡ ἐπίλοιπος στρατιὰ ὑπὸ τοῦ καταλαβόντος τὰ στενά πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῶν Λατίνων ἵπποτῶν μάτην ἠγωνίσθη νὰ διαλάσῃ τὰ στενά. Ἀφοῦ δ' ἔπεσον οἱ πλείστοι αὐτῶν καὶ αὐτὸς ὁ γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως Βαλδουῖνος, τὰ λείψανα αὐτῆς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἄλλ' ἡ ὑποχώρησις αὐτῶν περιήγαγεν εἰς δεινὴν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν καὶ τὰ λοιπὰ τάγματα. Τὸ πεζικὸν κατεπατήθη ὑπὸ τῶν ἵππων καὶ τῶν φορηγῶν. Ὁ Μανουὴλ διορῶν τὸν κίνδυνον εἰσορμᾷ εἰς τὰς πυκνοτέραις τῶν πολεμίων τάξεις καὶ πολεμῶν, ὥσπερ ἤρως ἐν τῇ νεότητι, καὶ φονεύων καὶ πλείστα λαβῶν τραύματα διαπερᾷ πρὸς τὴν πεδιάδα μετὰ τοῦ πλείστου στρατοῦ. Τὴν ἐπιούσαν, συνολογηθείσης εἰρήνης ἐπὶ τῇ κατεδάφισι τῶν φρουρίων Σουβλέου καὶ Δορυλαίου, διετάχθη ἡ ὑποχώρησις. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι παραβίασαν τὰς συνθήκας προσβάλλουσι τὴν ὀπισθοφυλακὴν καὶ κατακόπτουσι τοὺς πλείστους αὐτῆς. Ἐνεκα τούτου καὶ ὁ Μανουὴλ ἐπανελθὼν εἰς Κων(σταντινούπολιν) ἀπεποιήθη τὴν κατεδάφισιν τοῦ Δορυλαίου. Διὸ καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήθησαν. Ὁ δὲ Μανουὴλ ἔνεκα τῶν πληγῶν του ἀνέθηκεν εἰς ἄλλους τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου καὶ μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν (2).

(2) Ὑλῆ εὐφλεκτος νὰ ἀνάψῃ μεγάλην πυρκαϊάν εἰς τὸν πρῶτον ριπτόμενον σπινθῆρα.

(1) Τὸ Βυζαντινὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ περιελάμβανεν ἐν Εὐρώπῃ μὲν τὰς ἀπὸ Ταινάρου μέχρις Ἰστρου χώρας, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ πάσας τὰς μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας νήσους, ἐν δὲ τῇ μικρᾷ

§ 116. 'Αλέξιος Β' καὶ 'Ανδρόνικος Α'.  
(1180—1183).

Τὸν Μανουὴλ ἀποθανόντα (1180) διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος ἄγων τῆς ἡλικίας, υἱὸς αὐτοῦ 'Αλέξιος Β' ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς Μαρίας καὶ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ 'Αλεξίου Κομνηνοῦ, ἀνεψιοῦ τοῦ Μανουήλ. Ἡ ἀνηλικιότης τοῦ βασιλέως, ὁ μεταξὺ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ ἄθεσμος βίος καὶ ἡ συγκέντρωσις ἐντὸς τοῦ κράτους πλείστων δυτικῶν, ἐκίνησαν τὴν δυσἀρέσκειν τοῦ κοινοῦ. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἰσχυρὰ ἀντιπολίτευσις καὶ συνωμοσία κατὰ τῶν καθεστώτων, αὕτη δὲ ἀνακαλυφθεῖσα μετεβλήθη εἰς στάσιν, ἐξ ἧς ἐξερράγη ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ δεινὸς ἐμφύλιος πόλεμος (1182). Ἐκ τούτων πάντων ἐπωφελοῦμενος ὁ 'Ανδρόνικος, πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ Μανουήλ, εἰς τῶν ἀκολαστοτέρων, πανουργοτέρων καὶ μοχθηροτέρων ἀνθρώπων ἐξ ὧσιν ἀναφέρει ἡ ἱστορία, εἰσήλασε μετὰ δυνάμεως εἰς Κ|λιν καὶ ἐξετραχηλίσθη εἰς ἀγρίας σφαγὰς, τυφλώσει, καὶ ἐξορίας. Ὁ πρωτοσεβαστὸς ἐξωρύχθη τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ βασιλομήτωρ Μαρία καὶ μετ' ὀλίγον καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τῆς 'Αλέξιος ἀπηγχοιήσθησαν, πλείστοι δ' ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες οἰκτρῶς ἀπεσφάγησαν. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ 'Ανδρόνικος ἀνέδειξε τοιαῦτα δαίγματα φοβερᾶς ἀγριότητος καὶ διῆγε βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον, ἀνέδειξε συγχρόνως καὶ ἀγαθοῦ κυβερνήτου προτερήματα. Ὑπῆρξεν ἀμείλικτος πρὸς τὴν πλεονεξίαν τῶν μεγιστάνων καὶ πρὸς τὰς τῶν ὑπαλλήλων καταχρήσεις. Καὶ ἐνῶ ποικιλοτρόπως ἐμάστιζε τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας, ἀνεδείχθη ἀληθῆς προστάτης τῆς κατωτέρας τάξεως καὶ ἐπεχείρησε μεγάλας οἰκοδομὰς, ὅπως παράσχη ἐπωφελεῖ ἔργασίαν εἰς τὸ πλῆθος. Ἐνεψύχωσε τὰς τέχνας καὶ ἐπεμελήθη τῶν γραμμάτων, ὧν καὶ αὐτὸς λόγιος. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς καταδιώξεως τῶν μεγιστάνων καὶ τῆς συρροῆς τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ξένων ἐξήγειρε δεινὴν πολλαχοῦ κατὰ

'Ασία πάσας σχεδὸν τὰς παραλίους χώρας. Κράτος συμπαγές, κτησάμενον μάλιστα διὰ τῆς προσωπικῆς ἀνδρίας τοῦ Μανουήλ καὶ ἐξωτερικὴν τινα αἰγλήν, ἄλλ' ὅμως ἄνευ ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ ἠθικῆς δυνάμεως, ἔνεκα τῆς ἀναμίξεως τούτων ἑτερογενῶν στοιχείων καὶ τῶν ἡμαρτημένων θρησκευτικῶν δοξασίῶν καὶ τῆς μεγάλης τοῦ λαοῦ ἀπαιδεύσεως.

ἠθέλλαν καὶ συνετέλεσεν εἰς τοῦ κράτους τὸν ἀκρωτηρια-  
 Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τῶν Οὐγγρων Βέλας ὁ Γ' δραμῶν πρὸς  
 ἠθείαν τοῦ Ἀλεξίου Β', υἱοῦ τοῦ φίλου του Μανουήλ, ἔφθασε μὲν  
 φραδέας, ἀλλὰ κατέλαβεν ἅπασαν τὴν μέχρι Ναϊσοῦ χώραν. Ὁ Ἰ-  
 σαάκιος Κομνηνὸς κατέλαβε τὴν Κύπρον (1184), τὴν ὑποίαν βρα-  
 δύτερον ἀφήρπασεν ἀπ' αὐτοῦ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων βασιλεὺς Ῥιχάρ-  
 δος ὁ Λεοντόθυμος (1192). Ὁ Καντακουζηνὸς ἵστασίασεν ἐν Νικαίᾳ  
 καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀγγελὸς ἐν Προύσῃ. Ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου  
 ἐκυρίευσεν πολλὰς ἑλληνίδας πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τῶν φυ-  
 γάδων, Ἀλέξιος Κομνηνὸς καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Μανουήλ, καταφυγὼν πρὸς  
 τὸν βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμον τὸν Β' ἐβουλεύθη μετ' αὐτοῦ  
 τὴν ὅλην τοῦ κράτους καταλύσιν. Οἱ Νορμανδοὶ καταρτίσαντες ἀξιό-  
 μαχον στόλον κατέλαβον τὸ Δυρράχιον καὶ πάσας τὰς Ἰονίους νήσους  
 καὶ πολιορκήσαντες τὴν Θεσσαλονίκην ἐξώκειλαν εἰς δεινὴν λεηλασίαν  
 καὶ σφαγὴν (1185). Ἐντεῦθεν προήλασαν λεηλατοῦντες ἐπὶ τὴν κα-  
 τάλυψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὅμως εὗρον ἐπὶ τοῦ θρόνου  
 ἀντὶ τοῦ Ἀνδρονίκου τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον. Οὗτος μέλλων ὑπὸ  
 Στεφάνου τοῦ Ἀγιοχριστοφορίτου νὰ ἀχθῆ ἐπὶ τὴν σφαγὴν, ὡς ἀρ-  
 νιον ἄκακον, μεταβάλλεται τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς θηρίον καὶ ἥρω.  
 Ἐπιππεύσας καὶ ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Στεφάνου διασώζεται  
 εἰς τὸν μέγαν ναόν. Ὁ λαὸς ἀθροισθεὶς περὶ αὐτὸν ἐξεγείρεται εἰς φο-  
 θερὰν στάσιν κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅστις τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔτυχεν  
 διατρίβων εἰς τὰς θελκτικὰς νήσους τῆς Προποντιδος, ὁπόθεν ἔσπευσε  
 μαθὼν τὰ συμβαίνοντα νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ματαίως  
 δὲ προσπαθήσας νὰ κατευνάσῃ τὴν στάσιν, ζητεῖ τὴν σωτηρίαν διὰ  
 τῆς φυγῆς, ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπέστη θάνατον οἰκτρόν (1).

(1) Ὁ Ἀνδρόνικος γεννηθεὶς ἐν πορφυραῖς αἰθούσαις ἐτελεύτησεν συ-  
 ρόμενος ἐν ταῖς ἀγυαῖς ὡς ὁ ἔσχατος τῶν κακούργων. Φύσις καὶ τύχη ἀμιλ-  
 λώμεναι ἐπεδαφίλευσαν εἰς αὐτὸν καὶ ἀνάστημα εὐγενές, καὶ σῶμα ἀθλητικόν,  
 καὶ βώμη ἔκτακτον, καὶ σθένος ἀκατάβλητον, καὶ ὠραιότητα ἀπαράμιλλον,  
 καὶ εὐγλωττίαν θαυμαστήν, καὶ εὐφυΐαν ἕξοχον, καὶ πλούτη ἄφθονα καὶ γέ-  
 νος ἐπιζήλον. Ἀνεδείχθη ἥρως ἐν ταῖς μάχαις, ἐπίβουλος καὶ ἀγνώμων πρὸς  
 τοὺς εὐεργέτας καὶ ἀληθῆς δῆμιος πρὸς τοὺς ὑπόπτους καὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρας,  
 ἄστατος δὲ καὶ ἀκόλαστος πρὸς τοὺς ἔρωτας. Κράμα κακίας καὶ ἀρετῆς πα-  
 ρίσταται ὅλος ὁ βίος αὐτοῦ, δυνάμενος νὰ παράσῃ ἄφθονον ὕλην πρὸς συγ-

## § 117. Ἰσαάκιος Β' Ἄγγελος καὶ ἡ γ' σταυροφόροι

Ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος εἶλκε μὲν τὸ γένος ἐξ ἐπιφανῶν, ἀλλ' ἦτο ταπεινὸς τὸ φρόνημα καὶ μοχθηρὸς τὸ ἦθος, προσιμιάσας τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνύψωσιν του διὰ τῆς τυφλώσεως τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, Ἰωάννου καὶ Μανουήλ (1'). Ἐν τούτοις τὸ κατ' ἀρχὰς ἠυδοκίμησε κατατροπώσας παρὰ τὸν Στρυμόνα ποταμὸν τοὺς Νορμανδοὺς, τοὺς ἐπερχομένους ἐπὶ τὴν πρωτεύουσαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ τοῦ περιφανοῦν στρατηγοῦ Ἀλεξίου Βρανᾶ, ὅστις συνέλαβεν αἰχμαλώτους καὶ τοὺς δύο κόμητας, Ῥιχάρδον καὶ Ἀλδουϊνον. Εἶτα δ' ἀνέκτησε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Δυρράχιον καὶ τὰς Ἰονίους νήσους πλὴν Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου. Ὁ δὲ στόλος τῶν πολεμίων ὑπέστη δεινὴν συμφορὰν ἔκ τε τῶν καταγιγῶν καὶ τοῦ λιμοῦ. Τὰ μετὰ ταῦτα ὅμως εἶνε σειρὰ ἀτυχημάτων καὶ στάσεων, τῶν ὁποίων παραίτιος εἶνε αὐτὴ ἡ νωθρότης καὶ ἀβελτερία τοῦ βασιλέως. Ὁ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κύπρου ἀποσταλεὶς στόλος κατεστράφη ὀλοσχερῶς. Οἱ περὶ τὸν Αἴμον Βουλγαροβλαχοὶ, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς καταθλιπτικῆς φορολογίας, ἐπανεστάτησαν καὶ συστήσαντες **νέον αὐτόνομον Βουλγαρικὸν κράτος** ὑπὸ ἴδιον ἡγεμόνα, τὸν Πέτρον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἐπεχείρησαν δεινὴν τῆς χώρας λεηλασίαν. Καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Βούλγαροι ἀπεκρούσθησαν, ἀλλὰ κατόπιν ἔτι μᾶλλον ἀπεθρασύνθησαν ἕνεκα τῶν πολλῶν σφαλμάτων τοῦ βασιλέως. Διότι καθαιρέσας οὗτος τὸν νικητὴν αὐτῶν στρατηγόν, προεχείρισεν ἕτερον ἐξ ἰδίας τυφλώσεως, τὸν τυφλὸν Καντακουζηνόν, ὅστις καὶ ἠττήθη. Ὁ δὲ μετ' αὐτὸν ἐκπεμφθεὶς Βρανᾶς, ἀντὶ νὰ προελάσῃ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ὑπέστρεψεν ἀνγχορευθεὶς αὐτοκράτωρ καὶ περιέζωσε τὴν πρωτεύουσαν

γραφὴν τῆς δραματικωτέρας μυθιστορίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ Ἀνδρόνικος εἶνε Ἀλκιβιάδης τῶν Βυζαντινῶν, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ὑποστάς μείζονας περιπετειάς ἐν τῷ βίῳ, ἀπεσκληρύνθη ἔτι μᾶλλον τὴν φύσιν, ὥστε ἀντὶ λιθίνων Ἑρμῶν ἀπέκοπτεν ἀνθρωπίνους κεφαλὰς.

(1) Ὁ Μανουήλ κατέλιπε δύο υἱούς, Ἀλέξιον καὶ Δαυῖδ, οἵτινες ἱδρυσαν ἐν Τραπεζοῦντι ἴδιον βασιλεῖον, ὅπερ διετήρησαν καὶ οἱ τούτων ἀπόγονοι ἐπὶ τρεῖς περίπου ἑκατονταετηρίδας.

τε Ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, κατατροπώσας τὸν βασιλικὸν στόλον. Ἄλλ' ὃ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε διατρίβων Κορράδος ὁ Μομφερσατικός, ὁ ὁποῖος εἶχε συζευχθῆ τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Θεοδώραν, ἐνθαρρύνας τὸν δειλὸν καὶ ἀνανδρὸν Ἰσαάκιον καὶ συλλέξας ἱκανὰς δυνάμεις ἀντιπαρετάχθη κατὰ τοῦ Βρανᾶ. Ὁ γενναῖος Βρανᾶς ἐφορμήσας πρῶτος ἐπὶ τὸν Κορράδον ἐπλήγησεν αὐτὸν καιρίως, ἀλλ' ἔλαθε καὶ αὐτὸς καιρίαν πληγὴν καὶ καταπεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου ἀπεκόπη τὴν κεφαλὴν. Οὕτως ὁ Ἰσαάκιος ἀπηλλάγη δεινοῦ ἀντιπάλου, τὸ δὲ κράτος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Βρανᾶ ἀπώλεσεν ἓνα τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν.

Ἐτέρας στάσεις ἤγειραν ἐν Φιλαδελφείᾳ μὲν ὁ Θεόδωρος Μαγκαφᾶς, ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ (1189), εἰς δὲ τὰς περὶ τὸν Μαϊάνδρον πόλεις Ἀλέξιός τις καὶ ἕτερος ὁμώνυμος εἰς Παφλαγονίαν, ὁ Βασίλειος Χοτζᾶς εἰς Νικομήδειαν καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ. Ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων στάσεων ἐπωφελοῦμενοι οἱ Βουλγαροβλαχοὶ ἐπεχείρησαν δεινὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας εἰς Μακεδονίαν καὶ Θράκην. Ὁ δὲ κατ' αὐτῶν ἀποφασίσας ἐπὶ τέλους νὰ ἐκστρατεύσῃ Ἰσαάκιος, διατρίβων περὶ Κύψελα εἰς κυνηγέσια, καθαιρεῖται τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῶν ἰδίων στρατηγῶν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀναγορεύεται ὁ αὐτάδελφός του Ἀλέξιος. Ὁ δὲ Ἰσαάκιος μετὰ τὴν καθάιρσιν τρέπεται ἀνάνδρως εἰς φυγὴν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐν Μάκρῃ ἀπετυφλώθη ὑπὸ τῶν ὀπκῶν τοῦ νέου αὐτοκράτορος.

### Τρίτη σταυροφορία.

Ἡ δεινὴ ἀγγελία τῆς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Σαλαδδὶν ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλῆμ προεκάλεσε τὴν τρίτην σταυροφορικὴν ἐκστρατείαν. Ἡγεμόνες ταύτης ἦσαν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Α' ὁ Βαρβάρουτος, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὐγούστος καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Β' Ριχάρδος ὁ Λεοντόθυμος. Πρῶτος τούτων ἐξεστράτευσεν ὁ Φρειδερίκος συνεπαγόμενος 30 χιλιάδας λογάδων ἀνδρῶν, ὧν 15 χιλιάδες ἦσαν ἵππεις. Περιελθὼν δὲ εἰς ῤῆξιν πρὸς τὸν Ἰσαάκιον Β' Ἀγγελον, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀδριανούπολιν, κατέλαβεν ἅπασαν τὴν μέχρι Μακεδονίας χώραν καὶ ἐξεβίασε τὴν διὰ τῶν ἐλληνικῶν πλοίων περαιωσίν του εἰς

τὴν Ἀσίαν (1190). Κατατροπώσας δὲ διὰ λαμπρᾶς νίκης καὶ ἀποπειραθέντας Σελτζουκίδας Τούρκους νὰ διακωλύσωσι τὴν πορείαν του, ἐγένετο εὐχερῶς κύριος τοῦ Ἰκονίου. Ἐντεῦθεν προήλασε μέχρι Κιλικίας, ἔνθα ἐπνίγη θελήσας νὰ διαβῆ τὸ ὄρητικὸν ῥεῦμα τοῦ Καλυκάδνου ποταμοῦ, τανῦν Σαλέφου, (1190). Ἐκ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ οἱ μὲν ἐπανήλθον οἴκαδε, οἱ δὲ προεχώρησαν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τούτων ἀπέθανον καθ' ὁδόν, ἐλάχιστα δὲ λείψανα ἀφίκοντο εἰς Πτολεμαΐδα καὶ συνηγωνίσθησαν μετὰ τοῦ πολιορκουῦντος αὐτὴν στρατοῦ τῶν δύο ἐτέρων ἡγεμόνων, οἵτινες ἐστράτευσαν βραδύτερον ἕνεκα τῶν ἀμοιβαίων ἐρίδων καὶ ἀφίκοντο εἰς Παλαιστίνην διὰ θαλάσσης (1190).<sup>(1)</sup> Ὁ στόλος τοῦ Ῥιχάρδου, διασκεδασθεὶς ἐκ τρικυμίας μεταξὺ Κρήτης καὶ Κύπρου, εὔρεν εὐλογον ἀφορμὴν νὰ καταλάβῃ τὴν Κύπρον. Καὶ ὁ μὲν Φίλιππος ἐρίσας πρὸς τὸν Ῥιχάρδον ἐπανέκαμψεν εἰς Γαλλίαν ἐν ἔτει (1191). Μετὰ δ' ἐν ἔτος ἐπανέκαμψεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ὁ Ῥιχάρδος, ἀφήσας ὄπισθεν τὴν ἀνάμνησιν τῆς πολυθρῦλότητος ἀνδρίας του, μειμιγμένης μετ' ἀγριότητος.

### § 118. Οἱ τελευταῖοι Κομνηνοί. Τετάρτη σταυροφορία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1198—1204).

Ὁ Ἀλέξιος σφετερισθεὶς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του ἀπέβαλε τὴν τῶν Ἀγγέλων προσωνομίαν καὶ μετωνομάσθη **Κομνηνός**. Ὑπῆρξε δὲ πολλῶ χειρῶν τοῦ ἀδελφοῦ συνενῶν ἐν τῇ φυσικῇ δειλίᾳ καὶ ἦθος κακουργότερον. Πρώτη πρᾶξις αὐτοῦ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἡ κάθειρξις καὶ ἀποτύφλωσις τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰσαακίου, ἡ εἰς τοὺς συνωμώτας διανομὴ τῶν χρημάτων τοῦ στρατιωτικοῦ ταμείου καὶ ἡ ἀπονομὴ δημοσίων εἰσφορῶν καὶ γαιῶν καὶ ἀξιοματῶν. Ἐν βραχεὶ δὲ ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος περιήλθον εἰς τὴν ἀθλιεστάτην κατάστασιν, ἡ δὲ τοῦ κράτους διοίκησις εἰς τὴν ἐσχάτην ἐκλυσιν. Ἐνεκα τούτων τὸ κράτος ὑπέστη τὰς ἀλλοφύλους ἐπιδρομὰς καὶ τὰς ἐμφυλίους στάσεις. Καὶ ὁ μὲν Λέων ὁ Χαμάρετος

(1) Τότε ἐμορφώθη καὶ τὸ Γερμανικὸν ἱπποτικὸν τάγμα κατ' ἀπομίμησιν τοῦ τάγματος τῶν τε Ναϊτῶν καὶ Ἰωαννιτῶν.

ἔδεδίποσεν ἐπὶ τῆς Λακεδαιμόνος, Θεόδωρος δ' ὁ Μελισσηνὸς ἐγένετο κύριος τῆς Μεσσηνίας. Ὁ Σγουῖρος ἤρξε τοῦ Ναυπλίου, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ Σγουρὸς κατέλαβε τὸ Ἄργος καὶ τὴν Κόρινθον καὶ ἐπεχείρησεν ἐντεῦθεν δεινὴν τῆς Χερσονήσου λεηλασίαν, εἰσήλασε καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ μετὰ ματαίαν ἀπόπειραν νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ ὁ Χωνιάτης, ἐνέπρησε τὰς οἰκίας τῆς κάτω πόλεως. Ἐντεῦθεν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐκυρίευσεν εὐχερῶς τὰς Θήβας, καὶ διαβὰς τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν Οἶτην εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λάρισαν. Ὁ δ' Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, τὸν Πόντον καὶ τὴν Παφλαγονίαν, ἔδρυσεν ἴδιον ἀνεξάρτητον κράτος. Ἐν Καρίᾳ ἐστασίασεν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς καὶ ἐν Εὐρώπῃ οἱ Βουλγαρόβλαχοι ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος, ἀναγνωρισθὲν ἐπίσημως καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἐκ δυσμῶν ἐνέσκηψεν ἡ τελευταία καταστρεπτικὴ καταγίς, ἡ τετάρτη **σταυροφορία**, τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ'. Ἐπισημότεροι ταύτης ἡγεμόνες ἦσαν Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός, ὁ ἀνώτατος πάντων ἡγεμῶν. Ὁ κόμης Φλανδρίας Βαλδουῖνος, Γοδοφρέδος Βελλαρδουῖνος κλπ. Τὸν δὲ στρατὸν ἀνέλαβε νὰ μεταβιβάσῃ ἐξ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν ἐπὶ ἀδρᾶ ἀμοιβῇ (85 χιλιάδων ἀργυρῶν μαρκῶν) διὰ τοῦ ἐνετικῆς στόλου ὁ τῆς Ἐνετίας δόγης Ἐρρίκος Δάνδολος, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ πανοῦργος, ἑσπερημένος μὲν σχεδὸν ἐκ τραύματος τῆς δράσεως καὶ ὑπέργηρος (93 ἐτῶν), ἀλλὰ πλήρης νεανικοῦ πυρός καὶ ἀκαθέκτου τόλμης. Τῇ πρώτῃ λοιπὸν Ὀκτωβρίου 1202 οὗτοι ἐκπλεύσαντες ἐξ Ἐνετίας κατέλαβον ἐξ ἐφόδου τὴν ἐν Δαλματίας Ζάραν καὶ ἀνέλαβον κατὰ πλειονοψηφίαν νὰ ἐγκαθιδρύσωσιν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κων)πόλεως τὸν Ἀλέξιον Δ', υἱὸν τοῦ ἐκπτώτου τοῦ θρόνου Ἰσαακίου Ἀγγέλου, ἀντὶ τοῦ ἄρπαγος τοῦ θρόνου Ἀλεξίου Γ', ἐπὶ τῇ συνθήκῃ νὰ συντηρήσῃ οὗτος ἐπὶ ἓν ἔτος τὸν στρατὸν, νὰ πληρώσῃ ἑκατὸν χιλιάδας μαρκῶν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ ἑτέρας ἑκατὸν χιλιάδας εἰς τοὺς σταυροφόρους, καὶ τέλος νὰ καθυποτάξῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν δυτικὴν. Μετὰ τὰς συνθήκας ταύτας ἀφορμηθέντες κατέλαβον τὸ Δυρράχιον καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου τὸν Ἀλέξιον Δ'. Ἐκείθεν διὰ Κερκύρας προσωμίσθησαν εἰς Εὐβοίαν, ὅποθεν ἡ μὲν μία

μοῖρα τοῦ στόλου ἔσπευσε πρὸς καθυπόταξιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἢ δὲ ἑτέρα πρὸς ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως. Ὁ Ἀλέξιος Γ' ἐτράπη εἰς ἰππονεϊδιστον φυγὴν, ὡς εἶδεν ἀποθιβαζομένους τοὺς Ἐνετούς, οἵτινες ἐγένοντο ἀμαχητεὶ κύριοι τοῦ λιμένος καὶ τοῦ Γαλατᾶ. Κυριεύσαντες δὲ καὶ ἓνα πύργον τοῦ φρουρίου ἔβαλον πῦρ εἰς τὰς πέριξ οἰκίας, ὃ δὲ Ἀλέξιος Γ' ἐπὶ τῇ θεᾷ ταύτῃ καὶ μόνῃ κατέλιπε τὴν πόλιν παραλαβὼν τὰ τιμαλφέστερα τῶν κειμηλίων καὶ μίαν μόνην θυγατέρα ἐκ τῆς ὄλης οἰκογενείας. Ὁ δὲ τυφλὸς γέρων Ἰσαάκιος ἀποφυλακισθεὶς ἀνεγνώρισεν ὡς συμβασιλέα τὸν υἱὸν καὶ τὰς πρὸς τοὺς σταυροφόρους συνθήκας καὶ παραχρῆμα ἐπλήρωσε τὰς ἑκατὸν χιλιάδας τῶν μαρκῶν, ἐπειδὴ δὲ ἴσπερεῖτο τὰς ἄλλας ἐπέβαλεν ἑξακτον φορολογίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκποίησην τῶν ἱερῶν κειμηλίων. Ἐνεκὰ τούτων ὃ μὲν λαὸς ἤρχισε νὰ γογγύζῃ οἱ δὲ Φράγκοι ἔνεκα μικρᾶς διενέξεως ἔβαλον πῦρ εἰς τὴν πόλιν, ὅπερ ἀπετέφρωσε τὸ πλεῖστον αὐτῆς, καὶ πρὸς ἐπίμετρον, ἐπειδὴ δὲν ἐλάμβανον καὶ τὰ ὑπόλοιπα χρήματα, ἐκήρυξαν ἐπισήμως τὸν πόλεμον (κατὰ Νῆριον 1203). Ἐπανελήφθησαν δὲ αἱ λεηλασίαι καὶ αἱ πυρπολήσεις. Ὁ δὲ λαὸς ἀγανακτῶν καθαιρεῖ τὸν νωθρὸν καὶ ἀνανδρὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ ἀναγορεύει ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ αὐτοκράτορα, τὸν **Καναδόν**. Ἀλλ' ὃ **Ἀλέξιος Ε' Δούκας**, ὃ καὶ **Μούρτζουφλος** καλούμενος, φονεῖει ἀμφοτέρους καὶ καταλαμβάνει αὐτὸς τὸν θρόνον (5 Φεβρουαρίου 1204). Ἡ δὲ πόλις μετὰ ματαίαν ἀντίστασιν ἐπὶ τέλους ἐκυριεύθη (12 Ἀπριλίου 1204). Ὁ δὲ Ἀλέξιος Ε', ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἔφυγεν, ἀλλ' ἡ ἀντίστασις ἐξηκολούθει πολλαχοῦ. Οἱ δ' **εὐσεβεῖς σταυροφόροι** κατέφυγον αὐθις εἰς τὸ ἀδυσώπητον ἑαυτῶν ὄπλον, τὸ **πῦρ**.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνίζόντων ἐρειπίων συνελθόντες πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐξελέξαντο αὐτοκράτορα τὸν γενναῖον **Θεόφιλον Λάσκαριν** καὶ ἐξηκολούθησαν ἀπεγνωσμένην ἄμυναν. Ἀλλὰ τὸ παμφάγον πῦρ ἀπετέφρωσε τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως. Ὅτι δὲ διεσώθη ἐκ τῶν φλογῶν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν σταυροφόρων, οἵτινες ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας διετέλεσαν λεηλατοῦντες καὶ διαρπάζοντες πᾶν ὃ, τι πολύτιμον ἀπὸ τοῦ πλουσιωτάτου μεγάρου μέχρι τῆς εὐτελεστάτης καλύβης. Δισχίλιοι πολῖται κατεσφάγησαν τὴν πρώτην ἡμέραν, τὰς δὲ ἐπιλοίπους ἄγνωστος ὃ ἀριθ-

ός. Οὐδὲν δὲ ἐσεβάσθησαν οἱ εὐσεβεῖς οὗτοι κατακτηταί, οὔτε γέροντας, οὔτε παῖδας, οὔτε γυναῖκας, οὔτε παρθέτους, οὔτε ἄφους, οὔτε ἱερά! Τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας καὶ δόξης, ἅπερ ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν κιβωτῷ, ἐπὶ χιλιετηρίδα διεσώθησαν ἐπὶ μυρίων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, καὶ τὰ ὅποια ἐσεβάσθησαν τόσοι ἰδιῶνες καὶ αὐταὶ αἱ τοῦ πυρὸς φλόγες, κατέστρεψαν ἀπόνως ἐν πάσῃ ἐκπονοίᾳ αἱ βέβηλοι τῶν σταυροφόρων χεῖρες, εἴτε ἐκ βαναύσου πλεονεξίας, εἴτε ἐξ ἀπειροκαλίας κτηνώδους.

Ἐκλειψις σελήνης, ἐπισυμβᾶσα τῇ 15 Ἀπριλίου, ἐνέπνευσε τὸν τρόμον εἰς τοὺς δεισιδαίμονας ἐκείνους ἀνθρώπους καὶ ἐπήνεγκε τὴν παῦσιν τῆς δεινῆς ἐκείνης τραγωδίας, ἔδωκε δὲ καιρὸν εἰς τοὺς ἡγεμόνας νὰ διανεμηθῶσι τὰ λάφυρα καὶ τὸ κράτος. Καὶ ὁ μὲν Βαλδοῦϊνος στεφθεῖς αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὴν Κ]λιν, τὴν Θράκην καὶ τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν βυζαντινὰς κτήσεις, ὁ δὲ Βονιφάτιος τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, καταστήσας πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην, οἱ δὲ Ἐνετοὶ ἔλαβον τὴν Ἡπειρον, τὴν Κρήτην, τὴν Πελοπόννησον καὶ ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους, καὶ ἀνηγόρευσαν ἴδιον ἐν Κ]λει πατριάρχην, τὸν Θωμᾶν Μοροζίνην. Πλὴν τούτων ὁ μὲν Ὅθων Δελαρόχιος ἔλαβε τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίτης τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας, ὁ κόμης Βλεσσῶν τὸ δουκάτον τῆς Νικαίας. Μετὰ δὲ τὴν διανομὴν ἐπέδραμον ἐπὶ τὴν κατάκτησιν, ἀλλ' οὔτε ἡ κατάληψις τῶν χωρῶν ὑπῆρξεν εὐχερῆς, οὔτε ἡ κατοχὴ τῶν καταληφθέντων διαρκής, πλὴν ἐν μέρει ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν.

Οὕτω δὲ ἐξεπληρώθη τὸ προαιώνιον ὄνειρον τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, ὅπως κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ καθυποτάξῃ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἀνατολῆς ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης.

Τὸ Βυζαντινὸν κράτος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηρέθη εἰς πολυαριθμούς μικρὰς ἢ μεγάλας ἡγεμονίας. Ἐκτὸς τῶν σταυροφόρων ἴδρυσαν ἰδίας ἡγεμονίας καὶ πολλοὶ τῶν Βυζαντινῶν, ὧν σπουδαιότεραι ἀπέβησαν ἐν Ἡείρῳ ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Μιχαὴλ Κομνηνοῦ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ Θεωδῶρου Λασκάρως.



## ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΤΙΝΩΝ  
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ 1204—1453

## § 119. Τὸ ἐν Ἑλλάδι δεσποτᾶτον.

Ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς ἴδρυσεν ἐν Ἠπειρῷ, Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ ἴδιον κράτος, κληθὲν **δεσποτᾶτον τῆς Ἑλλάδος** καὶ ἔχον πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν. Τὸν Μιχαὴλ Κομνηνὸν ἐν Βερατίῳ διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ἀνὴρ φιλοπόλεμος καὶ φιλόδοξος, ὅστις διὰ νέων κατακτήσεων ἐπεξέτεινε τὸ κράτος αὐτοῦ (1210—1230), τὸν δὲ διάδοχον τοῦ Κουρταϊνεῦ ἐπελθόντα μετὰ πολυαριθμοῦ δυνάμεως πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Δυρραχίου κατετρόπωσε καὶ ἐφόνευσε. Καταλαβὼν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰς περὶ ἑαυτὴν χώρας μέχρι Φιλίππουπόλεως, ἀνίδρυσεν τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ αὐτοκρατορίαν. Νικήσας δὲ ἐν Σέρραις καὶ τὰς συνηνωμένας τῶν Φράγκων δυνάμεις, κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ προέβη λεηλατῶν μέχρι Κ/λεως, ἐνθα κατετρόπωσε πάλιν τοὺς Φράγκους (1224). Οὕτω δὲ κατήρτισεν κράτος μέγα καὶ ἰσχυρόν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ Ναυπάκτου μέχρι Ἀνδριανουπόλεως καὶ ἀπὸ Δυρραχίου μέχρι Θεσσαλονίκης. Ἄλλ' ἠττηθεὶς ἐν μάχῃ κρισιμωτάτῃ παρὰ τὸν Ἐβρον ποταμὸν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Ἀσάν ἐπεσεν αἰχμάλωτος καὶ ἀπετυφλώθη (1230). Τὸν Θεόδωρον διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουὴλ (1230—1240), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὁ Μιχαὴλ Β' ἀφῆρεσε τὰς ἐν Ἠπειρῷ, Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐν μέρει τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ κτήσεις καὶ συνεχρότησεν ἐν Ἠπειρῷ **δεσποτᾶτον**, διατηρηθὲν μέχρι τοῦ 1318.

## § 120. Ἡ ἐν Νικαίᾳ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις μετὰ τὴν ἐκπύρθησιν τῆς Κ/λεως καταφυγὼν ἐν Νικαίᾳ καὶ στεφθεὶς πανηγυρικῶς αὐτοκράτωρ ἀνίδρυσεν νέαν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ὁποίαν ἐπεξέτεινε δι' ἐνδόξων νι-

κῶν ἀπὸ Νικαίας μέχρις Ἀτταλείας, φονεύσας ἰδιοχείρως καὶ αὐτὸν τὸν σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου (1206—1222).

Ἐπι μᾶλλον ἐλάμπρυνε καὶ ἐκραταίωσε τὴν αὐτοκρατορίαν ὁ ἐπὶ δελφῆ γαμβρὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ, Ἰωάννης Δούκας Βατάτσης (1222—1225). Νικήσας ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ τὰς συνηνωμένας τῶν Φράγκων δυνάμεις ἀφῆρσε πάσας τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις αὐτῶν. Μετὰ δεκαετῆ δὲ ἀνακωχὴν ἐκυρίευσε τὴν Καλλιπόλιν καὶ τὴν Θράκην, εἰσέβαλεν εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐκυρίευσε τὰς Σέρρας καὶ τὰς μέχρι Θεσσαλονίκης πόλεις καὶ ὑπήγαγεν ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας καὶ τὴν τῆς Θεσσαλονίκης (1246).

Τὸν Ἰωάννην Βατάτσην διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ὅστις κατετρόπωσε τοὺς εἰς Μακεδονίαν εἰσβαλόντας Βουλγάρους. Ἀποθανῶν ὁ Θεόδωρος κατέλιπε τέσσαρας θυγατέρας καὶ ἓνα ὀκταετῆ υἱόν, Θεόδωρον, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου καὶ τοῦ πρωτοβεστιαρίου Γεωργίου Μουζάλωνος. Ἄλλ' ὁ στρατὸς φονεύσας αὐτὸν ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ὅστις διαπαιδαγωγήσας τὸν πατριάρχην ἐστέφη αὐτοκράτωρ (1260—1282). Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου καὶ Τορνικίου κατετρόπωσε τὸν στρατὸν τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ καὶ κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν.

Αὐτὸς δὲ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος διαπεράσας τὴν Θράκην ἐκυρίευσε τὴν Σηλυβρίαν καὶ περιορίσας τοὺς Φράγκους ἐντὸς μόνης τῆς Κ)λεως ἐπολιορκήσας τὸν Γαλατᾶν. Ἄλλ' ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ὅπως κάλλιον προπαρασκευασθῆ πρὸς ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως. Καὶ πρὸς τοῦτο συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῶν Γενουαίων, παραχωρήσας πρὸς αὐτοὺς τὸ **μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς**. Ἄλλ' ἄνευ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν ὁ Μιχαὴλ κατέλαβε τὴν Κων)πολιν διὰ τοῦ Ἀλ. Στρατηγοπούλου. Οὗτος παραλαβὼν 800 ἵππεις καὶ εὐάριθμον πεζικὸν ἀπῆλθεν εἰς Εὐρώπην πρὸς ἐπιτήρησιν τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Βουλγάρων. Διετάχθη δὲ νὰ κατοπτεύσῃ τὴν Κ)πολιν διερχόμενος ἐκεῖθεν χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατ' αὐτῆς. Ἀποβιβασθεὶς εἰς Καλλιπόλιν, ἔμαθε παρὰ τῶν πρὸς αὐτὸν προσελθόντων ἐγγχωρίων, ὅτι ἡ Κ)πολις ἦτο ἔρημος στρατευμάτων, διότι πᾶσα ἡ ναυτικὴ καὶ

πεικτική δύναμις τῶν πολεμίων εἶχεν ἤδη μεταβῆ πρὸς κατάκτησιν τοῦ Δαφνουσίου. Ἐν τούτοις ὁ Στρατηγόπουλος ἐδίσταζε νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῆς πόλεως ἕνεκα τῶν αὐστηρῶν διαταγῶν. Ἀλλὰ κατὰ τοιῶσδε τῆς πόλεως συλληφθεὶς ἐν τοῖς ἀγροῖς ὑπέδειξεν, ὅτι ἡ πόλις συγκοινωνεῖ πρὸς τὰ ἔξω διὰ τινος ὑπογείου διόδου. Διὰ ταύτης εἰσελθόντες 50 ἄνδρες ἤνοιξαν μίαν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ διὰ ταύτης εἰσῆλθεν ὀλόκληρος ὁ στρατὸς καὶ ἐγένετο εὐχερῶς κύριος τῆς πόλεως (26 Ἰουλίου 1261). Ὁ δὲ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπαναπλέων στόλος τῶν πολεμίων εὐρῶν κατελιημμένην τὴν πόλιν ἀπέπλευσεν εἰς Ἰταλίαν, παραλαβὼν τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν πολιτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν Αὐτοκράτορα Βαλδουῖνον.

## ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ (1260—1453).

### § 121. Μιχαὴλ Παλαιολόγος (1260—1282).

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος λαβὼν τὴν ἀπροσδόκητον ἀγγελίαν τῆς καταλήψεως τῆς Κ)λεως ὑπὸ τοῦ Στρατηγοπούλου, ἀφίκετο ἐκ Νικαίας μετὰ σπουδῆς καὶ εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνευφημιῶν τοῦ λαοῦ (15 Αὐγούστου 1261). Ἐστέφθη δ' αὖθις ἐπισήμως αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, τὸν δὲ βασιλόπαιδα Ἰωάννην οὐ μόνον δὲν συμπαρέλαβε συνάρχοντα, ἀλλὰ καὶ ἐξετύφλωσε πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ὅπως ἐξασφάλισῃ τὴν δυναστείαν καὶ εἰς τοῦ ἑαυτοῦ ἀπογόνους. Τὸ ὑπ' αὐτὸν Βυζαντινὸν κράτος περιελάμβανε ἤδη τὰς περὶ τὴν Νίκαιαν Ἀσιανὰς κτήσεις, τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, εὐαρίθμους τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ ἐν Πελοποννήσῳ φρούρια, Μονεμβασίας, Μιστρά καὶ Μάνης. Πᾶσα δὲ ἡ λοιπὴ Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ Φράγκων, τὸ δὲ πλεῖστον μέρος τῆς Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος κατεῖχετο ὑπὸ διαφόρων δεσποτῶν

Καὶ οὗτοι μὲν πάντες ἀνεγνώρισαν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τοῦ Μιχαήλ, ἀλλ' οἱ Ἑνετοὶ καὶ Φράγκοι ἀπεποιήθησαν. Καὶ κατώρ-  
 ωσε μὲν ὁ Παλαιολόγος νὰ ἐξώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Χίου, Ῥόδου, Λέ-  
 βου καὶ ἄλλων τινῶν νήσων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου,  
 Ἰπάλτης, Ἀθηνῶν καὶ Εὐβοίας. Δυστυχῶς ὁ Μιχαήλ ἀντὶ νὰ στη-  
 ριξῆ τὴν αὐξήσιν καὶ ἐδραίωσιν τοῦ κράτους εἰς τὰς οἰκείας δυνάμεις,  
 ἐξηκολούθησε τὸ ὀλέθριον σύστημα τῆς μετὰ τῶν ξένων συμμαχίας  
 καὶ ἐν ἔτει 1268 συνωμολόγησε νέαν συνθήκην πρὸς τοὺς Ἑνετούς,  
 δι' ἧς ὑπέσχοντο μὲν οὗτοι τὴν ἑαυτῶν ἐπικουρίαν εἰς τὸν αὐτοκρά-  
 τορα, ἐλάμβανον δὲ ἀντὶ ταύτης ἀτέλειαν ἐμπορίας κατὰ γῆν καὶ  
 κατὰ θάλασσαν, ἑτεροδικίαν ὑπὸ τοῦ ἐν Κ)πόλει ἐδρεύοντος Βαΐλου  
 καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας αὐτῶν ἐπὶ τῆς Μεθώνης, Κορῶ-  
 νης, Κρήτης καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἐπὶ  
 τῆς Εὐβοίας κτήσεις. Πλὴν τούτου παρημέλησε καὶ τὴν ἀναδιοργά-  
 νωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων, τὸ δὲ πάν-  
 των χεῖριστον καθυπέταξε τὴν ἀνατολικὴν ἐπὶ τὴν ἑπὶ τὴν δυτι-  
 κὴν ἄνευ σπουδαίας ἀνάπτυξης.

ἄπλως διότι

§ 122. Ἀνδρόνικος Β' Παλαιολόγος  
(1282—1328.)

Τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος Β'. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ζήτημα ἐξηκολούθη σφοδρότερον διακυμαῖνον τὸ κράτος. Καθαيرهθέντος δὲ τοῦ Ἀρσενίου προεχειρίσθη πατριάρχης ὁ Ἰωσήφ, λαὸς δὲ καὶ κληρὸς καὶ τὰ πολυάριθμα σμῆνη τῶν **ψευδωνύμων** μοναχῶν διαιρεθέντες εἰς **Ἀρσενίτας** καὶ **Ἰωσηφίτας** διεφώνουν πρὸς ἀλλήλους καὶ διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἑαυτῶν συζητήσεων διετάραττον τὴν ἡσυχίαν τοῦ κράτους. Συγχρόνως δὲ ὁ Ἀνδρόνικος διέλυε τὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις καὶ παρεχώρει νέα προνόμια πρὸς τε τοὺς Ἑνετοὺς (1285), καὶ Γενοαίους καὶ Καταλανοὺς (1290). Ἐκτοτε ἀλλεπάλληλα ἐνέσκηψαν τὰ δεινὰ· ἡ Αἰτωλία περιῆλθεν ὑπὸ τοὺς Φράγκους, τὸ Αἰγαῖον ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἢ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμετέρας καὶ ἡ Ρόδος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γενουαίων καὶ ἡ Κρήνη δὲ πάντων χείρι-

Ἀνδρόνικος, νέος ἐκλελυμένος ὑπὸ τῆς ἀσω-  
εἶχε νὰ κυβερνήσῃ, οὔτε σθένος ψυχῆς νὰ  
παρακινούμενος ὑπὸ δύο ἑαυτοῦ φίλων, Καντακου-  
συργιάννη, ἀπελθὼν εἰς Ἀδριανούπολιν ἱστασίασε καὶ  
ἐν ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον βασιλεῖα (1321). Μεθ' αἱματηρᾶς δὲ  
πρῶσις ἀνεγνωρίσθη καὶ αὐτὸς συμβασιλεὺς (1325). Διὰ νέας  
στάσεως κατέλαβε μόνος τὸν θρόνον, ὃ δὲ πρεσβύτερος Ἀνδρόνικος  
εβλήθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα (1328).

### **23. Ἀνδρόνικος Γ' ὁ νεώτερος καὶ Ἰωάννης Γ' ὁ Καντακουζηνὸς (1328—1350).**

καὶ Ἀνδρόνικος Γ' ὁ νεώτερος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν κατηνάλισκον τὸν  
ἐν εἰς τὰς μωροτέρας τῶν θρησκευτικῶν συζητήσεων, ὧν ἐγένετο  
καὶ αὐτὸς ἡμιλήσας ἐν τινι τούτων μακρότερον τοῦ δέοντος  
(1321). Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ἀφῆκε δύο υἱοὺς ἀνηλίκους, Ἰωάννην  
Μανουήλ, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς των Ἄννης καὶ Ἰ-  
ου Καντακουζηνοῦ, ὅστις καθαιρεθεὶς τοῦ ἀξιώματος κατέλαβε  
τὸν θρόνον διὰ στάσεως τῆ συνδρομῆ τῶν Σέρβων καὶ τοῦ ἐπὶ θυγα-  
γαμβροῦ του Οὐρχάν (1347). Μεταξὺ δὲ τοῦ υἱοῦ του Ματ-  
καὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἐξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλε-  
καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης κατέφυγεν εἰς Τένεδον, ὃ δὲ Ματθαῖος ἐστέ-  
συνάρχων τοῦ πατρὸς του (1354). Μετ' ὀλίγον ὅμως τῆ συν-  
τῶν Γενουαίων ὃ Ἰωάννης Παλαιολόγος εἰσῆλθεν εἰς Κ)λιν  
ἐξηνάγκασε τὸν Καντακουζηνὸν νὰ συμπαραλάβῃ καὶ αὐτὸν  
ασιλεῖα, ὃ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ματθαῖος ἔλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀ-  
ουπόλεως διατηρῶν καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἄλλ' ἀπροσδο-  
μετ' ὀλίγον ὃ Καντακουζηνὸς παρητήθη τῆς ἀρχῆς καὶ ἔλαβε  
ναχικὸν σχῆμα (1355), ὃ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ματθαῖος συλληφθεὶς  
λωτος ὑπὸ τῶν Σέρβων παρεδόθη ἀντὶ πολλῶν λύτρων εἰς τὸν  
νην, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀφέθη ἐλεύθερος ἐπὶ τῆ ἀποθέσει τοῦ βα-  
αῦ ἀξιώματος (1355). Οὕτω δὲ ἔμεινε μόνος μονάρχης τοῦ  
τινοῦ κράτους ὃ Ἰωάννης Παλαιολόγος (1355—1391).

§. 124. Ὀσμανικὸν κράτος. Ὀσμὰν Μουράτ Α' καὶ Βαγιαζίτ ὁ Κεραυνός.  
ὁ Παλαιολόγος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἄνδρ.  
καὶ Μανουήλ.

Ἐνῶ μωρσευσεβεῖς καὶ ἠλίθιοι αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντινοῦ  
τους κατέτριβον τὰς τε ἠθικὰς καὶ ὕλικὰς δυνάμεις αὐτοῦ περὶ μ  
ρὰς θρησκευτικὰς συζητήσεις καὶ ἐμφυλίους συγκρούσεις, ἐξ ἀνατ  
λῶν ἀνηγείρετο νέον κράτος, ἀπαρτισθὲν ἐκ τῶν Σλαυικῶν  
Σελδζουικῶν συντριμμάτων. Ἰδρυτὴς τοῦ νέου Ὀσμανικοῦ ἢ Ὀ  
μανικοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Ὀσμὰν (1298—1326). Οὗτος καθυ  
τάξας τὴν Βιθυνίαν καὶ Προῦσαν κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύου  
τοῦ νέου κράτους. Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Οὐρχάν ὑπῆρ  
ἄνθρωπος μεγαλοφυῆς καὶ μεγαλοπράγμων (1326—1339).

Διοργανώσας τὸ νέον ἰδρυθὲν κράτος καὶ διὰ τοῦ Καρα—Χα  
Τσεντερελῆ συστήσας τὸ τάγμα τῶν **γεννιτοσάρων ἐκ χριστι  
νοπαίδων ἐξιλαμιζομένων** ἐξώρμησεν ἀκάθεκτος ἐπὶ  
τοῦ κόσμου κατάκτησιν. Ἐκυρίευσεν τὴν Νικομήδειαν καὶ τὴν  
καιαν διὰ συνθήκης (1330). Βραδύτερον δὲ κατέλαβε καὶ ἐπὶ  
Θρακικῆς Χερσονήσου πολλὰ φρούρια καὶ αὐτὴν τὴν Καλλιπόλιν  
κλεῖδα τοῦ Ἑλλησπόντου (1357). Ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου  
τοῦ Μουράτ τοῦ Α' (1359—1389) τὸ Ὀσμανικὸν κράτος ἔλαβε  
ταπληκτικὰς διαστάσεις. Ἐξηπλώθη ἐφ' ὅλης τῆς Ἀσίας, ἐπὶ  
Θράκης, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας καὶ Μακεδονίας. Ἐνῶ δ'  
τὸ Ὀσμανικὸν κράτος λάβρον προέβαιεν ἐπὶ τὴν τοῦ κόσμου κ  
κτησιν, ἡ Εὐρώπη διετέλει κατατετμημένη εἰς ἀσθενῆ καὶ ἀντιμ  
μενα κράτη, τὸ δὲ πάλαι ποτὲ μέγα καὶ κραταῖον Βυζαντινόν  
τος διετέλει ἤδη εἰς ἐκλυσιν καὶ τελείαν ἀποσύνθεσιν. Αὐτὸς δ  
λιστα ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Δ' Παλαιολόγος παριστᾷ τῇ ἀλ  
θέαμα ἔλεεινόν, διεγείρον τὸν οἶκτον καὶ τὴν ἀποστροφήν. Διότι δι  
συεμάχει μετὰ τοῦ Μουράτ ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου φόρου, ὅτε δ  
τέφευγεν εἰς ἰκεσίαν πρὸς τὸν πάπαν ἐκλιπαρῶν τὴν συνδρομὴν  
καὶ ἀνθυποσχόμενος τὴν ἔνωσιν καὶ ὑποταγὴν τῆς Ἑλληνικῆς  
κλησίας ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν.

Ἐν ἔτει δὲ 1369 ἐπορεύθη αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Δ' εἰς Ῥώμην.

ενώπιον τοῦ τότε πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ Ε' ἐξώμωσε τὰ δόγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἀντὶ πάσης στρατιωτικῆς ἢ χρηματικῆς βοηθείας ἀπήρχετο ἐκεῖθεν μετὰ συστατικῶν μόνον ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπὶ ἔτος ὄλον περιπλανηθεὶς περιῆλθεν εἰς τὸν ἔσχατον ἐξευτελισμὸν τεθείς καὶ εἰς προσωπικὴν κράτησιν διὰ χρέος εὐτελές! Πληρωθέντος δὲ τοῦ χρέους ὑπὸ τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ του Μανουήλ, ἐπανῆλθεν εἰς Κίλιν καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν Μουράτ ἐπὶ πληρωμῇ ἑτησίου φόρου. Προσέτι φόρου ὑποτελεῖς κατέστησεν ὁ Μουράτ καὶ τὸν βασιλέα τῆς Σερβίας Λάζαρον καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας Σισμάνην καὶ ἐπέξετεινε τὰς ἑαυτοῦ κατακτήσεις. Κυριεύσας δὲ τὴν Σαρδικήν, τὴν Καστορίαν, τὴν Κρόϊαν καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν, ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ὅπως συμπληρώσῃ καὶ αὐτῆς τὴν ὅλην κατάκτησιν. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν ὅμως αὐτοῦ ὁ Σισμάνης καὶ ὁ Λάζαρος διέρρηξαν τὰς πρὸς αὐτὸν συνθήκας καὶ κατετρόπωσαν τὸν κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθέντα τουρκικὸν στρατόν. Ἄλλ' αἰφνης ἐπιστρέψας εἰς Εὐρώπην ὁ Μουράτ κατετρόπωσεν αὐτοὺς κατὰ κράτος ἐν Κοσσυφοπέδιῳ (1389). Πρὸ τῆς μάχης εἰς τῶν Σέρβων εὐπατριδῶν αὐτομολήσας πρὸς τὸν Μουράτ καὶ ὑποκριθεὶς ὅτι θέλει νὰ εἴπῃ αὐτῷ ἀπόρητόν τι, ἐπληξεν αὐτὸν θανασίμως δι' ἐγχειριδίου. Ἐπέζησεν ὅμως ὁ Μουράτ νὰ ἴδῃ τὸν θρίαμβόν του καὶ αὐτὸν τὸν Λάζαρον ἐνώπιόν του αἰχμάλωτον, τοῦ ὁποῦ παραχρῆμα διέταξε τὴν ἀποκεφάλισιν. Ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Βαγιαζήτ, ὁ ἐπικληθεὶς **Κεραυνός**, κατέστησε τὴν Σερβίαν τουρκικὸν **φέουδον** καὶ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ταπεινώσῃ ἐτι μᾶλλον τὸν Ἰωάννην Δ'. Ὁ Ἀνδρόνικος ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Δ' μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰωάννου εἶχον φυλακισθῆ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννου Δ' κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Μουράτ. Δραπετεύσας δ' ὁ Ἀνδρόνικος ἤδη ἐκ τῆς φυλακῆς κατέλαβε διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Βαγιαζήτ τὸν θρόνον καὶ ἐφυλάκισε τὸν πατέρα του Ἰωάννην Δ' καὶ τὸν ἀδελφόν του Μανουήλ. Μετ' ὀλίγον ὅμως καὶ οὗτοι δραπετεύσαντες κατέφυγον πρὸς τὸν Βαγιαζήτ, καὶ ὑπόσχονται αὐτῷ τὴν πληρωμὴν ἑτησίου φόρου καὶ νὰ ἔπωνται αὐτῷ ὡς φίλοι καὶ σύμμαχοι μετὰ 12000 ἀνδρῶν. Ὡστε ὁ μὲν Ἰωάννης Δ' ἀνέκτησεν αὐθις τὸν θρόνον, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος Δ' διετάχθη νὰ ἀπέλθῃ τῆς Κων)πόλεως καὶ νὰ λάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς Σηλυβρίας, Ἡρακλείας, Ῥαι-

δεστού και Θεσσαλονίκης (1390). Ἐκτοτε δὲ πατὴρ καὶ υἱὸς (Ἰωάννης Δ' καὶ Μανουὴλ) ἐξετέλουν τὰς διαταγὰς τοῦ Βασιζήτ, ὡς οἱ εὐτελέστεροι τῶν ἑαυτοῦ ὑπηκόων. Ὁ Βασιζήτ ἐπέλθων πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς Φιλαδελφείας ἀπήτησε παρ' αὐτῶν νὰ διατάξωσι τὸν φρούραρχον νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, καὶ ἐπειδὴ ὁ φρούραρχος καὶ οἱ κάτοικοι μετ' ἀγανακτήσεως ἀπέρριψαν τὴν διαταγὴν, οἱ κατὰπτυστοι ἐκείνοι βασιλεῖς δὲν ἠσχύνθησαν νὰ συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἄλωσιν αὐτῆς. Κατόπιν ὁ Ἰωάννης Δ' διαταχθεὶς κατηδάφισε καὶ τοὺς δύο νέους ἀνεγερθέντας πύργους ἐπὶ τῆς χρυσοῦς πύλης. Μετ' ὀλίγον ἀποθανὼν ὁ Ἰωάννης Δ' ἀνέλαβε τὸν θρόνον ὁ υἱὸς τοῦ Μανουὴλ διαφυγὼν λάθρα ἀπὸ τοῦ ἐν Προύσῃ στρατοπέδου τοῦ Βασιζήτ (1391—1422). Ἐντεῦθεν ἐξοργισθεὶς οὗτος ἐπῆλθε πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῆς Κων)πόλεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμουῦδος διελθὼν τὴν Σερβίαν καὶ Βλαχίαν μετὰ 60 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπολιόρκησε τὴν ἐν Βουλγαρίᾳ Νικόπολιν, ὁ Βασιζήτ ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπέλθων μετ' ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν κατετρόπωσε τὸν Σιγισμουῦδον (1396).

Ἦδὼν ὁ Βασιζήτ ἐπῆλθεν αὖθις ἐπὶ τὴν Κ)λιν, ἡ ὁποία καὶ πάλιν διέφυγε τὴν ἄλωσιν, διότι ὁ Βασιζήτ ἐπέισθη εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ ὠροδοκηθέντος βεζύρου τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ νὰ ἀναβιβασθῇ εἰς τὸν θρόνον ἀντὶ τοῦ Μανουὴλ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Δ' καὶ ἄρχων τῆς Σηλυβρίας. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Ε' ἐνέδωκε νὰ ἐδρεύῃ καθδὴς ἐν Κ)πόλει, νὰ ἀνεγερθῇ τζαμίον ἐν αὐτῇ καὶ νὰ πληρῶνῃ ἐτησίως δεκακισχίλια δοκάτια. Μετὰ νέας δὲ κατακτήσεις ἐν Ἀσίᾳ μὲν μέχρις Εὐφράτου, ἐν Εὐρώπῃ δὲ μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου, ὁ Βασιζήτ ἐπεχείρησεν αὖθις τὸ τρίτον τὴν πολιορκίαν τῆς Κ)λεως (1400).

Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἐπεφάνη νέος σωτὴρ αὐτῆς ὁ ἐκ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς μικρᾶς Ταταρίας προελαύνων νικηφόρος Ταμερλᾶνος ἢ Τιμούρ συνεπαγόμενος ἀπειράριθμα στίφη Τατάρων καὶ Μογγόλων. Ὁ ἀγέρωχος Βασιζήτ ἔσπευσε νὰ διαπεράσῃ ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ συγκροτήσας παρὰ τὴν Ἀγκυραν μάχην κρίσιμον κατετρόπωθη κατὰ κράτος καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος μετ' ἐνός τῶν υἱῶν τοῦ μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν (1402). Καὶ ὁ μὲν Τιμούρ στερού-

μενος στόλου δὲν διεπέρασεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, ἀρκεσθεῖς εἰς τὴν πλουσιωτάτην λείαν, τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, τὸ δὲ ἀχανές Ὀσμανικὸν κράτος ἕνεκα ἱμφυλιῶν ἐρίδων κατετμήθη εἰς πολλὰς ἡγεμονίας.

**§ 125 Υἱοὶ τοῦ Βαγιαζήτ Σουλεϊμάν, Μούσας, Ἰσάσ καὶ Μωάμεθ. — Μανουήλ ὁ Παλαιολόγος (1403—1421).**

Ὁ Μανουήλ Παλαιολόγος μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βαγιαζήτ κατέλαβεν αὖθις τὸν θρόνον, ἐξώρισεν εἰς Λῆμνον τὸν ἀνεψιὸν του Ἰωάννην τὸν Ε' καὶ κατήργησε τὸ τζαμίον καὶ τὸ δικαστήριον. Συμμάχησας δὲ καὶ πρὸς τὸν Σουλεϊμάν ἔλαβε φρούριά τινα περὶ τῆς Κλεως, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλας τινὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ βραδύτερον καὶ πάσας τὰς παραλίους πόλεις τῆς Ἰωνίας. Δολοφονηθέντος δὲ τοῦ Σουλεϊμάν, παρέλαβε πάσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ κτήσεις αὐτοῦ ὁ Μούσας καὶ περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Μανουήλ, ὁ δὲ τεροθαλῆς αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἐμμανουήλ κατετρόπωσε τὸν στόλον τῶν πολεμίων παρὰ τὴν νῆσον Πλάτην, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Μανουήλ ἀντὶ τῆς βραβεύσει τὸν νικητὴν ἐφυλάκισεν αὐτὸν ἐκ φθόνου (1410). Ὁ Μούσας ἀντεκδικούμενος ἐπολιόρχησε τὴν Κων(σταντι)νοπολιν, ἀλλὰ κατετροπώθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Μωάμεθ (1414). Ὁ Μωάμεθ μοναρχήσας οὐ μόνον ἀφῆκεν ἀνανόχλητον μέχρι θανάτου τὸν Μανουήλ, ἀλλ' ἀπέδωκεν αὐτῷ καὶ πολλὰς πόλεις περὶ τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον.

**§ 126. Μουράτ ὁ Β' (1421-1448) καὶ Ἰωάννης Σ' ὁ Παλαιολόγος (1421-1448).**

Τὸν Μωάμεθ Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ ὁ Β', ὅστις περιῆλθεν ἀμέσως εἰς ῥῆξιν πρὸς τε τοὺς ὁμοφύλους καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατέβαλε τὸν στασιάσαντα θεῖόν του Μουσταφᾶν, εἶτα δ' ἐπελθὼν ἐπολιόρχησε τὴν Κ(ωνσταντι)νοπολιν, ἀλλὰ μετὰ τρεῖς μῆνας ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπῆλθεν αὖθις εἰς Ἀσίαν κατὰ τὸν στασιάσαντος νεωτέρου ἀδελφοῦ του Μουσταφᾶ. Καταβαλὼν δὲ αὐτὸν ἐπανῆλθεν εἰς Εὐρώπην καὶ ἐξηνάγκασε τὸν μετὰ τὸν θά-

νατον τοῦ Μανουὴλ βασιλεύοντα υἱόν του Ἰωάννην ς' Παλαιολόγον νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἰπονείδιστον ἐπὶ τῇ παραχωρήσει πολλῶν πόλεων καὶ τῇ πληρωμῇ ἑτησίου φόρου 30 χιλιάδων δουκάτων (1423). Μετὰ τὰς ἐπιωφελεῖς ταύτας συνθήκας ὁ Μουράτ Β' ἐπέμενεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κ)λεως, ἀλλ' ἐτράπη πρὸς ῥύθμισιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ πραγμάτων, ὁπόθεν ἐπιστρέψας εἰς Εὐρώπην ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὴν Θεσσαλονίκην, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν (1430), καὶ καθυπέταξε τὴν Ἥπειρον, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὰ Ἰωάννινα (1431). Ὁ δὲ Ἰωάννης ς' κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀντὶ νὰ διοργανώσῃ τὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις καὶ προπαρασκευασθῇ νὰ ἀποκρούσῃ τὸν ἐπαπειλοῦντα κίνδυνον, κατέτριβε τὸν χρόνον εἰς ματαίαις καὶ μωρὰς θρησκευτικὰς συζητήσεις καὶ εἰς τὸ περὶ ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ζήτημα, δι' ὅπερ ἀπῆλθεν ἐκ Κ)λεως ἐν ἔτει 1437 εἰς τὴν ἐν Φερράρα συνόδον καὶ εἰς τὴν ἐντεῦθεν εἰς Φλωρεντίαν μετατεθεῖσαν, ὅπου μετὰ πολλὰς ὑποχωρήσεις καὶ θυσίας ὑπέγραψε τὴν ἔνωσιν, ἀνθ' ἧς λαβῶν 300 ἄνδρας καὶ δύο γαλέρας ἐπανέπλευσεν εἰς Κ)λιν (1440). Εἰς τοιαῦτα κατέτριβε τὸν χρόνον ὁ Ἰωάννης ς' καὶ οὕτως ἐνόηε τὴν σωτηρίαν τῆς Εὐρώπης ὁ πάπας! Ἄν δὲ ἡ Εὐρώπη συνήνου τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις, ἤθελε βεβαίως ἀποκρούσῃ τοὺς Τούρκους, ὡς ἀπέδειξαν τὰ μονομερῆ κατορθώματα τοῦ Οὐνιάδου καὶ Σκενδέρπευ.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἰωαννίνων ὁ Μουράτ Β' ἀφῆκεν ἐπὶ δεκαετίαν ἀνενοχλήτους τὰς ἐλληνικὰς χώρας καὶ ἐτράπη ἐπὶ τὴν Σερβίαν, Οὐγγαρίαν καὶ Ἀλβανίαν. Τὴν Οὐγγαρίαν ἐπὶ δεκαετίαν ἐλυμαίνοντο αἱ τῶν Τούρκων συνεχεῖς ἐπιδρομαὶ καὶ κατέτρυχον αἱ ἐμφύλιοι διενέξεις, αἵτινες κατέληξαν μετὰ τὴν ἀνογόρευσιν ὡς βασιλέως Λαδισλάου τοῦ Γ' καὶ ὡς ἡγεμόνος τῆς Τρανσυλβανίας τοῦ Ἰωάννου Οὐνιάδου. Οὗτος συγκεντρώσας εὐάριθμον στρατὸν καὶ βαγδαῖος ἐπιπεσὼν κατὰ τοῦ Μουράτ, πολιορκῶντος τὸ Βελιγράδιον, ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν (1440). Ἐπανειλημμένως δ' ὁ Οὐνιάδης κατατρόπωσε τὰς ἐκπεμφθείσας κατ' αὐτοῦ πολυαρίθμους τουρκικὰς στρατιάς, κυριεύσας δὲ καὶ τὴν Σόφιαν καὶ ὑπερβάς τὸν Αἶμον ἐξηνάγκασε τὸν ἀγέρωχον Μουράτ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην δεκαετῇ (1444). Ἄλλ' ἡ εἰρήνη αὕτη οὔτε δὲ ἐβδόμαδας διετηρήθη, διότι ὁ Οὐνιάδης ἐνδίδων εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ πάπα καὶ ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης διέρρηξε τὰς συνθήκας καὶ

προελάσας κατέλαβε τὴν Βάρνην μετὰ 14000 ἀνδρῶν καὶ ἑστρατοπέδευσε παρ' αὐτῆ. Ἄλλ' οὔτε πάπας, οὔτε Ἐνετοί, οὔτε Βυζαντινοί, οὔτε ἄλλος τις ἐπέδραμε πρὸς βοήθειαν, μόνος δ' ὁ Σκενδέρμπεης ἔσπευσε μετὰ τρισμυρίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σερβίας, ἀναφανδὸν κηρυχθέντος ὑπὲρ τοῦ σουλτάνου. Ἐν Βάρνη συγκροτηθεῖσης μάχης φονικωτάτης, ὁ Οὐνιάδης ἠττήθη κατὰ κράτος καὶ ἐπληγώθη καὶ μόλις διεσώθη διὰ τῆς φυγῆς (1444). Ἐντεῦθεν ἐπέδραμεν ὁ Μουράτ κατὰ τοῦ τότε διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ κατατροπώσας αὐτὸν ἐν τῷ Ἴσθμῳ κατέστησε φόρου ὑποτελῆ (7|<sub>2</sub> 1446). Ἐντεῦθεν ὁ Μουράτ ἐπέδραμεν ἐπὶ τὴν Ἀλβανίαν κατὰ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐπεχείρησε τὴν ἐκπολιόρκησιν τῆς Κροΐας. Ἄλλὰ πληροφορηθεὶς τὴν ἀπόβορρᾶ ἐκραγεῖσαν νέαν θύελλαν, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ συνεπαγόμενος 150 χιλιάδας ἀνδρῶν ἔφθασεν εἰς Κοσσυφοπέδιον, ἔνθα ὁ Οὐνιάδης εἶχεν ἰδρῦσαι εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμίου Σετνίτσα ὄχυρὸν στρατόπεδον μετὰ 24000 Οὐγγρων, 2000 Βοημῶν καὶ 8000 Βλάχων. Διαβὰς τὸν ποταμὸν δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκπορθῆσῃ τὸ ὄχυρὸν τοῦ Οὐνιάδου στρατόπεδον καὶ ὑπεχώρησεν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμίου. Ἄλλ' οἱ γενναῖοι Οὐγγροὶ ῥαγδαῖοι ἐπιπεσόντες συνεκρότησαν μάχην κρίσιμον, καθ' ἣν κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ προδοθέντες ὑπὸ τῶν Βλάχων μετὰ δήμερον μάχην κατετροπώθησαν κατὰ κράτος (17 καὶ 18 Ὀκτωβρίου 1448). Δεκαεπτακισχίλιοι ἔπεσον ἐκ τῶν περὶ τὸν Οὐνιάδην, διπλάσιοι δὲ ἐκ τῶν περὶ τὸν Μουράτ. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Μουράτ συνομολογήσας ἐπταετῆ ἀνακωχὴν ἐπάρατη ἐπὶ τὴν Ἀλβανίαν κατὰ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐκπολιόρκησε τὴν Κροΐαν. Μετὰ τετράμηνον δὲ ματαίαν πολιορκίαν πλείστους ἀποβαλὼν ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἔνθα ἐτελεύτησεν ἐκ κεραινοβόλου ἀποπληξίας (3|<sub>2</sub> 1451).

§ 127. Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος. Ὁ Μωάμεθ Β'. Πολιορκία καὶ ἄλωσις Κ)λεως. (1451—1453).

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἦτο υἱὸς τοῦ Μανουὴλ καὶ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ ε', ὃν ἄπαιδα ἀποθανόντα, διεδέχθη

αὐτὸς προτιμηθεὶς τῶν δύο ἐτέρων ἀδελφῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ (31 Ἰουλίου 1448), ἐγεννήθη δὲ τῇ 7 Φεβρουαρίου 1405 καὶ ἀπέθανε τῇ 29 Μαΐου 1453 θάνατον ἥρωϊκὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Ὅτε δ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Κωνσταντῖνος, τὸ κράτος διετέλει εἰς τὴν αἰσχάτην ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ἔκλυσιν. Ἡ πάλαι ποτὲ κραταιὰ καὶ πλουσιωτάτη Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία δὲν κατείχεν ἤδη, εἰμὴ τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Σηλυβρίαν, τὴν Πέρινθον, τὴν Μεσημβρίαν, τὴν Ἀγχίαλον, τὸν Βιζώνα, μικρὰς τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἡ Κ[πολις, ἡ περιλαμβάνουσα ἄλλοτε ὑπὲρ τὰς 600 χιλιάδας κατοίκων, ἤδη μόλις ἠρίθμει περὶ τὰς 80 χιλιάδας. Ἄλλοτε ἀπὸ μόνης τῆς πρωτεύουσας εἰσεπράττοντο φόροι πλείονες τῶν 700 ἑκατομμυρίων, ἤδη δὲ ὄλαι τοῦ κράτους αἱ πρόσοδοι δὲν ὑπερέβαινον τὰ τρία ἑκατομμύρια. Ἄλλοτε πολυάριθμοι στρατοὶ καὶ κραταιοὶ στόλοι ὑπερήσπιζον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κράτους, ἀπέκρουον τὰς ἀλλεπαλλήλους τῶν πολεμίων ἐπιδρομὰς καὶ ἀνήγειρον πολλαχοῦ τὰ ἐνδοξότατα τρόπαια, ἤδη δὲ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὸν Μωάμεθ, ὅστις ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης περιέζωσε τὴν πόλιν δι' ἀναριθμῆτων δυνάμεων, εἰμὴ 26 πλοῖα καὶ περὶ τοὺς 7000 ἄνδρας, ἐξ ὧν 5000 ἦσαν Ἕλληνες, 2000 Γενουαῖοι ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἰουστινιανὸν καὶ 200 καθολικοὶ ὑπὸ τὸν ἐξωμότην καρδινάλιον Ἰσιδώρον. Καὶ διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης δυνάμεως ὁ Κωνσταντῖνος ἀντετάχθη νικηφόρος ἐπὶ δύο περίπου μῆνας, ἀπορρίψας γενναιοφρόνως πάσας τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις καὶ ἀντιπαλαίων συγχρόνως καὶ πρὸς τὰς ἐσωτερικὰς θρησκευτικὰς ἐριδας λαοῦ ἀμαθοῦς καὶ δεισιδαίμονος, ὅστις ἀντὶ νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα καὶ ἀμυνθῇ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, συνεζήτηε περὶ γελοίων θρησκευτικῶν ζητημάτων ἀναμένων τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἀπὸ μόνῃν τὴν θεῖαν βοήθειαν. Ὁ δὲ Μωάμεθ ὁ Β' ἀνεγείρας ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου φρούριον μέγα καὶ τοποθετήσας ἐπ' αὐτοῦ χαλκᾶ τηλεβόλα καὶ φρουρὰν 400 ἀνδρῶν ἐκήρυξεν ἐπισήμως τὸν πόλεμον περὶ τὰ μέσα τοῦ 1452, ἀλλ' ἡ τακτικὴ πολιορκία ἤρχισε τὴν 6 Ἀπριλίου καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 29 Μαΐου 1453. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου διετάχθη ἡ γενικὴ ἐφοδος, ἀφοῦ τὰ τείχη εἶχον σχεδὸν καταρρεύσει ἐκ τῶν συνεχῶν πυροβολισμῶν καὶ τέσσαρες ἐκ τῶν πύργων εἶχον ἐντελῶς κατεδαφισθῆ. Ὁ Κωνσταντῖνος πρὸ τῆς ἐφόδου ἐπιθεώρησεν ὄλας τὰς ἐπάλλξεις τοῦ φρουρίου καὶ ἐνεθάρ-

ρυνε τούς πάντας νά ἀγωνισθῶσι γενναίως. Μετά ταῦτα μετέβη εἰς  
 τόν μέγαν ναόν, ἐζήτησε συγχώρησιν ἀπό τοῦ συρρεῦσαντος πλήθους  
 καί μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὰ ἀνά-  
 κτορα καί ἠσπάσθη καί ἀπεχαιρέτισε τούς ἐν αὐτοῖς ἐν τῷ μέσῳ  
 λυγμῶν καί δακρύων. Περὶ τὸ μεσονύκτιον οἱ πάντες εἶχον ἀπέλθῃ νά  
 ἀναπαυθῶσι, μόνος δ' ὁ Κ]νος διετέλεσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἄγρυπνος  
 ἐπιθεωρῶν τὰ τείχη καί τούς πύργους καί προτρέπων τούς φύλακας νά  
 ἐγρηγορῶσι. Τὴν 2 ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἤρξατο ἡ πρώτη ἐφοδος  
 ὑπὸ τῶν νεοσυλλέκτων, ἥτις καί ἀπεκρούσθη, ἐπίσης ἀπεκρούσθη καί ἡ  
 δευτέρα ἐφοδος γενομένη ὑπὸ τῶν ἀτάκτων καί ἡ τρίτη γενομένη ὑπὸ  
 τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καί τῶν γενιτσάρων, οὓς ἤγεν αὐτὸς ὁ Μωάμεθ.  
 Οὕτως οἱ εὐάριθμοι Ἕλληνες ἐφαίνοντο ὀριστικῶς θριαμβεύοντες καί ὁ  
 Κ]νος ἀγαλλόμενος συνέχαιρε τούς συναγωνιζομένους διὰ τὴν νίκην.  
 Τὴν στιγμὴν ἐκείνην αἰφνης πληγωθεὶς βαρέως ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγ-  
 κάσθη νά ἀπέλθῃ τοῦ ἀγῶνος, ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν ἀθυμία καί σύγ-  
 χυσις εἰς τούς πολιορκουμένους, ὅπερ δὲν διέλαθε τὸ ὀξυδερχὲς βλέμμα  
 τοῦ Μωάμεθ καί ἀμέσως διέταξε νέαν ἐπίθεσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καί  
 αὕτη. Ἀλλὰ δυστυχῶς τυχαῖον περιστατικὸν ἀνέτρεψε τὰ πάντα. Οἱ  
 Τοῦρκοι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνακαλύψαντες πυλῖδα, συγκοινωνοῦσαν  
 ὑπογείως μετὰ τῆς πόλεως, εἰσῆλθον δι' αὐτῆς καί ἐπετέθησαν ἐκ  
 τῶν νῶτων κατὰ τῶν περὶ τὸν Κωνσταντῖον ἀγωνιζομένων πρὸ τῆς  
 πύλης τοῦ Ῥωμανοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις ἐπὶ 4 ὄλας ὥρας ἀγω-  
 νιζόμενος εἶχεν ἀποκρούσει 4 μεγάλας ἐφόδους, εἶδεν αἰφνης ἑαυτὸν  
 ἀπροσδοκῆτως πανταχόθεν κυκλωθέντα. Τότε ὑπ' ἀπελπισίας κα-  
 ταληφθεὶς εἰσορμᾷ ἔφιππος εἰς τὸ πυκνότερον τῶν πολεμίων στί-  
 φος, παρακολουθούμενος καί ὑπὸ τῶν γενναίων συναγωνιστῶν. Τὸ πλῆ-  
 θος τῶν πολεμίων αὐξάνει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. Καί οἱ μὲν πλεῖ-  
 στοι τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν καί 800 λογάδες ἄνδρες κατέπε-  
 σον, οἱ δὲ λοιποὶ συμπαρυσύρθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν εἰσορμησάν-  
 των. Τελευταῖος κατέπεσε καί ὁ Κωνσταντῖνος καί σὺν αὐτῷ  
 αὐτῇ κατέπεσε ἡ πόλις τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καί σὺν  
 δουλείαν. Περὶ τὴν μεσημ. Ἕλληνικὸν ἔθνος εἰς τὴν ἐπαχθεστάτην  
 Μωάμεθ καί κατευθυνθεὶς εἰς τὸν ἄνδρα εἰς τὴν πόλιν ἔφιππος καί ὁ  
 διέταξεν ἕνα τῶν ἱερέων νά ἀναβῆ ἐπὶ Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας  
 καί νά καλέσῃ τὸν λαόν.

τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχὴν. Ἐκτοτε ὁ ναὸς ἐκεῖνος καθιερώθη εἰς τὴν  
 θρησκείαν τοῦ Ἰσλάμ. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐξηκολούθησεν ἡ σφαγὴ καὶ  
 ἡ αἰχμαλωσία, ἡ λεηλασία καὶ ἡ ἀρπαγὴ. Ἄπας ὁ λαὸς ἢ κατε-  
 σφαγὴ ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις, ἢ ἀπήχθη αἰχμάλωτος,  
 ὀλίγιστοι δὲ διεσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Ἡ πόλις ἐλαφυραγωγήθη, οἱ  
 ναοὶ ἐσυλήθησαν, τὰ ἱερὰ ἐβεβηλώθησαν καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ναὸς τῆς  
 Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἀπεγυμνώθη πάντων τῶν βαρυτάτων ἀφιε-  
 ρωμάτων, ἅπερ αἰῶνες εἶχον ἐναποθέσει ἐν αὐτῷ. Ἐξελθὼν τοῦ ναοῦ  
 ὁ Μωάμεθ μετεπέμφατο τὸν Λουκᾶν Νοταρᾶν, παρὰ τοῦ ὁποίου  
 ἐξηκρίβωσε τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐρεύνης δὲ γενομένης,  
 ἀνευρέθη μεταξὺ τῶν πτωμάτων καὶ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἀναγνωρισθεὶς  
 ἐκ τῶν ἀετοφόρων πεδίων. Καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀποκοπεῖσα προσηλώθη  
 ἐπὶ ἰστοῦ μέχρις ἑσπέρας, τὸ δὲ οὕτω μεῖναν ἠκρωτηριασμένον σῶμα  
 ἐνεταφιάσθη μετὰ βασιλικῶν τιμῶν. Καὶ ἐκεῖ που μέχρι τῆς σήμερον  
 ἀναπύεται ὑπὸ λίθον ἀνεπίγραφον ὁ ὕπατος καὶ τελευταῖος τῆς  
 Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ πίστεως πρόμαχος, ἕως οὐ ἀναστηθῆ ἐκ  
 τῆς δουλείας τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν ἔθνος διὰ τὴν ἀναγείρη εἰς τηλι-  
 κοῦτον ἥρωα τὸ ἐξ ἔθνικῆς εὐγνωμοσύνης ὀφειλόμενον αὐτῷ **μνη-**  
**μεῖον.**

Τ Ε Λ Ο Σ







